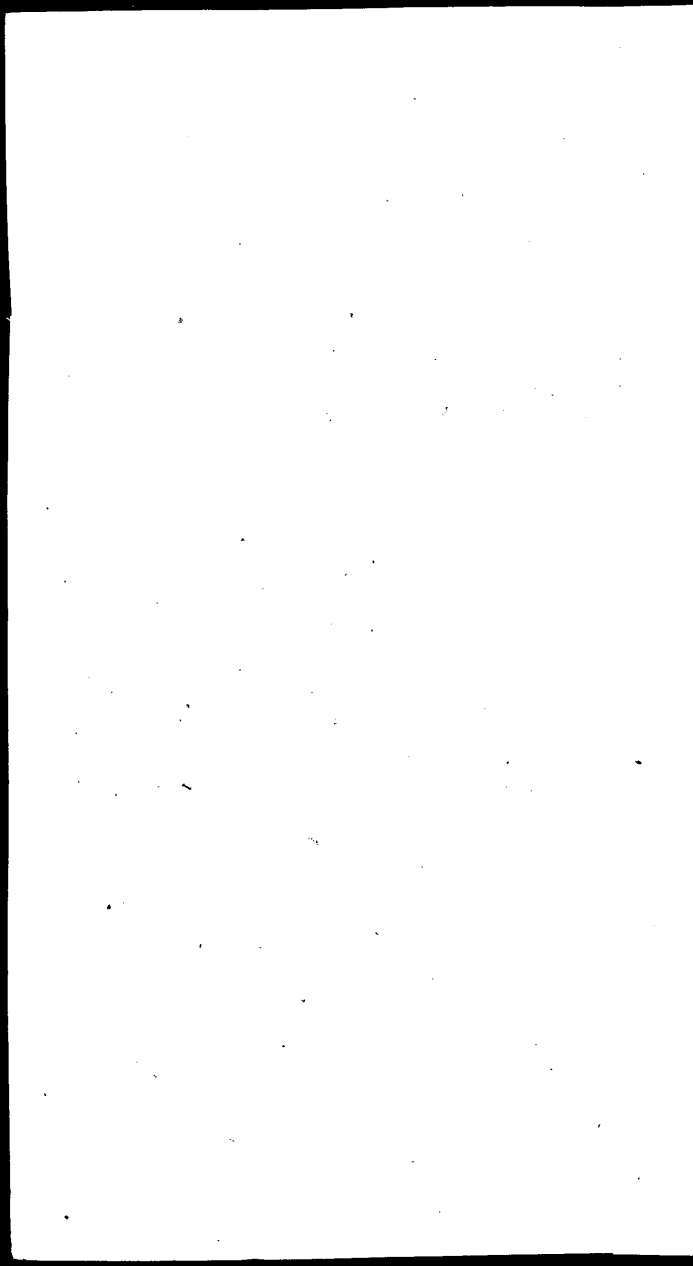

1160

1160

E

61

AANMERKINGEN
OP HET
REQUEST
DER
ROOMSCHGEZINDEN,
TEGEN DAT DER
GEREFORMEERDE GEMEENTENS,
NOPENS DENEIGENDOM DER GEESTELIJKE,
GOEDEREN EN FONDSEN.

DOOR

L. P.

/ Professor Adriaan Adriaan /

Te bekomen te Amsterdam, bij *Brave, van Vliet;*
Briët en van der Heij; Rotterdam, *Cornel;* Lei-
den, *Honkoop;* 's Hage, *Thierry en Mensing;* en
verder bij de voornaamste Boekverkoopers.

*De Waarheid is maar Een. Wijkt men van de
linie af; men raakt verbijsterd.*

MIJN HEER EN VRIEND!

Bij gelegenheid der gedane verzoeken van de *Ge-reformeerde Gemeentens* in ons Vaderland, of het grootste getal derzelven, bij het Wetgevend Lig-haam, tot het *behouden* van die *Geestelijke Goede-ren en Fondsen*, waaruit de *Tractamenten of Pen-sioenen van Leeraren of Hoogleeraren* van den open-baren Godsdienst, of, gelijk het heden genoemd wordt, *der voormaals heerschende Kerk*, sedert meer dan twee hondert jaren onafgebroken, en dus, ge-durende al dien tijd, dat wij eene vrije en onaf-hanglijke Republiek hebben uitgemaakt, *betaald* *wierden*: zoo is hier tegen te voorschijn gekomen een verzoek, zoo het schijnt, *van de Roomschen*, of wel van sommigen uit de *Roomsche Kerk*, tot bewering van het tegendeel.

Dit Request, 't welk niet minder behelst, dan een verzoek: *dat de verontwaardiging van het Vertegenwoordigend Lighaam rustig van de hand zal wijzen* zullen, die het recht trachten te wrin-gen,

gen, om hun belang te begunstigen; en die hun belang trachten te begunstigen, om de Staatsregeling te ondermijnen; heeft, volgens mijne berichten, in 's Hage een verbazend opzien gemaakt, en zonderlingen bijval gekregen. Ik viel derhalve met grooten ijver aan 't lezen; maar hoe stond ik verzet, en hoe moest ik mij verwonderen, dat een Geschrift, 't welk naar mijn inzien (en dat inzien is evenwel niet volledig overeenkomstig met het inzien van de Gereformeerde Gemeentens bij hare Verzoekschriften;) dat, zeg ik, een Geschrift, 't welk naar mijn inzien zoo los was opgeflagen, zoo vele onwaarachtige stellingen behelsde, of, waar het goede stellingen had, uit zijne eigene stellingen kon wederleid worden, zulk eenen opgang maken konde; dan alleen bij zulken, die of een weinig bevooroordeeld, of oppervlakkig, de zaken inzagen, of die door de nieuwheid van het opgegeven bewijs, en door de vertrouwelijkheid, waar mede het wordt voorgebracht, weggesleept, niet doorzagen, waar in eigenlijk het *zwakke*, het *niets afdoende*, het *zich zelf tegensprekende*, en het *onware* van dit Verzoekschrift gelegen zij!

Geen ander oogmerk hebbende dan de bevordering van *Waarheid* en *Godsdienst*, en om anderen, zelfs brave en verstandige Roomschegezinden, ja, zoo mogelijk, ook de ter goeder trouwe dwalende Opstellers, of Opsteller van dit Verzoekschrift, van deze onwaarheden, of ten minsten van het volstrekt onvoldoende van het zelve te overtuigen: zal ik dit Geschrift zoo kort mogelijk ontleden, en, zoo ik vertrouwe, volkomen wederleggen, en wel op
zul-

zulke gronden, waartoe de Stellers zelve aanleiding geven; en hiertoe mij enkel bij de hoofdzaken bepalen, zonder mij met den zonderlingen aanhef en verderen omflag op te houden. (1)

De Hoofdzaak, waar het hier op schijnt aan te komen, en die de Verzoekers, als het wezen der zaak aandringen, is deze: „ De Gereformeerden „ vragen om iets, 't welk tegen de Staatsregeling „ aanloopt;” of om hunne eigen woorden te gebruiken: *Zij doen eene aanspraak, strijdig met den geest en met de letter onzer Staatsregeling — zij geven een Request strijdig met onze Staatsregeling.*

Het strijdt dan, zeggen de Verzoekers, *tegen de Staatsregeling*; en met dit zeggen meenen zij de Gereformeerden uit het veld geslagen te hebben. Maar! is het niet tastbaar, dat alhier het *verschil* voor *bewijs* genomen wordt; en diesvolgens juist de voornaamste, zoo niet de eenigste grond, dien zij voor hunne stelling opgeven, wegvalt, ten minsten dat dit ten sterksten door de Gereformeerde Gemeentens betwist wordt. Zien we dit nader!

Ik behoef niet te zeggen (en de Gereformeerden hebben zulks niet van nooden), dat het stuk zelve, waar 't op aankomt, niet eens gevonden wordt in de *Staatsregeling* zelve, wier Beginfelen de *Vrijheid* en *Eigendommen* verzekeren, maar dat het enkel behoort tot de *Additionele Artikelen*, zonder welken des noods de *Staatsregeling* zelve zoude

(1) Ik schroomde niet, het zelve Verzoekschrift, als eene *Bijlage A*, in zijn geheel hier achter te voegen.

de hebben kunnen bestaan, of welke Artikelen zonder benadeeling der Staatsregeling ook anders hadden kunnen begrepen worden.

Ik behoef verder niet te doen opmerken, dat, al stonden de Gereformeerden alles als ontwijfelbaar toe, het mogelijk zeergevaarlijk, ten minsten bedenkelijk zoude kunnen geacht worden, om dit Artikel binnen de naastkomende *twee of drie jaren* werkftellig te maken, en daar door de geheele zaak op eene onherstelbare wijze uit haar geheel te brengen, dewijl het nog zoo zeker niet is, dat bij de beloofde herziening, die bijzonder dit IV Artikel na twee jaren ondergaan zal, na het meerder licht, 't welk over de *Geestlijke Goederen en Fondsen*, over hunnen *oorsprong*, en *aanleg*, en over de voormalige *toewijzing* tot onderhoud der Predikanten van den toenmaligen *Nationalen Godsdienst*, thans verspreid is, en nog meer verspreid zal worden, dit stuk niet weder geheel anders zoude kunnen begrepen worden door alle de *Gereformeerde Gemeentens*, die, gelijk bekend is, alleen verre weg een veel grooter gedeelte van de *Natie* uitmaken, dan alle de afzonderlijke Godsdienstige Gezindheden te zamen, (2) ja, nog niet eens zeker is, dat de Roomschegezinden zelve, of de verftandigften onder hun, en daar onder de Steller van 't Request, na eene kalme en bedaarder overdenking van de ware toedracht der zaken, en na

wik-

(2) Ik zie dat dit ook aangedrongen wordt in 't *Request der Commissie van de Walsche Kerkgenootschappen tot prolongatie van den termijn voor drie jaren*.

wikking en weging van zoo vele verplichtingen en voordeelen, als de Roomschgezinden, gedurende twee Eeuwen, nadat de gemoederen bedaarder wierden, daadlijk van de leden en belijders van den openbaren Gereformeerden Godsdienst, onder eene zoogenoemde heerschende Kerk, op den duur en vreedzaam genoten hebben, dat zij als dan zelve de zaak ten behoeve van de Gereformeerden niet eene vrij gunstiger wending zullen doen hebben.

Maar ik zal regelrecht het stuk aanvatten, en vragen: waar blijkt het, dat in het *Addition. Art. IV. de Geestelijke Goederen en Fondsen zoo stellig* en zonder enig voorbehoedsel Nationaal zijn verklaard? Staat 'er dit eenvoudig, en eindigt hier mede het Artikel? of wordt 'er een zoogenoemde MAAR bijgedaan, die de deur openlaat tot een betoog van 't tegendeel, 't zij tegen de zaak zelf, 't zij tegen de eindens, waartoe die Goederen in 't vervolg zouden moeten strekken? Zie daar de woorden: *Blijvende nogthans ONVERLET DE AANSPRAAK, welke enig Lighaam of Gemeente daarop mogt maken, en met de noodige bewijzen voorzien, aan het Vertegenwoordigend Lighaam ter beslisfing zal moeten inleveren.*

Dat nu hier niet bedoeld wordt op eenige of enkele Geestelijke Goederen of Kerklijke Fondsen, die door vrijwillige Giften, Erfmakingen of anderszins, bij eenige Kerkgemeente of Gemeentens zijn verkregen, zulks blijkt uit Artikel V. waar diergelijke Giften enz. als het wettig Eigendom der Bezitters erkend worden. Maar in Art. IV. wordt

het doen van *Aanspraak* vast gemaakt aan- en te huis gebracht op *ALLE Geestelijke Goederen en Fondsen*, waaruit te voren de *Predikanten* enz. betaald werden.

Maar nu! *deze Aanspraak* geschiedt thans! Zelfs niet door *eenig Lighaam of Gemeente*, maar zij geschiedt *algemeen*; zij geschiedt door bijna alle de *Gereformeerde Gemeentens* van ons *Vaderland*, door het geheele *Lighaam*, niet der *Geestelijken*, maar door, of van wegen of op naam van *de meeste Gemeentens* van *Holland*, die gewoon zijn *Clasficale Vergaderingen* te houden; van genoegzaam alle de *Gereformeerde Gemeentens* in 't *Gewest Utrecht*, die gewoon zijn *Synodale Vergaderingen* te houden, en door de meeste andere *Gewesten*; zoo dat men met de *Requestranten* van de *Fransche Commissie* zeggen kan, dat het is *de Aanspraak* van de *wettige meerderheid* der geheele *Natie*, immers van de *Belijders van dien Eeredienst*, waar aan de *grootte meerderheid der maatschappij* is *toegedaan*, en die dus lange uitmaakte *den Eerdienst der Natie*, of *den Nationalen Godsdienst*, voor zoo verre hij was *de Godsdienst* van verre weg het meerderdeel der geheele *Natie*, des *geheelen Volks*. Dit doen zij dan, als de *zoodanigen*, die de *Natie*, dat is, de *Gereformeerde Natie*, zoo als zij van aanbeginne was, uitmaken. En op wat grond? Op den *zelfden grond* van 't *IV. Addit. Art.*; op grond *namelijk*, dat de *Gereformeerde Gemeentens* van dit *Land*, sedert wij *eene onafhankelijke Republiek* hebben uitgemaakt, *den nationalen Godsdienst* tot het jaar 1795 hebben beleden; en uit die *Geestelijke*

Goe-

Goederen hunne Predikanten betaald zijn; op dien grond maken zij die *Aanspraak*. En het is op die *Geestelijke Goederen en Fondsen*; het is **DAAROP** (Art. IV.) dat zij eene *Nationale Aanspraak* maken; en beweren, dat, als eenmaal voor ruim twee honderd jaren die Gereformeerde Gemeentens, die toen den *Nationalen Godsdienst omhelsden*, en die toen (met oogluikende toelating echter van anders gevoelenden) de *Natie, qua Natie*, uitmaakten, en voor 't behoud van dien hervormden Godsdienst goed en bloed veil hadden en alles opofferden, als (zeg ik) die Gereformeerde Gemeentens, 't zij door de *Natie* zelve, 't zij op naam en van wegen de *Natie*, door hun, die toen 't *Bestuur bij Represantatie van de heele Natie* in handen hadden, en dus wettig, eenmaal gesteld zijn in 't gebruik, of in 't genot, of *toewijzing*, of hoe men 't noemen wil, van die *Geestelijke Goederen en Fondsen*, ten einde daar uit de *Predikanten* van dien Godsdienst enz. te betalen, dat, als dan die zelve Goederen of hun gebruik naderhand niet weder door de *Natie*, of van haren wege, hun afgenomen, of over dezelve op eene andere wijze *gedisponeerd* kan worden, dewijl de *Natie* zich zelve niet kan tegenspreken. En deze is de *Aanspraak*, die mij voorkomt, dat Art. IV. volkomen *vrij en onverlet* gelaten wordt, wanneer men die Goederen aldaar *Nationaal* verklaart; welk *onverlet* laten niets minder zegt dan: *ten zij het contrarie worde bewezen*, gelijk de *Commissie* der Gereformeerden bij hun *tweede Request* bl. 21. zich verklaren, met bijvoeging, dat „ in dit geval die *uiddruklijke openstel-*

„ *ling* van de Aanspraak eene soort van oproeping
 „ is, die duidelijk te kennen geeft, dat bij de Wet
 „ gevers zelve verlangen is, om het gene waarlijk
 „ wettig en recht bevonden konde worden, bo-
 „ ven het gene zij als waarschijnlijk hadden aan-
 „ genomen, te doen prevaleren.” En wijders,
 bl. 23. dat, „ daar *alle Geestlijke Goederen en*
 „ *Fondsen*, in het gemeen, zonder eenige uitzon-
 „ dering of bepaling, *Nationaal verklaard wor-*
 „ den; ’er terstond volgt, dat *DAAROP*, dat is op
 „ die zelfde *Nationaal* verklaarde Goederen, mede
 „ zonder eenige bepaling de Aanspraak vrij en on-
 „ verlet gelaten wordt.”

Is nu die *Aanspraak* zoo algemeen, en betreft
 het woord: *daarop*, alle Geestlijke Goederen: zoo
 betwisten wij niet, dat *die Goederen* bij deze nieu-
 we orde van zaken uitdruklijk en op nieuw *Na-*
tionaal verklaard zijn geworden; maar wij ontken-
 nen, dat hier mede, gelijk de Roomschen willen,
 zoude volkomen *gedecideerd* zijn, dat die geestlijke
 Goederen niet meer zouden dienen tot privative
 uitbetaling der Predikanten, zoo als dat door de
 Natie voor twee Eeuwen is verordend, aangezien
 de *Gereformeerde Gemeentens* op bovengenoemde
 gronden, en welken in ’t vervolg nog sterker zul-
 len vastgemaakt worden, op die Goederen tot die
 eindens eene algemeene, en, om zoo te spreken,
 eene *Nationale Aanspraak* maken.

De Gereformeerden betwisten dan niet de Staats-
 regeling; noch het IVde *Addit. Art.*, zoo als het
 ligt; maar zij beweren een gegrond recht op *die*
Nationale Geestlijke Goederen te hebben, en dus!
 dat,

dat, zoo lang de Gereformeerde Gemeentens bij hunne *verzoeken*, en daar tegen het *Uitvoerende Bewind* bij hunne *Advisen*, het zij met eerbied gezegd, als enkel *Adviseurs* beschouwd, tegen over elkander staan, en zij beiden in *contrarie sustenuen* verkeerren; en zoo lang de wederzijdsche gronden en quaestien, 't zij door eene Rechterlijke Uitspraak, als den *Eigendom* betreffende, na verhoor van wederzijdsche Partijen, of op eenige andere wijze, niet uitgemaakt zijn: dat, als dan deze Verzoekers verkeerd het IVde Art. als *bewijs* inroepen, en dus 't *verschil* zelve voor bewijs nemen.

En hier mede kon ik van dit Request afstappen, zoo de Verzoekers niet een' stap verder waren gegaan, en den *Geestlijken Goederen en Fondsen* zelfs alle denkbeeld van *Eigendom* ontzegd, hunne *oneigendomlijkheid* beweerd, of de bevoegdheid, om als eigen beschouwd te worden, hun niet ontnomen hadden. Zie hier hunne eigen woorden:

Wij kunnen ons niet genoeg verwonderen, dat de Requestranten aanspraak op oude Kerkelijke Goederen en Fondsen durven maken, ten einde dezelve in eigendom te bezitten; daar die Goederen en Fondsen nimmer te voren in IEMANDS EIGENDOM hebben geweest, en HEDEN niet zijn, en voortaan daar in niet gerechtelijk kunnen vervallen. Dit staat ons te bewijzen; daar mede is de zaak voldongen, en alle AANSPRAAK vervalt!

Ik moet hier ongetwijfeld de woorden *iemands Eigendom* opvatten van *privativen Eigendom*, van *Eigendom van afzonderlijke personen*; en niet

van den Eigendom van geheele Lighamen, noch veel minder van NATIONALEN EIGENDOM. Want met dezen laatsten Eigendom, *den Eigendom der Natie*, te ontkennen, zoude de Steller zelve volstrekt iets strijdig met het IVde *Addit.* Artikel beweren, waarbij *alle Geestlijke Goederen en Fondsen worden Nationaal verklaard*, dat is, *de Eigendom der Natie* worden. Indien dan die Goederen nooit hebben geweest, heden niet zijn, en voortaan gerechtelijk niet kunnen zijn *iemands Eigendom*; zoo zoude dat geheele Artikel wegvallen. En dat kan de meening niet zijn.

De meening is dan, dat zij nooit waren *de Eigendom* van *particuliere personen*. Dit staan wij toe! Noch ook *de Eigendom* van Kerken, van *Kerklijke* of *Geestelijke Gestichten*. Dit laatste beweert de Steller, en is *de grond* van zijn geheel betoog.

Dit wordt bevat in deze woorden: „ Toen nog
 „ de Roomsche catholijken Bewindvoerers hunner
 „ Kerkelijke Goederen waren, bezaten zij dezelve
 „ in dier voegen, en in dien zin, als ze hun bij
 „ de Kerkelijke en Burgerlijke Rechten toegekend
 „ werden. Zij genoten derzelver vruchten op
 „ voorwaarden, dat zij daarvoor die Kerkdien-
 „ sten moesten verrichten, welken hun de wil des
 „ vermakers, nevens de Kerk-ordening voorschreef.
 „ Maar beide deze Rechten houden, dat Kerken
 „ en Kerkelijke Goederen *niemands Eigendom* zijn,
 „ *Res nullius*. Dit is het GRONDRECHT (om van
 „ het *Jus Canonicum* niets te gewagen) bij de
 „ be-

„ beschreven Rechten bekend. *Institut. Jur. L.*
„ II. tit 1. §. 7. et 8.”

Wanneer ik nu hun dit geheele Artikel, de geheele stelling, zoo als zij ligt, eens volledig toestond; en ik kan het in zekeren zin gereedelijk toestemmen: wat gevolg zoude dan hieruit moeten gehaald worden, anders dan dit; dat, dewijl bij den aanvang der vrije Republiek *niemand* privaten Eigendom op die Goederen had; dewijl ook de *Geestlijken* noch hunne Bewindhebbers, bij het vernietigen van Kloosteren, Abdijen en andere Gestichten, wier *administratie* zij alleen hadden, op de Goederen dier Kloosteren enz. geen aanspraak konden maken, noch die in eigendom *bezaten*, noch konden bezitten of blijven bezitten: dewijl echter in eene Maatschappij van menschen *in statu civili*, geen *ongeëigend goed* kan uitgedacht worden, (daar moet toch een eigenaar zijn) dat als dan die *ongeëigende* Goederen aan *de Natie* vervallen zijn, of met andere woorden, „ dat zij van dien tijd „ af voor *Nationaal* gehouden zijn.” En ik wil hun zulk Besluit, indien zij dit Besluit zelf maken, gaarn toegeven.

Doch eer ik die toegevendheid ten mijnen behoeve gebruike, wil ik vooraf de gronden, waarop zij hunne stelling van *Oneigendom* bouwen, onderzoeken!

Het *Grondrecht*, waarop zij bouwen, is, dat die *Geestlijke Goederen* zijn geweest *res nullius*, en hier toe worden de *Romeinsche Rechten* ingeroepen; die de *res sacra* tot de *res nullius* brengen.

Tot vermindering van alle omslachtigheid zal ik mij

mij in geen onderzoek inlaten , in hoe verre de Heidensche denkbeelden , die in vele Romeinsche wetten doorstralen , in onzen Christelijken Godsdienst toepaslijk te maken zijn: noch 2°. in hoe verre de Romeinsche wetten (volgens den Steller) *als een gemeen Volkenrecht in de Nederlanden de kracht en 't gezag van Landwetten verkregen hebben*, daar het zeker genoeg is, dat ten minsten in Holland het Romeinsche Recht niet anders dan als een *jus subsidiarium*, of tot behulp en aanvulling, wanneer *eigen Landwetten* zwijgen, gebruikt wordt; noch 3°. in hoe verre het waar is, *dat de voormalige Staten in dezen de Romeinsche wetten hebben behouden*: maar ik bepaal mij alleen bij zijne stelling, dat de *Geestlijke Goederen* zijn gehouden voor *res nullius*; waar 'mede men tracht te bewijzen, dat zij *geenen eigenaar* hebben, noch aan eenig *recht van Eigendom* onderworpen zijn.

Kunnen zij dit bewijzen, dan geef ik de zaak der Hervormden op. Maar vervalt dit bewijs, zoo zal aan de zaak der Hervormden een nieuwe kracht en ook nieuw licht bijgezet worden.

Hiertoe zal ik in de eerste plaats A. kortlijk toonen, wat de Romeinsche wetten al onder de benaming van *res nullius* begrepen. B. aanwijzen, dat de Verzoekers met het aanhalen dier wetten en met de *uitzonderingen*, die deze wetten tenaanzien der *res sacra* 'er bij voegen, hun eigen stelsel om ver werpen; immers niet anders hier mede beweren kunnen, dan het geen ik hun gereedlijk kan en wil toestemmen, namelijk dat de *Geestelijke Goederen* zijn *Nationale Goederen*. En eindelijk C.
be-

besluiten, dat zij in de toepassing dier wetten op de *Geestlijke Goederen* zich merklijk verzonnen hebben?

A. Wat zijn bij de Romeinsche Wetten *res nullius*. Dezelven, (en zulks weten eerstbeginnende leerlingen in de Rechten) worden gebracht tot vijfderlei soort van zaken. En om die soorten te onthouden, geeft men hen een oud versjen te leeren:

*Censura, factio, natura, tempore, casu,
Res in nullius dicitur esse bonis.*

Tot de 1sten brengt men met de Verzoekers a) de *res sacrae*; — Door *res sacrae* verstaan die R. Wetten de aan *Gode toegewijde* zaken, en daar onder ook de (*aedes sacrae*) Kerken, Gestichten, en Giften aan dezelve, ten dienste van den Godsdienst gedaan, welker *vervreemding* de R. Wetten verbieden. *Institut. jur. L. II. tit 1. §. 7. en 8.* evenwel met *die uitzonderingen*, dat zij vooral in drie bijzondere gevallen kunnen *vervreemd* worden, 1°. als zij moeten dienen, om slaven of gevangenen te lossen. Of 2°. om de Kerk of eenig Geestlijk Gesticht uit zijne schulden te redden, of 3°. om uit dezelve *Behoeftigen en Armen te onderhouden*.

Ik wil mij hier niet *prevaleren* (om dit in 't voorbijgaan te zeggen) 1°. dat deze Wetten ook uitdrukkelijk de *Kerken en Kerkgebouwen* onder de *res sacrae* begripen, en dus als *res nullius* beschouwen; en het dies te verwonderen is, hoe de Roomsche

Roomschgezinden in ons Vaderland tegen deze Leer aan, zoo ijverig kunnen aandringen op de Overgiften der Kerken, en derzelver naasting als *Eigendom*; en hoe als dan zelfs bij de Staatsregeling, *Add. Art. VI.* gezegd kan worden: dat — *alle Kerkgebouwen en Pastoriehuizen der voormaals heerschende Kerk, voor zoo verre zij door aanbouw uit de afzonderlijke kas der Gemeente geene BIJZONDERE EN WETTIGE EIGENDOMMEN zijn.* — Hoe toch kunnen zij *wettige Eigendommen* genoemd worden, of als zoodanig genaast worden, als zij volgens de Verzoekers zelve *res sacrae* en dus *res nullius* moesten zijn.

Ik wil 2°. hier niet blijven staan op de *drie* voornamen *uitzonderingen*, die de Requestranten geheel over 't hoofd gezien, immers niet in aanmerking genomen hebben, dewelken, als zij plaats grijpen (gelijk zij wel degelijk doen en altijd gedaan hebben) als dan reeds vooraf onwederfprekelijk toonen, dat de groote ophef van die *res nullius* of *ongeeïgend goed*, in zulken volstrekten zin niet plaats kan hebben, maar dat 'er iets schuilen moet, waar door dat verbod, of de Wet van niet *te vervreemden*, in geval van *gevangenen*, van *Kerk-schulden* of *armen onderhoud*, niet gelden kan; en 't welk alles niet plaats kon hebben, als die *Oneigendom*, zoo als zij dat gelieven te noemen, zoo volstrekt was. Ten minsten zij moeten dan aangemerkt zijn of als *Nationale Eigendom*, waar over de Natie, of hare *Besurors* uit den naam der Natie, disponeren konden, of als *Eigendommen* van geheele Gestichten, Kloosters en diergelijken, wier

Be-

Bewindslieden dan bij toelating der wetten in die drie gevallen wel degelijk die Goederen tot andere eindens konden gebruiken en vervreemden.

Doch ik behoef mij met zulke gedeeltlijke Aanmerkingen, die toch ook hare kracht hebben, niet optehouden, om dat ik gewichtiger bedenkingen zal te berde brengen. Maar zien wij eerst alle foorten der *res nullius*.

Tot de 1ste foort, behalve de a) bovengenoemde *res sacra*, behooren b) de *res religioſæ*, en men verſtaat 'er door, zulke zaken en plaatzen, welken volgens het oude bijgeloof voor gewijd gehouden wierden, met name *Grafplaatzen*, *Kerkhoven* en anderen, waar de Overledenen, of hunne asch beſteld wierden door die genen, die daartoe *alleen* gerechtigd waren. c) *res ſanctæ*, zoodanige plaatzen, die door hoog gezag beveiligd, door niemand mogen geſchonden worden, gelijk *ſtedelijke muren en poorten*.

De tweede foort zijn *res pro dereliſis habitæ*, of alle verlatene en ledig liggende gronden of goederen, die niemand begeert te aanvaarden.

De derde foort zijn wild gedierte, vliegend ge- vogelte en ſchipbreukige goederen.

De vierde foort, onder de aarde bedekte en onbekende ſchatten, en eindelijk

De vijfde foort, onaangevaarde Erfeniſſen.

Zie daar de liſt der *res nullius* of *ongeëigende Goederen*, dat zijn de zulken, die in geen en pri- vaten eigendom zijn. En dit ſtem ik gaarn toe.

B. Maar zijn zij dan geheel voor geen en eigen- dom vatbaar, of hebben zij geheel geen Eigenaars?

Wie

Wie zal dat zeggen? Dit strijdt tegen de natuur der zaak. Dit strijdt tegen alle bekende Rechten. Men behoeft de soorten maar op te noemen, om van het tegendeel overtuigd te zijn. Men kon ze ook wel den naam van *heerelooze* of *onbeheerde goederen* geven, niet, om dat zij geenen *Heer* of *Eigenaar* hebben, maar om dat zij aan geen bijzonder Eigenaar, maar, of aan *zekere Lighamen* of *aan het Land*, of aan *het gansche Volk*, of aan *Grondheeren* toebehooren. Daar het nu een ontwijfelbaar grondbeginsel is, dat in eene Burgerlijke *Maatschappij* de *Eigendommen* vast en zeker moeten zijn, en dat diesvolgens, als *de Eigenaar* van iets onzeker of onbekend is, dit zelve goed als dan vervalt *aan 't Land* of *aan de Natie*, 't zij over 't geheel en volstrekt; het zij tot zoo lange, tot dat de Eigenaar zich opdoet: zoo volgt van zelfs, dat die goederen, die, hier boven, *res nullius* heeten, wel verre van geenen Eigenaar te hebben, wel degelijk aan eigendom onderworpen zijn, en den *Nationalen Eigendom* uitmaken.

Dit is de Leer van 't geheele Europische Staatswezen. Dit is de Leer van H. GROOT in zijne *Hollandsche Rechtsgeleerdheid*, die overal, waar hij deze Artikelen aanroert, dit als bekend voor uit stelt, en dien wij hier te liever aanvoeren, omdat hij de eenigste Schrijver is, dien de Verzoekers gebruiken, en wiens gezag dus bij hun overwegende zijn moet. Zien wij dit bij enkele stukken, en klimmen wij van het minder betwiste tot het meer betwiste op. Niets is bij hem gemeener, dan dat zulk of zulk goed gezegd wordt te zijn *vervallen aan de Graaf*.

Graaflijkheid; vervallen aan het Land; vervallen aan de Schatkist, of dat het is geweest, of geworden is der Graaflijkheids goed, of vervallen is ten behoeve van de Graaflijkheid, of aan de Graaflijkheid toekomt — en diergelijken. Nu is 't waar, dat deze uitdrukkingen ook wel verwisfeld worden, met, te vervallen aan den Graaf, ten behoeve des Graven, den Graaf toekomen, door dien die Vorsten dan als Grondheeren worden aangemerkt; maar dewijl ik hier spreke van de tijden der Oprichting der vrije Republiek, komt altans dat denkbeeld hier geheel in geene aanmerking; als wij dit maar weten, dat, alles wat voorheen genoemd wierd aan de Graaflijkheid te vervallen, en diergelijken, sedert de vrije Republiek nooit iet anders beteekend heeft, dan aan 't land, aan 't Volk, aan de Natie te vervallen, of met andere woorden aan 's Lands Schatkist te behooren, of, zoo als men thans zoude zeggen, nationaal geworden te zijn. Wanneer dan de GROOT B. II. D. 30. zegt, dat: der onbemaagden Erffenisfe verviel aan de Graaflijkheid; zoo zeide hij niets anders dan dat die goederen aan de Natie vervielen of Nationaal wierden. Dat: Gestrande Goederen (B. II. D. IV.) plegen van ouds gehouden te worden voor 's Graeflikheys eygen goet. Dat: De Stroomgronden, (B. II. D. 9.) wanneer deselve komen te verdrogen, komen de Graeflijkheit toe, — en worden verstaen te zijn nieuwe en NB. oversulks onbeheerde landen: hiermede dan zegt hij niets anders dan dat dit alles aan de Nationale Schatkist ver-

B

viel,

viel, en *Nationaal* wierd. En wat zegt dezelfde GROTIUS nu van de *Geestlijke Goederen*? Al hetzelfde bedoelt hij, 't welk alle Europische Staatsrecht-schrijvers uit eenen mond zeggen, dat, *wanneer en waar* de Roomsche Godsdienstoefening is vernietigd, de kloosters gefloten, de kloosterlingen of verdreven, of gevlucht, of in 't land blijvende zijn onderhouden, dat daar de *Geestlijke en Kerklijke Goederen en Fondsen*, die toch een' eigenaar moeten hebben, aan den Vorst, of daar geen Vorst of Grondheer is, *aan het Land vervallen zijn*. Zijne woorden, B. 11. D. 1. bl. 50. zijn ronduit dezen: *De Goederen, die eerijs tot onderhoud van Geestelike waren geschikt, zijn MEDE verstaen HET LANT TOETEBEHOOREN, ende bij de Lant-Overheerheit tot Lant-weer ende andere nootsakelijkheden gebruikt te konnen werden: mits dat deselve Overheerheit bestellen, dat de Kerkendienaren eerlik onderhouden, ende een bequaem getal van jonge luijden tot den Kerkendienst opgevoet werden.*

Dit alles toont dan middagklaar, dat de ware meening van de *res nullius*, bijzonder in 't geval der *Geestlijke Goederen*, niet is noch zijn kan, dat zulke Goederen volstrekt *geenen* eigenaar hadden of *oneigendomlijk* goed waren of wierden; maar

1. Dat zij geen privative eigendom van afzonderlijke perfoonen waren.

2. Dat zij uit hunnen aard en eind oogmerk gerekend wierden te zijn *extra commercium*, of *buiten omloop van handel*.

3. En dat die goederen inderdaad waren, of in 't
 ber

bezit en gebruik voorheen van geheele Lighamen, Gestichten, Kerken, enz. in gemeenschap, tot zekere eindens, of, wanneer van zulken *Gemeenschaplijken Eigendom* niets bleek, of dat die ophield, dat zij dan waren de goederen *van de Natie*, of *Nationale Eigendom*, en aan 't Land vervielen. — En dit laatste houde ik vast; en mijne stelling is deze, (en meer behoef ik hier nog niet, om 'tklunen te ontwinden:) — „ Bij of met de oprichting „ der Republiek zijn *alle Geestelijke Goederen en „ Fondsen* (die niet als wettig eigendom in han- „ den bleven van partikulieren of van gestichten) „ geworden *Nationale Eigendom*; zij zijn geworden „ *nationale goederen*; en als zoodanigen hebben „ toen de genen, die 't Bestuur in handen hadden, „ *als representerende de geheele Natie*, over dezelve „ gedisponeerd.” Dit laatste zal ik hierna betogen. Ik houde mij nu nog aan den R. steller, en besluit, C., uit al het vorig betoogde, dat de verzoeker, met zijne aandringing op *res nullius*, niets heeft uitgewerkt, dan dat hij mij versterkt en bevestigd heeft in mijn gevoelen, dat de *Geestl. Goederen* zijn geweest *nationale goederen*.

Maar zien we den oorsprong van deze zijne verzinning! Wat mag toch de reden zijn van deze verkeerde *toepassing* van *res nullius*? Met dit te onderzoeken zal ik veel veld bestrijken, en in de gelegenheid geraken, om teffens natefporen het eerste gedeelte van mijne zoo even gegeven *alternatieve* stelling, dat namelijk die *Geestelijke Goederen*, voor dat zij *nationaal* wierden, waarlijk zijn geweest in

't bezit en eigendom van de Geestlijke Corporatien, Kerken, en Gestichten der Roomschen hier te lande!

Wat de verzinning aangaat, ik houde mij verzekerd, dat de Schrijver, die, indien hij een Roomsche gezinde is, van de Roomsche Kerkzeden en Rechten niet onkundig zijn zal; wel bekend was met de *Divisio in Res Divini juris et Humani juris*; daar nu tot de *res divini juris* ook gebracht worden de *res sacrae, religiosae et sanctae*; en deze *res sacrae* bij de andere verdeeling ook onder de *res nullius* betrokken worden; en die beiden veel overeenkomst hebben met het geen bij de Roomschegezinden, en ook in onze oude Wetten genoemd wordt *Amortisatie*; en die *Amortisatie* en *geamortiseerde goederen* ook wel kunnen worden gelijk gesteld met die *res nullius*: zoo vermoede ik, dat hieruit die misvatting zal gesproten zijn. Doch dit doet weinig ter zaak. Van meer gewicht en gevolg zal zijn, die *Amortisatie* of *Admortisatie* wat van nader bij te betrachten.

Door *Amortisatie*, een woord in alle Roomsche Landen en bijzonder ook in Frankrijk zeer wel bekend, of liever door *le Droit d'Amortization* verstaat men niet anders, dan de Vrijheid, die door den Vorst of door de Natie verleend wordt, om vaste goederen en bezittingen van wereldlijken in handen van Kerken, Collegien, Gestichten en andere Geestelijke Corporatien, die men *manus mortua*, of de *doode hand* plagt te noemen, te doen overgaan, om daarin te verblijven als eigendom van die Gestichten tot die eindens, waartoe zij geschikt wierden. Dus is de *Amortisatie* eene overbrenging

van

van zulke wereldlijke goederen in de doode hand der Geestelijkheid; en 't is genoeg, dat ik hiertoe aanhale DU CANGE *Glosfar Mediae Latinit.* p. 148, *Admortizatio (est) Praediorum translatio in manum mortuam, seu praediorum acquisitio facta a Monasteriis et Collegiis religiosis; — quae semel acquisita, in Commercio, mutationibus, aliisque praediorum oneribus obnoxia esse desinunt — — Translatio autem seu acquisitio ista fieri non potest, nisi Principis ac Domini consensus intervenerit* — Het wil zeggen: de *Amortisatie* (of doodehandverval) is eene Overdracht van vaste goederen op de doode hand, of wel een bekoming van eigendom van vaste goederen door Kloosters en Godsdienstige Gestichten, — welke eenmaal bekomen zijnde ophouden te zijn in de gemee- ne wandeling, en ook niet meer onderworpen aan veranderingen, en andere bezwaren van vaste goederen. — Deze Overdracht nu, of Eigendomverkrijging kan niet geschieden, dan bij toelating van de Overheid en van den Eigenaar. Ik geve deze Omschrijving in haar geheel, omdat zij zeer gepast is op 't geen ik uit onze Historie en Wetten moet betogen. Men ziet uit de Beschrijving zelve reeds bij voorraad, dat hier van eene bekende zaak in Rechten gesproken wordt, en dat die Rechten zelve reeds vooruit stellen, dat de Geestelijken voor hunne Kloosters en Gestichten wel degelijk eigendommen konden en mochten bezitten, mits de Overheid hun toestond, dat die goederen *manus mortua* wierden; en men behoeft maar de gewoonste Fransche *Woordenboeken* opte-

staan, om aldaar het Fransche *main-morte* verklaard te vinden door *doode hand*, dat is, wanneer *eene erfenis aan eenig Klooster of Gesticht vervalt*.

Ik wil gaarn toestemmen, en met niemand er over twisten, dat bij de eerste Christenkerk, en bijzonder federt den tijd van keizer *Constantijn de Groot*, de Geestlijken lang hunne gemeenschaplijke Bezittingen en goederen, afzonderlijk en onafhankelijk van den Staat, gehad en behouden hebben; maar dit is niet altijd zoo gebleven, en de Historien getuigen, dat, omtrent het einde van den tweeden stam der Frankische Koningen, om voortekomen, dat de Geestlijken niet alles inflokten, en de Wereldlijken en Gemeentens hierdoor verarmden, de Christenvorsten strenglijk verboden, dat geene Geestelijken, voor hunne Kloosters, Abdijen of andere kerklijke Gestichten mogten *aanerven, aankooopen, of bezitten*, ten ware zij van hun, als van de Oppermacht, daartoe Vrijheid bekwamen, en die goederen door de vergunning der *Amortisatie* aan die Gestichten vastgemaakt, ingelijfd en onvervreemdbaar verklaard wierden.

Maar juist dat Verbod, en die verleende Gunst bewijst onwederzegglijk tegen den Verzoeker, dat die Geestlijke Goederen wel degelijk zijn geweest *Eigendom, eigendom der Geestlijke Gestichten*, en tot bepaalde eindens. En hoe zoude ook anders met mogelijkheid plaats kunnen gekregen hebben, 't geen de Historien ons in Frankrijk en elders opgeven, dat, namelijk de Geestlij-

lijken, die anders voor zich en hunne Gestichten vrij van Belastingen waren, gewoon zijn geweest, den koning, om de vijf jaren, gewichtige *Dons Gratuits* te doen van vele Millioenen. Men weet, hoe bij 't ontstaan der Fransche *Revolutie*, toen het stuk der *Finantie* en hare Vereffeningen de groote zaak van Overweging uitmaakte, de Roomsche Geestlijkheid eene somma van 400 millioenen aanboden optebrengeu, om daarmede alle de te kortkomingen van 'sLands kas volledig en in eens te bestrijken, indien men maar de Geestlijke Goederen onaangeroerd wilde laten. Dan men weet er bij, dat dit aanbod niet is aangenomen, maar dat integendeel kort daaraan, na 't vernietigen van den Geestelijken *Ordesstand*, alle de Bezittingen en Geestelijke Goederen aan 'sLands Schatkist zijn gebracht, en Nationaal verklaard. —

Zien we nader het bezitrecht en den eigendom dier goederen in onze Landen, en met name in Holland.

Van de onverzaadlijke gierigheid en schraapzucht der Nederlandsche Geestlijkheid, even gelijk in andere landen, (en waarom zouden wij dit ontveinzen? De Roomschegezinden zelve ontkennen dit niet) van die schraapzucht, om hunne Kerken, Kloosters, Abdijen te verrijken door allerlei middelen, 't zij van erfmakingen, 't zij van legaten, 't zij van begiftigingen, 't zij van aankooptngen of van andere manieren, om eigendommen aantefchaffen, getuigen onze Schrijvers in 't breede. Men leze slechts D. VAN BLEYSWYCK *Beschrijving der*

Stad Delft, bl. 363. 370. en bijzonder 377—386 (3)
 Daar nu de Geestlijken voor hunne perfoonen en
 hunne kerkelijke en geestlijke Goederen vrij waren
 van *schot* en *lot*, en hierdoor, bij 't vermenigvuldi-
 gen der Lasten, de Gemeentens vooral zeer gedrukt
 wierden: waren de Vorsten en Overheden wel ge-
 noodzaakt, om hier tegen te voorzien. De eerste
 Voorzieningen waren in de XIIIde en XIVde Eeu-
 wen door de Generale Landwet, dat *Schotbaar*
land zou Schotbaar blijven, al kwame het in *Geest-*
lijke handen! Waar van 't gevolg was dat voort-
 aan, gelijk billijk was, de lasten, die op een
 Landgoed lagen, bij den verkoop of vervreemding
 mede overgingen, en dat dus geene Geestlijke Ge-
 flichten zich in dezen op hunnen vrijdom konden
 beroepen, maar de Lasten moesten blijven betalen.
 Maar het kwaad was te algemeen en te groot, om
 het door kleene hulpmiddelen te stuiten. In de XVde
 Eeuw was de aanwas der *Eigendomlijke* en vaste
 Goederen der Geestlijke Lighamen reeds tot zulke on-
 matige hoogte geklommen, dat, alzoo er niet aan hel-
 pen konde, of ook de Vorsten, om de Geestlijkheid
 nog te ontzien, alleen verboden, om aan Kerkelijken
 geene Goederen te verkoopen, *die zij ter geestelijker*
hand

(3) Vergelijk WAGEN, *Vaderl. Hist.* IV. 26. VAN
 LEEUWEN, *Batav. Illustr.* bl. 426. bij de woorden: *De*
albeheersende Hoogmoed en onversadelijke guldgierigheid
der Geestelijken. — VAN DER SCHELLING, *Tiendrecht*, D.
 I. bl. 78—82. EN G. BRANDT, *Hist. der Reform.* D. I. bl.
 22. en volgg.

hand trokken (4): zij gedwongen wierden, op 's Volks klachten, om regelrecht aan de Geestlijken te verbieden het *aankooopen van onroerende goederen*. En de eerste, die dat ondernam, was PHILIPS van Bourgondie. Zie hier, hoe VAN LEEUWEN bl. 598. dit uitdrukt: „PHILIPS van Bor- „ gondien Grave van Holland en Zeeland, was „ de eerste, die niet vresende der Geestelijken wre- „ velijkheyt, over zich dorst nemen, hun hetkoo- „ pen van *onroerende Goederen* te ontfeggen. Want „ den hoogen noot der Landen sulx vereiste.” Het Verbod van 1446 den 28 October is in zijn geheel in 't *Groot Plakaatboek*, D. I. bl. 1471. Hij verbiedt daarbij, met advis van zijnen Raad en Ridderfchap en Steden, dat geene geestelijken meer zouden mogen Erven nemen, noch landen koopen noch verkrijgen bij Testamente noch anders, binnen steden of daar buiten, tot tijd en wijle, dat door *Commisfarisfen* met de geordende lieden eene ordonnantie gemaakt zij *hoe en in wat schijn zij voortaan zullen erven mogen*. Deze Commisfarisfen (zegt hij) waren reeds gelast geweest, om *alle den Staet van de gecorde engeestlijke personen te over- sjen — en ook haren Rijkdom en Renten, ende dier na te voegen, hoe rijk sij souden wesen om haren staet eerlijck ende redelick te houden —* maar velen der Geestelijken hadden niet willen ontdekken den staet van hunne kloosteren noch goe-
ren;

(4) VAN LEEUWEN *Bat. ill.* F. 597.

ren; meijnende altoos te blijven in heuren opsette, om Eryen te nemen, ende alsoo alle die Landen Renten en Eryen van onzen Lande te rapen ende onder te slaen. En 't Werk zelve bleef gedeeltlijk slapen, tot aan zijnen Opvolger KAREL I. welke volgens VAN LEEUWEN bl. 594. in 't jaar 1474. in September, „ bij Edicte aiomme door Holland, „ Zeeland en Vriesl. geboden heeft, dat alle Gees- „ telijke Kloosters, Abdijen, Proosdijen, Decanij- „ en, Kapittelen en derselver Abten, Abdisfen, „ Proosten, Decanen, Prioren, Prioressen, Kerken, „ Kapellen, Gasthuijsen, Godshuijsen, en andere „ Geestelijke perfoonen, aan zijne Commisfarisfen „ in schrift fouden setten en stellen alle hare Goe- „ den, Landen, Leenen, Heerlijkheden, Tienden, „ Renten en Pachten, die sij beseten en gebruykt „ hadden den tijd van sestig jaren herwaards.” — On- ze loflijke WAGENAAR (5) spreekt hier ook van, bij gelegenheid van 't heffen van nieuwe Schattin- gen, zeggende, dat KAREL bevel gaf, aan alle geestelijken, om de Goederen, welken zij sestig ja- ren bezeten hadden, in geschrift te stellen, en de kundige VAN WYN, in zijne Aanteek. op WAGE- NAAR, D. IV. bl. 49. die deze woorden aanhaalt, zegt er van: „ Hieruit schijnt genoeg te blijken, „ dat de last van PHILIPS, om der Geestlijken Goe- „ deren aan te slaan, van welken ik voorheen sprak, „ niet

„niet werktellig zal gemaakt zijn; ook ziet men
 „er uit, dat KARELS bevel, om van die Goederen
 „gebruik voor 's Lands Schatkist te maken, ten
 „dezen tijde geen vreemd denkbeeld was.” (6)

Men konde vragen, waarom hier juist 60 jaren genoemd worden? De reden schijnt te liggen in de Verordeningen, die reeds WILLEM van Beijeren ten dien aanzien gemaakt had; die onder anderen aan de Stad Amsterdam in 't jaar 1411 (7) beloofde: *dat men voort meer geenen Gheestelijken luijden, Cloosteren, noch anders Geestelijken huijsen, maecken, bespreken, erven, noch ook koopen en salmogen eenige leggende Erven, staende timmeragie, of Renten, binnen onser stede enz.* En 't geen meest merkwaardig is, om dat juist 60 jaren te voren, namelijk, in 't jaar 1415. dezelfde WILLEM van Beijeren een Octrooi gaf aan *Medenblick*, dat alle Priesters en Klerken aldaar *schot, bede en andere lasten* met de stad gelden zullen, van hun eigen goed en er-

(6) Hoe 'sterk die erving zij sin *Brabant*, en hoe de zelfde PHILIPS van Bourg. bij opene Brieven van 20 Sept. 1451. en bij 't laatste *Artikel van zijne Blijde Inkomst* zelfs beloofd hebbe te zullen zorgen, dat geene Geestelijke Perfoonen of Gestichten enige *vaste goederen* meer *aanerfden*; en hoe keizer KAREL in het jaar 1520. den 19 Oct. dit op nieuws bevestigde, leert ons VAN LEEUWEN *Bat. ill.* bl. 598—600.

(7) *Privileg. van Amsterd.* door NOORDKERK, D. I. bl. 11.

erve; maar hij zonderde er van uit erven, die ge-
mortificeert zijn tot Cappelrien of Geestelijken Goederen. (8) Hoedanige Vergunningen of Beloften
ten behoeve der Gemeentens, in vele steden van
Holland, te vinden zijn, waarbij voorgekomen
wierd, dat de *Geestlijke Gestichten* door hunne
Geestlijke Opzienders geene vaste goederen konden
aankopen of de Gemeentens tot bezwaar zijn, tot
dat de Vorsten eindelijk noodig vonden, om daarin
bij algemeene Landwetten zoodanige voorzieningen
te maken, dat, buiten de *geamortiseerde Goederen*
de Geestlijkheid geene *nieuwe Eigendommen* mogten
aanschaffen. Dit is 't geen ik nu zal gaan bewijzen.
En hiertoe behoef ik niet te gaan naar *Brabant*,
waar ik in 't Fransch aantrefte (9) den
Oftrooibrief van (keizer) KAREL van den 12 April
1515 genoemd: „*Approbation des Lettres de Charles
le Hardi du 8 Juillet 1475. sur les Amortisations*.”
Ik zal bij *Holland* blijven; en in dat Holland vindt
men in het zelfde jaar 1515. den 4 Decemb. een
nadruklijk Plakaat afgekondigd, waarbij hij vooraf
zegt, dat *binnen 40 jaren herwaards* [en dit komt
juist neder op den tijd na het vorige Plakaat van
KAREL I. van 1474. boven uit VAN LEEUWEN en
WAGENAAR aangehaald] *de Prelaten, Abten, Pri-
oors, Kloosters, Conyenten, Proosten, Dekenen, Ka-
pittels, Collegien, Heiligegeestmeesters, Kerkmees-
ters,*

(8) Men zie dit in het *Charterboek der Graven van
Holland* van FR. VAN MIERIS, D. IV. bl. 358.

(9) Zie 't *Plakaatb. van Brabant*; D. III. 167.

ters, en andere regeerders van Kapellen, Godshuizen, Bagijnhoven, en andere Geestlijke perſoonen in Holland wereldlijke Goederen gebruiken, die zij gekocht en verkregen hadden bij giften, legaten, testamenten, enz. onder voorwaarde van religieuſen aantenemen; dat zij ook hadden vele goederen aan Leenen, Achterleenen, Landen, Eryen, Beemden, Bosſchen, Wateringen, Huizen, Hoven, binnen en buiten beſloten Steden, in Holland, waarop zij erfelijke of losbare cijnsen hebben: in welken zij bij de Leengerichten en plaatselijke Rechtbanken waren geërft, ontvangen en verleend, zonder daarvan verkregen te hebben brieven van Oðtrooi — consent, en NB. ADMORTISSEMENT van ons of van onze Voorvaderen. Hij voegt er bij: Dat dit geschied is tegen de oude Ordonnantien — zijner Voorvaderen, tot nadeel zijner Domeinen, Beden, enz. en van de algemeene welvaart zijner Onderdanen; en dat nog verergeren zal, indien hij daarin niet voorziet. Hij beveelt mitsdien openbaar en ernstig aan die Prelaten, Abten, Prioars — en alle de overige Geestelijke luyden, die binnen de voorzeide 40 jaren verkregen hebben hoven, landen, erven, cijnsen, beemden, bosſchen, wateren, huizen, erfrenten, losrenten of andere wereldlijke goederen, van dat alles binnen 6 weken aangifte te doen bij daartoe gestelde Commisſarissen en Raadsheeren, met opgave van den tijd, dat zij daarin geërft zijn, en hoe zij daaraan gekomen zijn bij gifte, transporte enz. benevens de waarde der Leenen, Landen en Eryen met de lasten daarop staande; en na de 40 dagen de-

dezelve in zijne handen te stellen, onder rekeningen verantwoording; en voords Hem te *adviseren*, wat voor- of nadeel Hij of 't Gemeen hebben zoude, als die goeteren en landen gelaten wierden *in handen* van die *Geestlijke* perfoonen; „ *omme al 't zelve* „ *bij ons gezien voorts daarin geordonneerd te wor-* „ *den als behooren zal.*” (10) Zie daar een gewichtig stuk! Zie daar *den eigendom van Geestlijke Goederen* aan die Gestichten stilzwijgende verzekerd, ingevalle zij brieven van *Amortisfement* van vroegere dagen konden toonen. Zie daar integendeel een Bevel, om al wat niet conform *de oude Ordonnantien* sedert KAREL I. door de Geestlijken voor hunne Abdijen, Kerken, en Kloosters, *genaast, gekocht, geërft* of *verkregen* ware, op- en aantegeven; en eindlijk ziedaar eene te doene beraadslaging, om die *Goederen, Renten en Fondsen*, na onderzoek, aan die Gestichten te laten verblijven, of dezelve *in zijne handen te stellen*, dat is aan 's Vorsten *Schatkist te trekken*, of, gelijk men thans zoude zeggen, *aan de Natie te brengen of Nationaal te verklaren*.

Kan er wel iets uitzedacht worden, dat zoo *lijnrecht*, en *diametraal*, inloopt en tegenspreekt het systema der Verzoekers, dat de *Geestlijke Goederen*

(10) Ik heb dit Plakaat, 't welk alleen alles tegen de R. Verzoekers afdoet, hier in zijn geheel achter gevoegd in eene Bijlage B. zoo als het in Holland toen ter tijd is afgekondigd.

ren zijn geweest *res nullius*, en altijd ongeëigend goed zijn gebleven en nog zijn. En juist is dit Plakaat gevolgd op een kort te voren den 6 jul. 1515 uitgegeven Plakaat op 't stuk van de Renten, Geadmortiseerde Goederen, Verpondingen enz. (11) waarin hij gewaagt van *Commisfariſen* door hem geſteld — tot de nieuwe *Verponding*, die gevonden hadden veel ende diverſche fouten, ongeregelheden en gebreken, zoo in 't verkoopen van de Renten op Steden en Dorpen, NB. in den gebruycke van de Landen ONGEADMORTISEERT, die de Kloosteren, Godshuizen en Geestlijke Perſoonen beziiten. — Om welk te verhoeden, en daar in te voorzien, hij ordonneert, „ dat de Kloosteren, Godshuizen en Geestlijke perſoonen, die zulke ongeadmortiseerde goeden gebruiken, verplicht zullen zijn daarvan te betalen. „ En om te weten wat goederen geadmortiseert zijn of „ niet zullen de Kloosters, Godshuizen, en Geestliken, pretenderende geadmortiseerde Land of „ Goed te hebben, binnen drie maanden zenden in „ handen van onse Commisfariſen hare Brieven van „ Admortisatie, die zij hebben zoo van onzen Voorouders en ons, als van den Bisſchop van Utrecht.” — Ook wordt bij dat zelfde Plakaat, wegens de groote menigte van Kloosteren en Godshuizen, die dagelijks augmenteren, — gestatueert, dat men van nu voortaan in Holland geen Kloosteren of Godshuizen van mannen of vrouwen zal mogen van nieuws fonderen — dan bij Octroij en consent van ons en

van

(11) In 't Groot Plakaatb. D. II. bl. 2048.

van den *Bischof*. En zij, „ die hunne Kinderen in „ Kloosteren en Godshuizen zullen willen beftel- „ len, mogen niets anders medegeven dan *Lijfren- „ ten* of *Gereed goed*, (dat is, meubelen) naar goed- „ vinden.”

Indien deze Plakaten, zoo ernstig als zij spraken, even zoo welwillend waren nagekomen, dan zouden er geene nieuwe, of nadere verklaringen noodig geweest zijn. Maar het misbruik eischte al aanstonds in den jare 1518. den 8 Sept. eene Verklaring, (12) waarbij onder anderen gezegd wordt: *Also binnen onsen Landen grote menigte van Kloosteren en Godshuizen zijn; en dat vele landen van onze Onderzaaten, die contribuabel waren — vervreemd en gealienneerd worden in handen van dezelfde Geestelijke geprivilegeerde Persoonen en Kloosteren; zoo hebben wij nog geordonneerd dat egeene NIEUWE Kloosteren of Kerken gesticht of getimmerd zullen mogen worden dan bij expresse consent ende Oñroij van ons. Item dat van nu voortaan zij, die hunne Kinderen in Kloosteren — willen stellen — die zullen den zelyen Kloosteren — mogen geven Lijfrenten of gereed geld tot ALIMENTATIE van alzulke Religious of Religieuse, — ENDE ANDERS NIET.*

Dit alles kon nog den stroom niet stuiten; en aan de moeilijkheid hiervan zijn toetschrijven de twee later Plakaten van keizer KAREL van 20 Maart 1524 en 16 Oct. 1531. (13) Het eerste bevat niet minder, dan

(12) *Groot Plak. B. II. bl. 2051.*

(13) Beiden bij VAN LEEUWEN geboekt, *Bat. III. p. 601—604.*

dan, na een voorverhaal van de Praktijken der Geestelijken, dat bij *advīs* van Stadhouder en Raden en Rekenkamar van Holland, en dat van de Gouvernante en den Secreten Rade een' strenge last gegeven wordt, 1. dat *alle* Abten, Abdisen, Kapittels, Conventen, Gasthuizen, Hospitalen en andere Godshuizen en KERKELIJKE LIGHAMEN en GEMEENTEN, binnen een jaar tijds, alle Leenen, Goeden, Erven enz. *ſoo verre dezelve niet GEAMORTISEERT zijn*, uit hunne handen doen, op verbeurte van 't goed. 2°. Dat niemand hunner zich voortaan vervordere eenige *Landen, Erven* — te koopen, ontvangen of aanvaarden, bij testamenten enz. op verbeurte van die goederen, ook van de ontvangen penningen ten laste der Verkoopers. 3°. Dat geene mannen van Leene of Wethouders mogen staan over dat koopen, enz. — en 4°. dat indien eenige Leenen, Erven, Huizen enz. bij de Religieusen bij aflijvigheid hunner Magen mogten vervallen, hiervan *inventaris* zal gemaakt worden, om na doode der Religieusen dezelve aan hunnen naasten wereldlijken Erfgenaam, na hun aflijvigheid, overtegeven.

Het tweede Plakaat raakt meer regelrecht de Geestlijkheid van Zeeland; zijn beroep op de Statuten van *zijn en ouden Voorvader PHILIPS van Burgondie*, derzelver vernieuwing; met herroeping van *Pretensie Usantien, Oñtroijen en Ordonnantien*, die zij, (zegt hij) van onzen Ouders of van ons bij importuniteit inadvertentie of anderszins — verworpen mogen hebben.

Dit nu is hetzelfde, 't geen BLEYSWYCK *Beschr.*

v. Delft bl. 380 zeide: *Midderlerwijl wiert ten tijde van keijser KAREL het Edict van zijn Oudovergrootvader Hertog PHILIPS hier in Hollant verscheide malen gerenoveert*, als in de jaren 1515. 1524. en 1531. En 't is dan ook waarheid, dat H. DE GROOT. *Holl. Rechtsgel. D. I. B. 15. bl. 45.* de vraagbaak onzer Verzoekers, zegt, *bij de Graven zijn ook vele goede Wetten gemaakt jegens de Geestelijken, en hare Goederen.*

Trekken wij alles te zamen! „ De Geestlijken waren geen eigenaars van die Goederen, maar slechts de *Bewindvoerers*. De *Geestlijke Goederen* hunner Kerken en Gestichten. voor zoo verre zij *Geamortiseerd* waren bij Vorstlijke Vergunningen, waren de *Eigendom* van die *Gestichten*, van die *Corporatiën* in 't gemeen, zonder die te mogen vervreemden, omdat zij aan die Gestichten behoorden.”

Maar vergelijken wij nu hier eens de stoutte *assertie* der Verzoekers, daar zij zeggen, „ dat die „ *Kerkelijke Goederen* en fondsen nimmer te voren „ in iemands eigendom hebben geweest, heden „ niet zijn, en voortaan niet zijn kunnen.” Wat moet men van hun denken? Maar buiten dit verkeerd toepassen der Roomsche Wetten van de *res nullius*, welke zijn dan nu hunne verdere bewijzen? Deze zijn er niet, maar wel Redeneeringen, die zij als gevolgen aanmerken, en uit welke gevolgen zij dan weder gevolgen trekken. Hooren wij ze zelve spreken: „ *De R. Catholijken bezaten DIENSVOLGERS* noch Kerken noch *Kerklijke Goederen* „ *in Eigendom*. Zij waren er slechts *Bewindvoerers* van. Zij konden ze noch vervreemden, „ noch

„ noch verkoopen , noch vermangelen , noch ver-
 „ maken. [De reden toonde ik boven uit de Wet-
 „ ten] Hunne nakomelingen konden ze in eigen-
 „ dom nimmer bekomen , noch bij verfterfrecht :
 „ men erft geene *ongceëigende* goederen [toegeftaan]
 „ De nagekomene Hervormden waren of van de-
 „ zelfde Kerk , die eer de Geestelijke Goederen be-
 „ zaten , [doch ik meende er geen *bezitrecht* was] ,
 „ of waren van dezelfde niet. In het eerfte geval
 „ waren zij dan ook *aan dezelfde Oneigendoms*
 „ *Wetten gebonden* [toegeftaan , als er die *Oneigen-*
 „ *dom is*]. In het laafte hadden zij niet te voorde-
 „ ren [wie verftaan de Verzoekers hierdoor zij ?] Ver-
 „ ftaan zij hierdoor de geheele *Gereformeerde Natie* ,
 „ of elk *gereformeerd perfoon* op zich zelven , of de
 „ *Geestelijke Bedienaars* des Woords , de *Predikanten* ,
 „ of de *Armen en Behoeftigen* onder den Volke , of en-
 „ kel de *jeugd* , die uit die Fondsen zoude kunnen
 „ onderwezen worden ? Neem dit in wat zin gij
 „ wilt , het moet toch een zin hebben , dat , als de
 „ *Hervormden* , na de Reformatie , niet van de Roomfche
 „ Kerk waren , zij NIETS TE VORDEREN HADDEN ;
 „ want dan moet er uit volgen , dat die goede-
 „ ren , *als zijnde geamortifeerd geweest* , of wederkee-
 „ ren tot de *vernietigde Gefichten* , (doch dit was on-
 „ gerijmd , want die zijn er niet meer) of dat zij zon-
 „ der aandeel der Hervormden , allen moeten toebe-
 „ hooren aan de Roomfchen. Maar dit laafte zoude
 „ ftrijden met hun eigen ftelling , dat het *oneigen* tot
 „ geen *eigen* kan gemaakt worden ; en *bijzondere*
 „ Roomfchen hebben geen recht op de *Geestelijken* en
 „ *hunne goederen* ; en nog meer ftrijden met onze ftel-
 „ ling , dat *geamortifeerde Goederen* geen *eigendom*

kunnen worden van *particuliere Roomschen*, noch van *de heele Roomsche Kerk*, maar dan aan de *Gestichten* moeten verblijven. Doch gij gevoelt zeker met mij, dat hier veel verwarring van denkbeelden onder schuilt. En is 't wel beter met het volgende?] , en in beide gevallen sluit de Hervorming, de verandering van Geloofsleere en Godsdienstwijze, geene verandering van Eigendom in," [maar toch wierden en zijn de Kloosters, Abdijen, enz. vernietigd. En waar dan heen met de Goederen? want die Abdijen hadden toch *den Eigendom!*] „ Veel min vermag zij het *oneigene* tot eigene te „ maken; of de verandering van eigendom en on- „ eigendom zoude van de verandering onzer wille- „ keurige denkbeelden afhangen, dat is, het recht „ van eigendom zoude geen recht meer zijn:" [toegestaan].

Gij ziet duidelijk uit alles, dat de Verzoekers, door *Bewindvoerers* der Geestlijke Goederen en de *CC. Goederen* zelve in eenen adem bij den anderen te noemen, uit dat Bewindvoerend Gezag een verkeerd besluit tot het *oneigene* der Goederen maken. Ik ontken toch niet, dat de Geestlijken, als zoodanig, nooit anders geweest zijn dan (om met hun te spreken) *Bewindvoerers*; dat zij alleen *de vruchten* enz. genoten; dat zij voor zich noch Kerken noch Kerkengoederen *in eigendom* bezaten; dat hunne opvolgers ze nooit in eigendom konden bekomen; dat de nagekomen Gereformeerden die ook niet in bijzonderen eigendom verkregen hebben, enz. maar de Schrijver verwacht hier *de Persoonen en de Goederen*. Die Goederen kwamen niet aan

de perſoonen, maar zij kwamen aan 't geheel Lighaam des Geſichts toe, zoo lang dat Lighaam aanwezen had. En hiermede is deze *illuſie* uit!

Maar volgen wij de Verzoekers op 't ſpoor; want ik kan nu 't geheel Request naakter ontkleeden. Zij gaan dus vertrouwlijk van de latere tijden voort: „ Toetzen wij verder dit Oneigendomsrecht van „ Kerken en Kerkelijke Goederen aan de Neder- „ landſche Geſtichten der beide verloopenen Eeu- „ wen; dan ontwaaijen wij ſtraks, dat de voormalige „ Staten des Lands in dezen de Romeinſche Wet- „ ten hebben behouden,” [al was dat zoo, 't geen ik ontkenne; want zij hebben die Wetten nooit zoo aangemerkt; dan hebben zij de goederen toch niet als *ongegend goed laten drijven*; dit laten de Roomſche Wetten niet toe.] „ En dat de Her- „ vormde Kerkgemeente als Gemeente, noch Ker- „ ken noch Kerkgoederen noch de *Vruchten* van „ dien, nimmer *in bezit*, veel minder in *eigendom* „ hebben gehad.” Ik zal mij hierbij niet ophouden. Ik ſtem die gansche ſtelling, zoo als zij liſt, in den zin des ſchrijvers, volledig toe. Ik wil er zelfs wel bijvoegen, dat ook *niet de hervormden de- zelve* voor hunne perſoonen of familien of gemeentens bezeten hebben. Het is zoo; *de Gemeentens* hebben ze niet in *bezit* gehad. En waarom niet in bezit? Juist daarom niet, om dat zij er als Gemeentens geenen *eigendom* aan hadden. Want de Eigendom was die des *Volks*, het waren *nationale Eigendommen*.

Van dezelfde waarde is 't geen uit de Romeinſche Wetten verder hier bijgevoegd wordt, als ſteu-

nende alles op de verkeerde Begrippen, die de Verzoekers, zich van de *res nullius*, en van 't bezit of *eigendom* der *Geestelijke Goederen* gemaakt hebben. Doch hooren wij ze evenwel!

„ Het is bekend, dat de Romeinsche Wetten
 „ als een Gemeenvolkerrecht in de Nederlanden
 „ de kracht en het gezag van Landwetten hebben
 „ verkregen, in zoo verre zij door geene nadere
 „ Besluiten der Wetgevende Macht zijn afgeschaft,
 „ of dat men door eene bijzondere gewoonte van
 „ het Roomsche Recht is afgeweken, of wel, zoo
 „ niet dezelfde Wet, echter de reden dier wet bij
 „ genoemde Besluiten of Gewoonten niet meerder
 „ bestaat. Doch geene dier Uitzonderingen is op
 „ het *oneigendomrecht* der *Kerken* en *Kerkelijke*
 „ *Goederen* toepasfelijk; en gevolgtijk blijft hier het
 „ Romeinsche Recht in volle waarde en stand. Dit
 „ is de reden, waarom de *Staten* zich *deswe-*
 „ *gens nimmer hebben verklaard*. Zij wisten te
 „ wel, dat zij geen recht hadden zich *het ongeëi-*
 „ *gende eigen te maken*, veel min daarover ten
 „ voordeele van een ander te beschikken, volgens
 „ den Regel des Rechts: *dat geene Verbintenis icmand*
 „ *vermag eigenaar te maken, van het gene niemands*
 „ *eigendom zijn kan.* Regul. jur. 182.”

Wat zal ik van deze Aanhaling zeggen? Ik ver-
 geve den Schrijver het verkeerde Denkbeeld, dat
 hij heeft van 't overwegend gezag der Romeinsche
 Rechten hier te lande, van de *affchaffing* dier
 Rechten door *nadere* Besluiten; van de Afwijkingen
 door Gewoonten, en de verkeerde toepassing der
Regula juris 182. Zien wij alleen in, wat hij van

de Staten zegt: Zij wisten te wel, dat zij geen recht hadden zich het ONGEËIGENDE EIGEN TE MAKEN. En! Dit stemmen wij den Schrijver *Volmondig* toe. De Staten wisten dat; en hebben daarom *het onge-eigende zich nooit eigen* gemaakt; maar die Goederen, toen ze door 't vernietigen der Kloosters, of door het wegvluchten der Bewindvoerers, als *heereeloos* wierden of *onbeheerd* geraakten, die hebben zij aan de Natie gelaten; zij werden *nationale Goederen*. En de Staten hebben nooit anders dan *Bewindvoerers*, dan *Administrateurs*, maar nooit als *eigenaars* zich gedragen. Maar 't geen de Schrijver er bijvoegt of vooraf laat gaan: *dat de Staten zich deswegens nimmer hebben verklaard*; dit is o. WAAR; en 't doet mij leed, dat ik dit zoo regelrecht moet zeggen: maar de *verklaringen* der Staten zijn daaromtrent te duidlijk, te menigvuldig, te bepaald, dan dat ik hier anders spreken kan, gelijk straks overvloedig blijken zal.

Nu laat de Schrijver nog vier stellingen of bewijzen volgen, eer hij zijn besluit opmaakt, en dezelve komen zakelijk hierop neder:

1°. De Staten hebben *op eigen gezag* de oefening van den Roomschen Godsdienst vernietigd.

2°. Zij hebben *door dien weg van alle Kerkelijke goederen zich meester* gemaakt, als blijkt bij de bevelen van aanbrenging op de jaren 1573 tot 1577. —

3°. De Munstersche Vrede spreekt enkel van 't *Bewind*, 't welk *Bezitrecht* uitsluit.

4°. Met de Revolutie van 1795 keerden die Goederen tot hunnen oorsprong weder. En zij voegen

daar nog bij, twee stellingen, die mij zeer verwonderd hebben. 1°. Dat die goederen *niet* nationaal verklaard zijn, *om dat ze nu der Natie in eigendom toekomen*, 2°. En dat de *Omwerpers* onzer *aangenomen Staatsregeling* — de *Res sacrae in Res religiosae* veranderden. Doch eer ik de volledige wederlegging, zoo ik vertrouwe, dezer vier Hoofdgronden of Bewijzen, onderneem; moet ik iets vooraf zeggen van 't gebeurde bij de Reformatie. De vraag is deze: Daar die Goederen geamortiseerd, en zoo verre zij geamortiseerd zijn, aan Kloosters en Gestichten toekwamen: wat is er dan ten tijde van de *Reformatie* in 't algemeen, en bij onze Reformatie en de Oprichting der Republiek in 't bijzonder, van die *geamortiseerde* Goederen, bij het vernietigen van Kloosters en Abdijen enz. geworden? Ik antwoorde, kort af: die Goederen zijn bij de Reformatie overal *geseculariseerd*, en aan de *Vorstelijke* of *Nationale Schatkisten* vervallen, en de *Vorsten* of de *Natien* hebben ze, als zoodanig, doen dienen:

1°. Om de nog geblevene en levende Geestlijken, mannen of vrouwen, gedurende hun leven lang daaruit een behoorlijk onderhoud te verschaffen.

2°. Om uit dezelve 's Lands nooden te verhelpen, of, gelijk GROTIUS het boven uitdrukte, *tot Landweer en andere noodzakelijkheden gebruikt te worden*.

3°. Om daaruit de bedienaren van den publieken, aangenomen Godsdienst, die toen de *nationale* Godsdienst wierd, behoorlijk te onderhouden, en om ook nog daar 't mogelijk was, armen en behoeftigen bij

te staan. En door wie is dat geschied? Door niemand anders dan *door de Natien* of van wegen de Natien, door hun, die de wettige Bewindvoerers der Natien waren, of die 't Bestuur van zaken in handen hadden, 't zij dit een *eigen* of slechts een *representatief Bestuur* was.

En zie daar het kluwen ontwonden. Dat het zoo geweest zij in alle Landen, behoeft geen bewijs, en ik zoude mij schamen, in eene zoo bekende Historische Waarheid, die nog daaglijks bevestigd wordt, met bewijzen te pronken, die niet anders dan Geleerdheid zouden ademen.

Dat het zoo bij ons geweest zij, moet ik alleen, wegens de sterke vooroordeelen, en de onkunde, die hieromtrent bij velen onzer Landgenoten, en, zoo het schijnt, ook bij den Schrijver, heerscht, zoo kort mogelijk bewijzen.

Heeft HUGO DE GROOT, gelijk boven bleek, reeds ten zijnen tijde gezegd, dat *de Goederen, die eertijds tot onderhoud van Geestelijken waren geschikt, verstaan zijn HET LAND toe te behooren, en bij de Landoverheid, tot LANDWEER en ANDERE noodzakelijkheden gebruikt te kunnen worden; MITS dat de Overheid de Kerkendienaars eerlijk onderhoude*: deze DE GROOT was te na aan de *source*; hij leefde te dicht aan 't gebeurde, en was te kundig in *Rechten en Geschieden*, dan dat hij hierin zoude gedwaald hebben, en men mag zich dan met reden verwonderen, dat, bijna twee eeuwen daaraan, men als gedwongen wordt, om bewijzen voor deze zijne stelling voorttebrengen.

De zaak droeg zich aldus toe: Niet zoodra

was in Holland de *Revolutie*, wegens de *Spaansche Tijraanij* en de *ongelukkige vervolging* tegen den *Hervormden Godsdienst*, begonnen door en met de *Verovering* der Steden Briel en Vlisfingen bij de zoogenoemde *Watergeuzen*, of *de Staten*, als *Representanten der Naie*, namen het welvaren des Lands ter harte, of gelijk het *WAGENAAR*, uitdrukt. (14) „ *De Edelen en de groote en kleine*
 „ *Steden van Holland, Staatswijze, vergaderd,*
 „ *vertoonende [in de Resolutie tra t, representerende] de Staten van denzelven Lande, in aanmerking*
 „ *genomen hebbende de beroerten en onlusten, —*
 „ *in eenen tijd, dat NB. het Land, van de Ove-*
 „ *righeyd, van den Hove, van de Hoofden van de*
 „ *justitie en andere Koninglijke Amptenaars ontbloot*
 „ *en verlaten is, verklaren na rijp beraad, niet te*
 „ *hebben kunnen nalaten, zonder diminutie of pre-*
 „ *judicie van de autoriteit en hoogheid van zijn*
 „ *Majesteit, maar tot zijn eer en dienst, zoo veel*
 „ *hun doenlijk ware, de zaken bij der hand te ne-*
 „ *men, 't Land te beschermen, voor oproer en*
 „ *plondering te bewaren; enz.*” Dit nu deden zij, zelfs nog met *bijbehouding van 's Konings gezag*, en dat wel *zonder schut en scherm des Prinzen van Orange*, wien zij nog *als 's Vorsten Stadhouder* bleven erkennen: terwijl intusschen *na het omslaan van zoo vele Steden aan der Staten en 's Prinzen zijde*, dagelijks vermeerderden de haat, de wrevel, de partij-schappen, de driften, wegens de vorige Vervolgingen,

gen, Moordschavotten, Verbeurdverklaringen van Goederen; 't welk alles zij door den Hertog van Alba, op 't gezag der Wetten, en dus door de *Roomschgezinden*, uit welken tot dien tijd toe de publieke Regering van hoogen en lagen stand, tot in de dorpen toe, bestaan had, en nog gedeeltelijk bleef bestaan, ondergaan hadden; en men voerde de Wapenen tusſchen de Spaanschen en Spaanschgezinden ter eener, en tusſchen de Staten en Staatsgezinden ter anderer zijde met bitterheid en geweldig. Men denke slechts om 't beleg van *Haarlem*, van *Alkmaar*, van *Leijden*, en de gruwelijke wreedheden te *Naarden*, waarvan brave Roomschgezinden zelfs eene afgrijzing hadden. Dit nu had voor de Roomschgezinden in 't gemeen zeer gewichtige gevolgen, en wel bijzonder voor de Geestelijken en hunne Kerken en Kloosters; en schoon het waar is, dat Willem I. de verdraagzaamheid had voorgestaan, en, als 't enkel van hem, en niet ook van de Staten en van de stem en wil der gansche Natie, die thans in opstand was, afgehangen had, nu wel gaarn zoude gezien hebben, dat het *simultaneum* ware ingevoerd — zoo lag er reeds de slag, en 't kon niet anders, of de *Gereformeerde Godsdienst* moest boven drijven, met alle de gevolgen, die eene zoo plotselinge, zoo wel *Politieke* als *Godsdienstige Revolutie*, in de begrippen eener verbitterde Natie konde en moeste met zich slepen. Dit nu gaf de aanleiding tot voordvluchtingheid, landverlatingen, ontruiming van Kloosters en andere Geestlijke Gestichten door de
Room-

Roomſchen, en dit wijken uit den lande op hun beurt (15), dit verlaten van Kloosters, maakte al aanſtonds, dat er orde moest geſteld worden op die *verlatiſing*, op dat *ledig ſtaan*, en op de *goederen* van voordvluchtigen, zoo *wereldlijken* als *geestlijken*. En dus werden al ſpoedig, en vroeger dan velen denken, die verlatene goederen *geannoteerd*, aan het Land gebracht, en ter beheering van Rentmeesters, wegens 't Land, gegeven. Hertoef behoort de *proviſioneele voorziening*, die reeds den 15 Aug. 1572. op den naam des Prinſen van Orange voor die van Holland, niet alleen over de Regering, maar ook over 't Bewind en Gebruik van de Domeinen, Inkomsten, en die *geannoteerde goederen*, gedaan is, (16) waar Hij onder anderen, na 't verhaal zijner pogingen om de Landen van de Albanische en Spaanſche Tijrannij te bevrijden, zegt: *Voords is onze meeninghe — dat de goeden van den geenē, die hen openbaerlijcken voor Vijanden draghen, terſtont bij de Magiſtraten daer onder die ghelegghen zijn, GEANNOTEERT ſullen worden,*

(15) Ik zegge niet zonder reden op *hun beurt* Immers men leze flechts BRAND, *Hiſtor der Reform.* en vooral D. I. bl. 464, 465. daar hij uit den mond der Hertogin verhaalt, dat, bij en na de overkomst van *Alba* reeds in 't j. 1568. uit vreeze omtrent 100,000 zielen met hunne tilbare have in vreemde landen gevloden waren, die nog wel door 20,000 gevolgd wierden En bl. 493 dat de Vervolging meer dan 100,000 Huizen had doen ruimen. En hij bevestigt het met *Hoofds* en *Stradas* Schriften.

(16) BOR, *Nederl. Ber. B. VI. bl. 292.*

den, ende de VRUCHTEN van dien ontfanghen sullen worden bij de Rentmeesters van den DOMEYNEN, [let wel, van de Domeinen] elck in zijn quartier, omme tot voorderinghe VAN DE GEMEENE SAECKE — gheëmploijeert te worden, die daer van REECKENINGE APART sullen doen ten overstaen van eenige Ghecommitteerde van de STATEN. Dat van ghelijcken gheschiede van goeden, toebehoorende personen hen onthoudende in de steden, die hen noch met ons niet gheconformeert hebben; ende oock van den gheenen, die hen om dese beroerten uit heere woonsteden ghetransporteert hebben, ende na openbare inroepinghe niet wederom comen; ende dit ter tijde toe — welverstaende, dat uijt de voorsz. goeden betalinghe met kennisse van saecken gedaen sal worden 't ghene zij anderen deuchdelijcken schuldich zijn. Hij gaf oock bij provisie last, om Raden instellen, die de justitie in den Landen van Holland zullen administreren — ende de kennisse hebben van NB. alle DE AENGHEHAELDE ENDE AENGESLAGEN goeden, OFT deselve ghehouden souden worden voor prijs, dan niet. Het is dus geenfins te verwonderen, dat reeds voor het jaar 1576. dat is voor de Unie tusschen Holland en Zeeland, voor de Gentsche Pacificatie, 1576 en voor de Unie van Utrecht, waarbij dit alles bekrachtigd en geconsolideerd is geworden; gelijk straks blijken zal; zoo menigmaal gelezen wort van ontvangers van de geestelijke goederen; van 't zamenparen van ontvangers van de geestelijke en geannoteerde goederen; van 't aanslaan van die goederen voor de gemeene zaak, en diergelijken. Dus vindt men reeds den 10 Febr. 1573.

een

een Plakaat op 't aanslaan van *die Goederen* zoo *wereldlijken* als *geestelijken*, en eene voorziening van WILLEM I. tegen die genen, die deze goederen onder zich sloegen, zonder ze te doen strekken ten *gemeenen profijte*, waarvan de grond of aanleiding was bevat in deze aanmerkelijke bewoordingen. (17)

„ Alfoo vele en diverse personen zich uit de
 „ Steden — getransporteert hebben — uit den lande
 „ van Holland, in landen, steden, dorpen en vlek-
 „ ken ons niet toegedaan, eenigen zich *vijandlijk*
 „ tegen de *gemeene zaak* dragende, en sommigen
 „ alleen uit vrees latiterende, zulks, dat zij de
 „ vrijheid en welvaren van hun Vaderland niet hel-
 „ pen voorstaan, waartoe zij nogtans met alle na-
 „ tuurlijke redenen en rechten verbonden zijn, en
 „ tot onze kennis gekomen is, dat hunne *Goederen*,
 „ mitsgaders van de *Conventen*, *Kerken*, *Kloosteren*,
 „ en *Geestlijke personen* — met der daad *geaan-*
 „ vaart en *aangeslagen* zijn, en nog dagelijks *ge-*
 „ aanvaart en *aangeslagen* worden, zonder te ko-
 „ men of te strekken ten *gemeenen profijte*, alles con-
 „ trarie onse intentie en ordonnantie.” Hierop be-
 veelt hij, 1°. dat elk binnen 14 dagen zal aan- en
 overbrengen al zulk goud, zilver, juwelen en andere
 meublen, als zij onder zich hebben, toekomende eeni-
 ge *Conventen*, *Kerken*, en *Kloosters*, mitsgaders van
 andere personen, zoo *geestlijken* als *wereldlijken*,
 zich *absenterende*, *latiterende* of uit het land *ver-*
trokkene, — deels in handen van de Rekenmeesters
 te

te Delft, deels van de Wethouders der Steden en Dorpen, onder *Inventaris*.

2°. Dat elk in 14 dagen aan die Wethouders zal aanbrengen *de Huizen, Landen, Wooningen, Tien- den, Chijnsen, Erfhuuren, Efpachten, Aëien, Crediten, Los- en Lijfrenten*, geene uitgezonden, *die zij van de Conventen, Kerken, Kloosteren, Geestelijke en wereldlijke Persoonen, bewonen, huren, gebruiken*, om die bij *Cohieren* te leveren aan de Gecommitteerden te Delft; op *poene* van dubbele huur, pacht, enz. En nog eens zoo veel als de verzwegen *meublen* bedragen.

3°. Dat niemand eenige betaling dier goederen zal doen dan in handen van *den Ontvanger* daartoe gesteld of te stellen. Met nog vele andere verordeningen, daaromtrent.

Dit zelfde deden de Staten in 't volgende jaar 1574. den 26 Nov. (18) toen zij vernomen hadden, dat, „ op het „ Stadhuis te Gouda en in andre plaatzen — *Kerkgoederen* en *Ornamenten* gehouden werden, zonder dat zij „ nog TOT BEHOEF VAN DE GEMEENE ZAAK bekeert „ of verstrekt zijn. Waarop zij de *Kerkmeesters* „ der Parochiekerk belasten, om alle de *meublen*, „ goederen en ornamenten van de Kerken, Conventen „ en Kloosters aldaar tot den Kerkendienst behoord „ hebbende, aantevaarden en te verkoopen, en de pen- „ ningen daarvan procederende bekeeren tot betaling „ van de *Predikanten*, dezelve overleverende in han- „ den van den *Ontvanger* van de *Geestlijke Goederen* „ aldaar.”

En

(18, *Resol. van Holl.* 1574. b. 844.

En nu zal niemand zich verwonderen, dat er toen al bijzondere *Ontvangers der Geestlijke Goederen* geweest zijn; en dat daarop allengskens bepaalder ordes gesteld zijn. Van hier dat er bij de *Acte van Regering der Kerken-Goederen* in 1575 (19) gezegd wordt, dat, „ op de klacht, dat de *Ontvangers der Geestelijke en geannoteerde Goederen* — alle de renten naar zich halen, waardoor het „ armen onderhoud zeer *leed*, en de Predikanten „ onbetaald bleven, enz. de Staten gelasten, dat „ de Steden-Regeerders zullen aanstellen toezien- „ ders en regenten der armen tot hun onderhoud, „ tot optimmering der vervallen Kerken, en 't geen „ daarenboven overschiet te emploijeren tot de jaarl. „ *betalinge*, habitatie, en onderhouding der school- „ meesters, predikanten, enz. behoudens de *ali-* „ *mentatie* der vorige *Geestelijken*, die zich onder „ de gehoorzaamheid van den Prinse van Orange „ onthouden.” — En deze *Ontvangers* en het te-
gengaan van misbruik hunner macht, was zoo veel
meer noodig, sedert de Staten van Holl. als represen-
tanten der Natie tot opbrenging hunner *Quote* in de
somma van eenhonderd en twintig duizend gulden,
tot ontzet der landen, in de groote behoefte om geld,
in December van 1575 besloten, (20) om te verkoopen
diversche partijen van 's Konings Domeinen, en ook
Goederen van de Geestelijke Collegien en Persoonen
ge-

(19) *Resol van Holl* 1575. den 2 Maart bl. 129.

(20) Zie EOR. *Nederl Oorl. B. VIII. bl. 130 d. Vgl.*
Res. v. Holl. 1575 12 Dec. p. 865.

gekomen zijnde, met vaste toezegging en belofte, [die ook bij de Gentsche Pacificatie enz. gehouden is], dezelve Verkoopning te houden staande bij alle Contracten en Tractaten van Peis en andersins enz. Men vindt hierop, dat tot ontvangers zijn aangesteld een *Corn. Franc. van Bodeghem* — over alle de Conventen en Collegiegoederen en inkomsten binnen en buiten Delft, een *Gerrit Jansz. de Paap* tot den ontvang van de geannoteerde goederen in den Haag, Haagambacht, Rijswijk en Voorburg. En zie daar tot bewijs, waartoe alles strekken moest, den 1sten *Commissiebrief*, die dus begint:

„ De Ridderfchap, Edelen en Steden van Holland, reprefenterende de Staten van denzelven Lande, doen te weten: Alfoo tot verzekerdheid, vermeerdering en onderhoud van den Staat, inkomsten, en welvaren dezer Landen, en ten einde de met beter orde en toezicht dezelve voortaan gevorderd, ontvangen en bekeerd mogen worden, tot betaling van de *Guarnifoenen en verdere Lasten* dezer tegenwoordige oorloge, vooral noodig bevonden is, goede ordre gesteld en gehouden te worden op den ontvang van de penningen, procederende van de *Geestelijke Collegien en andere perfoonen, geannoteerde inkomsten en goederen*, op dat dezelve ten minften kosten geregeerd, ontvangen en ten Komtoire gebracht mogen worden — —

En zij befloten nog in 't bovengemelde jaar 1574. den 25 Nov. bl. 845. een algemeene ordre te stellen op het onderhoud van de *Leeraars en Dienaars des*

Godlijken woords, als waarin vooral behoort voorzien te worden, namelijk, dat „alle Leeraars, [en 't verstaat zich zelve, dat door die *Leeraars* hier verstaan worden alleen de belijders van den *hervormden Godsdienst*, dewijl men toen, en nog veel later, volgens den haat en drift dier tijden, de *Roomsche Geestlijken* niet voor *Leeraars* van den *Christelijken Godsdienst* hield] dat alle *Leeraars* binnen en buiten de *Steden* van *Holland* voortaan jaarlijks voor allen anderen betaald zullen worden uit de gereedste inkomsten van de *Goederen*, tot de *Kerkendiensten in Steden of Vlekken* hunne woonplaats specterende of toebehoord hebbende. En de *Magistraten* worden gelast met hen te handelen en overeen te komen omtrent hun jaarlijks onderhoud met opzicht op vrouw en kinderen, en vrije huishuren. En zoo die *Goederen en Inkomsten* aldaar niet toereikten, of zoo zij vroeger vergund zijn tot *fabrieke* en andere noodige behoeftens, zoo zal het restant van dien gevonden worden uit de andere *Geestlijke Goederen en Inkomsten*, ordonnerende voorts alle *Ontvangers* van dezelve *Goederen*, jaarlijks de voorn. *Leeraars* hun beloofde *Tractementen* en onderhoud vooral te betalen onder hun acquit enz.”

Zie daar! dus was het tot aan 't j. 1576. Toen kwam de *Unie en het Verbond tusfchen de Staten van Holland en Zeeland* op, den 15 April 1576. En toen werd nader bevestigd (dit zeggen de *Verzoekers zelve*) de vernietiging van den *Ro. Catholijken Godsdienst*. Doch zij verzwijgen, of zijn onkundig geweest, dat ook in dit jaar den 8 Nov.

1576.

1576. de *Pacificatie van Gent* opkwam, met alle de Gevolgen, die deze beide plechtige *Contrakten* en *Unien* op den *R. Catholijken Godsdienst* en de *Geestlijke Goederen* in Holland gehad hebben. Zien we het beide. Het eerste was de *Unie en 't Verbond tusſchen de Staten van Holland en Zeeland*. Bij het zelve vereenigden zich die *twee Provinciën* ten aïernaauwſten, en na vergeeffche pogingen tot verzoening met den Koning van Spanje, beloven zij elkander, als *Representanten van de Natie*, (21) en dus van wegen de Natie, alle hulp en bijſtand tot wederſtand des vijands, dragen aan den Prins van Or. de *hoogſte Overheid en Oppermacht* op; brengende het eerste artikel woordelijk mede, (22) dat zijne Excell., zoo lange de landen in oorlog of wapenen zijn, zal hebben volkomen auctoriteit en macht, ALS SOUVERAÏN EN OVERHOOFD TE GEBIEDEN EN TE VERBIEDEN alles wes tot conservatie en beſcherming derzelve Landen dienlijk of ſchadelijk zal mogen wezen. Maar daar het hier voornamelijk op aankomt, en 't welk de Verzoekers ons toegewen, is Art. XV. van dat Verbond, waar bij beloofd wordt: *Aangaande de Religie: zijne Excellentie zal admitteren en handhouden de oefeninge van*

(21) Zij ſchreven zich aldus: *De Ridderſchap en Edeelen van Holland met de Cedep. van de Steden van Holland en Zeeland — representerende de Staten van die Landen. —*

(22) *BOR Nederl. Oorl. B. IX. fol. 133.*

van de Gereformeerde Euangelische Religie; doende de surcheren en ophouden de exercitie van alle andere Religien den Euangelio contrarieerende [en hier voor hield men de Pauslijke of Roomsche], zonder dat zijne Excell. zal toelaten, dat men op iemands Geloof of Conscientie zal inquireren, of dat iemand ter cause van dien eenige moeyenis injurie of letsel aangedaan zal worden: doende vorder de oefening der voorsz. Religie aangaande, stellen al sulke goede ordre als naar gelegenheid der zaken en conditien van de Steden ten meesten gerustigheid en commoditeit van de Gemeente, en zonder vermindering van Gods eer bevonden sal worden te behooren; ook met advijs van de Staten, is het nood. En onmiddlijk hierop volgt, dat de Staten en Bondgenoten; ook de Officieren, Magistraten, Schutterijen en Gemeenten in alle Steden en Vlekken hierop den Prinse EED zullen doen. En dit geschiedde ook. Het eenige verschil, dat ik hierover met den Steller hebbe, is, dat hij dit laat voorkomen, als of de Staten zulks op eigen gezag hebben bestaan: 't welk ik ten sterksten ontkenne; gelijk in 't vervolg klarer blijken zal.

Doch ik zeide: de Verzoekers gewagen niets van de Pacificatie van Gent. Maar beduidt die dan ook iets? O ja! zeker, en wel zeer gewichtig, en zij is de grond van alle volgende handelingen en hare wettigheid; aangezien dat Verbond tusschen alle de Provinciën door den Koning zelf is toegestemd en goedgekeurd. Die Pacificatie, zoo be-
rucht bijzonder in de Roomschebleven Provinciën,

en van welke bij *de Unie van Utrecht* gezegd werd, dat de nieuwe Bondgenoten met de Utr. Unie niet wilden begrepen worden *zich te scheiden van de Pacificatie van Gent*; dit Verbond is aangegaan tusschen de nog *Roomsche* Gebleven Gewesten, of die ten minsten nog meer den Ro. Katholiken Godsdienst bleven aankleven, en verder behouden hebben, en tusschen den *Prins van Orange* en de *geunieerde Staten van Holland en Zeeland*. Bij dit Gentsch Verdrag zocht men een algemeene Verzoening te bewerken; men bedong Art. 2. het verdrijven der Spaansche Soldaten, en versprak Art. 3. na die Utdrijving, dat men van den Koning zoude zoeken te verkrijgen eene *Convocatie van de Algemeene Staten*, om ten dienste des Konings en welvaart der Landen *orde te stellen op 's Lands zaken, zoo wel aangaande 't feit en de exercitie van de Religie in Holland en Zeeland*; — doch dat onderwijl alles in stille bedaardheid, en goede schikkingen zoude blijven; onder welke goede schikkingen, dan ook vele zaken van *gevangenen, verbeurtverklaringen, pachten, renten, en goederen*, begrepen zijn van Art. 4—19. en eindelijk, waar het hierop aankomt, en waarom zwijgen toch de Roomschen deze bedingfelen? wordt Art. 20 en 21. tusschen Holland met Zeeland, en tusschen de andere Provinciën, Brabant, Vlaandren, enz. aldus gedadigd: Art. XX.

„ *Dat alle Prelaten en andere Geestelijke Perso-*
 „ *nen, wiens Abdijen, Stiften, Fundatien en Resi-*
 „ *dentien buiten Holland en Zeeland gelegen, en*
 „ *nogtans binnen dezelve Landen* GEGOOD ZIJN,

D 3

„ zul-

„ zullen weder komen in den *eigendom* en 't ge-
 „ *bruik* van die goeden, als voren, ten opzichte
 „ van 't *wereldlijke*.”

Zie daar een gewichtige *Stipulatie*! Het was niet noodig, hier verder uitdruklijk bij te voegen; dat de geestlijken in Holland, en wier Gestichten in Holland lagen, niet weder zouden komen in *hunnen eigendom*. Die *Stipulatie* was overtoollig. Dit kon Holland niet toestaan, en dit vorderden de andere Gewesten ook niet. Die Hollandsche goederen waren reeds lange *vervreemd*, *geëheneerd*, of aan 't *Land vervallen*. Het raakte alleen de goederen van Buitenlandsche Geestelijken, die in Holland gelegen waren. Het was mede niet noodig te zeggen, dat *die buitenlanders* in hunne goederen, als te voren, zouden keeren *ten opzichte van 't Geestelijke*. Geene Geestelijke diensten konden of mogten daarin toch meer gedaan worden. De Hoofdzaak, of 't Beding der andere Provincien was dan alleen, dat Holland en Zeel. zouden *gedogen*, dat *Brabantsche Geestelijken* weder den *wereldlijken eigendom* zouden aanvaarden van zulke goederen, die zij in Holland of Zeeland hadden liggen. Aldus bezat de Abdij van S. Bavo te Gent zeervele goederen op 't eiland van *Zuidbeveland*; en men meent zelf, dat *Beveland* zijn naamsoorsprong aan die Abdij van *St. Bavo* verschuldigd zij. Nu was er niets natuurlijker en redelijker dan dit. Holland kon zich geen vreemde goederen toe-eigenen. Doch 't beding was niet wederkerig. En waarom niet? Omdat in *Brabant*
 enz.

enz. zulke aanslag van goederen niet gedaan was. Maar wat zegt men nu van de woorden: „ de „ *Prclaten* — GEGOED *in de Landen* — zullen „ *wederkomen in den Eigendom en 't gebruik dier „ goederen der Abdijen*” enz. Kan ik deze duidelijke *Eigendomsverklaring* van Geestelijke Gestichten niet krachtig aandringen tegen de verzoekers? Maar ik hebbe zulke *zijdelings opgevatte wapenen* niet noodig. Zien we liever het beding bij 't volgende XXI. Art. des *Gentschen Verdrags*, nopens de *Hollandsche Geestelijke Goederen* en 't *onderhoud der Religieusen*.

„ Wat belangt de Religieusen en andere Geeste- „ lijken , die binnen de voorfsz. twee Provinciën „ [Holland en Zeeland], en hare Geassocieerde „ *geprofesji* of *geprebendeerd* zijn, en NB. daar- „ *uit gebleven en vertrokken zijn?* gemerkt dat die „ meestendeel van *hunne goederen NB. geëliëneerd* „ zijn; men zal van nu voortaan hun verstrekken „ redelijke *alimentatie*, met die *gebleven* zijn; of „ anders, zal hun mede toegelaten worden 't ge- „ bruik van *hunne goederen*, ter verkiezing nog- „ tans *van de Staten*. Alles bij provisie en tot „ anders op *hunne vordere pretensien* bij de *Gene- „ rale Staten zal verordend zijn*”. Wat dunkt u van dit Artikel? Hier op is nooit iets nadrs of iets anders verordend; en, ofschoon de Koning van *Spanje* zelve, en zijn algemeene Stadhouder, L. de *Requesens*, dit verdrag, om redenen van Staat, goedgekeurd en bekrachtigd hebben; als meenende hierdoor een einde te zien aan den Oorlog, aan

den binnenlandschen Oorlog om *Godsdienst en Vrijheid*; bleef evenwel door nieuwe tusfschenkomsten van zaken de Vergadering dier *Algemeene Staten* achter; en Holland bleef uit kracht van 't Verbond, ter eener zijde in 't *recht dier GG. goederen*, en ter andere zijde in de *verplichting*, om de overgebleven Geestelijken, gedurende hun leven, uit die goederen te onderhouden, niet enkel hen, die in 't land verbleven en zich stil gedroegen, maar ook de *gevluchten*. En dit hebben de Staten ook heilig en onverbreeklijk nagekomen. Het maakte zelfs in de *Unie van Utrecht 1579.* een punt van bedding uit. Niet alleen wordt aldaar Art. XIII gezegd, dat *wat de Religie aanging*, Holland en Zeeland zich dragen zullen naar hun goeddunken; *mits ieder vrij blijve in zijne Religie, en men niemand over Religie mag onderzoeken*, NB. volgens de *PACIFICATIE TOT GENT* gemaakt; maar ook wordt Art. XIV en XV. uitdruklijk bedongen behoorlijk onderhoud en alimentatie, gedurende *het leven der Geestelijken*, — uit de inkomsten van de *Conventen* enz.

Men weet, hoe beiden de *Abdisfen* van *Rijnsburg* en *Leeuwenhorst* nog tot in de vorige Eeuw geleefd; zelfs nog lang de *beheering* harer Abdijgoederen, voor een gedeelte, behouden, en uit de zelve tot aan haren dood toe aanzienlijk onderhoud gehad hebben, en beide deftig te Leiden begraven liggen onder zware Grafzerken. (23).

En

(23) MIERIS en van ALPHEN *Beschrijv. van Leiden D.* I. bl. 52. 58. *PARS Ketw. Oudh* bl. 456. Van de *Utrechtsche* Geestelijken zie ook *boven van ALPHEN D.* II. bl. 648.

En voegt gij hier nog bij den Burgerreed, dien *de Uitgewekenen* (thans zoude men zeggen de *Emigranten*) bij hunne te rugkomst in Holland, wilden zij toegelaten worden, moesten afleggen: zoo zal deze Eed het vorige betoogde ten sterksten bekrachtigen. Zij beloofden, onder anderen, dit (24): *ik zweere den Koning, als Grave — onder 't gouvernement van den Prince van Orange, als wettelijke Stadhouder* (25) *mitsgaders de Staten — gehou en getrouw te zijn. — Dat ik zal gehoorzamen en mij voegen naar alle ordonnantiën — bij den Staten — in 't generaal, of bij zijne Excellentie mitsgaders den Staten van den landen van Holland tot voordering — van de gemeene zaak gemaakt of te maken. Doch waar 't hier vooral, tot beschaming van anders gezinden, op aankomt; zoo volgt er: Dat ik niet zal aanrechten met raad of daad iet dat zoude mogen strekken of strijden TEGEN DE GEREFORMEERDE RELIGIE; noch de oefening van dien, altans in den Landen van Holland en Zeeland wezende, eenigzins ver-*

(24) P. BOR *Nederl.-Ber.* D. IX. bl. 193.

(25) Om dit te verstaan, moet men weten, (en dit wordt weinig opgemerkt), dat bij de *Pacificatie* van Gent, Art. VI. door Holland — bedongen was, dat *de Prins — zal blijven Stadhouder van zijne Majesteit van Holland en Zeeland — omme in alles te gebieden zoo als hij tegenwoordig doet* —, met inroeping zijner vorig *Commissie* Art. VII. waardoor de Staten nog lang gedekt bleven tot aan de afzwering toe.

verhinderen of beletten; noch zal ook pogen, bij eenige directe of andere indirecte middelen EENIGE ANDERE RELIGIE in — Holland te exerceeren, gebruiken of IN TE VOEREN, dan die daar tegenwoordig is, en bij de Overheid en de Staten van den lande OPENBAARLIJK toegelaten wordt — en zal voorts nakomen — alle de poincten van 't VERDRAG TOT GENT, enz.

En nu wordt het middagklaar, op wat gronden de Staten van Holland als *Repræsenterende* de geheele en nu *Gereformeerde* Natie kort daarop eene meer algemeene *Oproeping* gedaan hebben, tot aanbrengst van alle *verzwegen* Geestelijke en Onbeheerde Goederen. Die gronden lagen in het *Gentsche Verdrag*; in de toestemming van 't zelve door den Koning zelve, die hierdoor de zaak der Roomschen in Holland en Zeeland moet gerekend worden te hebben opgegeven; voors in de bijstemming van alle de overige Provincien, Brabant Vlaanderen, enz. die te vreden waren, om op dien voet en voorwaarden met Holland en Zeeland te handelen; en eindlijk ook in de natuur der zake zelve, dat bij eene *Revolutie*, zoo als deze ook in 't *Godsdienstige* was, noodwendig die Geestelijke Goederen aan het land moesten vervallen.

Op deze gronden is het dan ook, dat den 15 April 1577. (26) uitdruklijk belast wordt, dat *alle verhuringen en pachten van GEANNOTEEERDE goederen,*
die

die gedurende den voorsz. oorlog, en NB. VOOR DE PACIFICATIE — — zijn] gemaakt, zullen stand grijpen — mits de Eigenaars — de pachten — genieten zullen, volgens dezelfde PACIFICATIE.

Op deze gronden deden nu de Staten, bij nadere Resolutie den 17 April 1577 (27), schoon nog op naam van Philips, bij advise, enz. eene algemeene oproeping ter aanbrenging van alle Geestelijke Goederen. Zij zeggen in 't voorverhaal, dat aan alle Officieren, Magistraten, Welhouders en Ingezetenen, bij Plakate van Febr. 1573 scherpe belast was, alle de goederen en inkomsten van de Pasto-rijen, Kerken, Memorien, Getijden, Kosterijen enz. te doen aanbrengen — om de penningen van dien ten gemeenen beste en tot onderhoud van de dienaars des Godlijken woords enz. maar verstaan hebbende, dat velen dier goederen verzwegen bleven, en eenige inkomsten niet verstrekt worden naar behooren — bevelen zij nader, om binnen een maandtijds — aan te brengen en staat te leveren — van alle die zelve goederen, met hunne grootheid, waarde en gelegenheid, om alle 't zelfde gezien, zoo wel op 't onderhoud van de Predikanten, Schoolmeesters en Kerkendienaars, als voren, als van den Armen en Fabriken der Kerken te voorzien.

Op deze gronden besloten de Staten, kort daar aan, den 23 Mei 1577 (bl. 348) om 't geen van de Geestelijke gebouwen en hunnen eigendom binnen de Steden lag, aan de Steden te laten blijven. De

woor-

(27) Resol. van Holl. 17 Apr. 1577. bl. 308.

woorden zijn dezen: *De Staten hebben eindlijk ende gemeenerhand verstaan en geresolveerd, dat alle Conventen en Kloosteren binnen de Steden, mitgaders de Edificien, Grondplaatzen, Erven en de Eigendomme van dien, zullen blijven tot behoef, gebruik en profijte van elker Stede, om dezelfde bij hun in eigendomme aangevaart en behouden te mogen werden, en geëmploijeert tot haren beste.*

De oude Heer VAN ALPHEN, bekend voor een ijverig voorstander van het Recht der Overheden in Kerkelijke zaken, strekt, in zijne *Beschrijving van Leiden* D. II bl. 647. dit ook uit tot de goederen, en 't bezit derzelven, ('t welk ik daar late), maar merkt teffens op, dat dit alleen was, voor zoo verre de *Conventen en Kloosters* binnen iedere Stad lagen, terwijl (zegt hij) alle de verdere bezittingen van dezelve, en alle andere oude Geestelijke Geestelicken, bij de verandering van den openbaren Godsdienst in handen van de Hooge Overheid gevallen zijn, om dezelve ten gemeenen beste, voornaamlijk *ad pios usus*, te laten verstrekken.

Op die gronden dan hebben de Staten, van wegens 't Land of de Natie, over die Geestlijke Goederen beschikkende, een gedeelte tot *Landweer* gebruikt; een ander gedeelte *ad pios usus* voor de Predikanten enz. aan zich gehouden; een ander gedeelte aan de *orde der Ridderfchap en Edelen*, een ander aan de *Steden* en aan de *Univerfiteit van Leiden* overgegeven of toegewezen; andere gedeeltens aan afzonderlijke Lighamen en Ingezetenen overgedragen, verzet, verpand, verruild of verkocht. —

Van

Van zulke bijzondere Overdracht vindt gij reeds de bewijzen in 't j. 1574 (28), toen aan Jonker *van Dorp*, voor zijn *achterwezen aan 't Land*, in eigendom gegeven worden ruim 150 morgen Lands *van de Regulieren* buiten Leiden.

Op dezen grond zijn de *Geestlijke Goederen* in Rijnland aan de Universiteit gelaten, en de *wereldlijken* haar weder ontzegd; nadat volgens 't *Gentsche* Verdrag in de Begiftiging zelve verandering moest vallen. Dit is mogelijk nog nooit opgemerkt, omdat niet genoeg gelet is op de kracht en invloed dier *Pacificatie*. Want te voren waren alle *geannoteerde Goederen* in Rijnland, zoo *Wereldlijken* als *Geestelijken*, daartoe geschikt; maar den 11 April 1577 (29) befloten de Staten, de *wereldlijke* goederen hier van aftezonderen, en NB. in de plaats te geven „ alle de Goederen en Inkomen der Abdijen, Con- „ venten, Kerken, Kapittelen, en diergelijke Col- „ legien binnen Rijnland — — het zij die goede- „ ren lagen in Rijnland of daar buiten, — mits „ vooraf de *Predikanten* — en de *Alimentatie* van „ de *Conventualen* uit die inkomsten te bezorgen — „ en zij *ontflaan alle goederen — van de wereldlij-* „ *ke uitgewekene Persoonen, die wedergekeerd zijn,* „ en zich onder de Gehoorzaamheid des Prinses en „ den Eed begeben zullen hebben ” En waarom geschiedde dit? *Alzoo, door de ONTSLAGING van de Wereldlijke goederen, die BIJ DE PACIFICATIE de*
Ei-

(28) *Resol. van Holl. 1574. bl. 153.*

(29) *Resol. van Holl. h. a. bl. 298.*

Eigenaars zijn toegelaten wederom te aanvaarden, de Ontvangers klaagden over de vermindering van hunne ontvangst voor de wedden der Profesforen.

Op dien grond machtigden de Staten omtrent het j. 1580 de Rentmeesters van (zoo veel als Sint Pancras) Collegie te Leiden, de *kapittelgoederen* te gebruiken tot behoef der *Predikanten*, die te voren waren voor de *Kanunniken* (30).

Op die zelfde gronden kreeg *Amsterdam* en *Haarlem* een goed aandeel.

Met *Haarlem* gingen de Staten en Prins Willem I. den 24 April 1581 een Verdrag, een formeel tweezijdig *Contrakt* aan, tot voldoening der gemaakte kosten en schaden *bij 't zwaar beleg*, en tot betaling der bezetting; welke voldoening aan die Stad beloofd was, na voorafgaand Request, van wie? *van Schout, Burgemeesters, en Regeerders der Stad*, zoo voor zich zelve als uit den naam en van wegen de Gemeente, burgeren derzelver Stede (31). Bij dit Contrakt wordt aan de Stad, of letterlijk aan *Burgemeesters en regeerders, ten behoeve hunner Stad*,

(30) *Beschr. van Leiden*, D. I. bl. 75.

(31) Zie *Privileg. van Haarl.* bl. 326 enz. Dit waren dan altans geen *Roomfchen*; en schoon ik gaarn toestemme, dat onder de burgers en gemeente zich nog *Roomfchen* bevonden hebben, bracht de aard van *representatie* en toestand der zaken mede, dat zij in 't *ligchaam* der Stede of gemeente bevat, oogluikende geduld en vervangen werden, en weinig berusten moesten in 't verichte uit kracht der *Wetten, Capitulatie en Eeden*.

Stad, burgers, inwoners en anderen, TEN VRIJEN EIGEN gegeven en opgedragen.

1°. Alle die Goederen, die toebehoorden den Conventen, Geestlijke Collegien en Gilden, binnen Haarlem en zijne Parochie.

2°. De Goederen der Kanunniken van Amsteldam en Heiloo, en de helft der Goederen van twee Conventen in Beverwijk, waar van de Staten de andere helft aan zich behouden, *ad pios usus*, en beialing van den Predikant en Schoolmeester aldaar *half en half*, en mits betalende de lasten op alle die Goederen, benevens de *alimentatie* der *Conventualen* enz. en vrijheid, om ze als *andere Stads Goederen* te mogen verkoopen enz. mits *onderhoud, in conformité* NB van DE PACIFICATIE VAN GENT, met vrijheid voor die *Geestlijken*, die in 't beleg zelve nog waren, om gedurende hun leven in eene geschikte plaats bij elkander te wonen. Zij beloven ook de Stad, *deze alienatie en opdrachte, bij alle contracten van peis, bestand, enz. te doen valideren*. Maar, indien naderhand die van Amsterdam enz. die Goederen bij wil der Staten kwamen te behouden, in zu'k geval zullen de Staten aan Haariem in gelde betalen f 200,000:- guldens (32).

3°. Zij

(32) Gaven de Staten dit goed *ten vrijen eigen* over als *eigenaars*, als *bezitters*, en beloofden zij die f 200000 te betalen uit *hunne beurs*? Of deden zij dit als *Bewindvoerders*, als *Administrateurs* van goederen, die der *Natie* toekwamen, die dus *Nationaal* waren, en waar over zij als *Representanten* der *Natie* even als over 's Lands Domeinen, enkel de vertrouwlijke beschikking

ten

3°. Zij verkregen nog vele gedeelten van Domeinen, Klerken- en Boden-ambten, Tollen, Veeren, vrije Weiding in de duinen, enz.

4°. Maar daarenboven beloofden de Staten aan de Stad in 13 jaren uit de *generale middelen te betalen*, tweemaal honderd duizend guldens. Mits Haarlem, boven andere lasten, ook uit die *Goederen de armen dier Stad*, zoo veel mogelijk, onderhoude: *wor-*
dende ook bedongen, zonder iemands conscientie te
dwingen, geen andere exercitie van Religie dan van
de Gereformeerde, volgens de Unie van Holland en
Zeeland 1576, en de laatste Resolutie in Maart 1581.
gelijk in alle andere Steden (33).

Door Amsterdam werd bij 't *Verdrag van Afstand der Satisfactie* tuschen haar en de Staten den 20 Dec. 1581. bedongen, Art. IX. *dat de Stad alle de Geestlijke Gebouwen en Erven binnen haren omtrek*
mogen naar zich nemen. Doch de Geestlijke Renten,
binnen en buiten, en de Geestlijke Landen, buiten
de-

ten behoefte der natie hadden? Mij dunkt: dit is zoo klaaf als de dag. Over 't recht daartoe, handel ik nader.

(3.) Hier door zijn die van Haarlem voor de Gereformeerden ook de eigenaars geworden van alle de *Sint Jans Goederen en St. Jans Kerk*, vgl OOSTEN DE BRUIN, *Be-*
schr. bl. 95. b., en hebben ook naderhand de *orde van Malta of de St. Jans Heeren*, welke als buiten de Provincie gelegen op die goederen volgens de *Pacificatie van Gent* aanspraak maakten, bij verdrag in 't j. 1667 afstand gedaan van hunne vorderingen, op die St. Jans Goederen in Haarlem en elders voor eene somma van f 15'000: —
OOST. DE BRUIN, bl. 99. en WAGEN. *Hist.* XIII. 375.

stad, zouden, even als de andere Geestlijke Goederen in Holland gebruikt mogen worden tot afdoening van 's Lands Schulden, mits onderhoud voor de nog levende kloosterlingen in Amsterdam. En Art. XI. zou de Stad, tot onderhoud der Kerken, met de lasten en renten behouden alle de Kerkelijke Goederen, en de andere Geestlijke Inkomsten tot onderhoud der Predikanten, enz. (34) Dit nu deden de Ridderſchap Edelen, en Steden van Holland, representerende de Staten van denzelyen Lande met die van Amſtelredam. (35) En 't werd den 17 Jan. 1582. volgens zeden van dien tijd door Prins WILLEM geratificeerd. (36)

Eindelyk op die gronden hebben de Staten van Holland onder den Advokaat van Holland OLDENBARNEVELD nog in 't jaar 1591. orde geſteid op het aanbrengeſen der prebenden: *Canonicael—Vicarijen* enz. *ſtaande ter collatie van de Graafſſijkheid.* En op wat titel deden zij dat? Het Plakaat luidde aldus. (37) „ De Ridderſchap, Edelen en Steden „ van Holl. en Westvr., Representerende den Staten. — Alzoo onder andere Gerechtigheden de „ Graafſſijkheid van Holland — van allen ouden tijden — toegekomen hebbende, mede is 't recht „ van Patronaatschap — Dat mede aan de voorſz. „ Graafſſijkheid gekomen en GEDEVOLVEERD ZIJN „ de goederen en rechten van verſcheiden Geestlijke „ Lig-

(34) WAGEN. *Befchrijv. v. Amſteld.* D. IV. bl. 28. en 29.

(35) *Privileg. van Amſt.* D. I. bl. 47.

(36) Ald. bl. 49.

(37) *Groot Plak. B.* I. 1472.

„*Lighamen en Collegien*, mitsgaders van de ge-
 „nen, die zich bij de vijanden des gemeenen Va-
 „derlands begeven hebben.” — Wat is hier *Graaf-*
lijkheid en wat is hier *devolveren aan de Graaf-*
lijkheid! Wat anders, dan aan 's *Graaflijkheids Schat-*
kist, aan de *Domeinen*, of aan de *Natie devolve-*
ren en vervallen.

Dat nu die *Geestlijke* en andere aangeflagene *Goederen*, sedert 1577 wezenlijk zijn aangemerkt als behoorende tot 's *Lands Goederen*, of, gelijk men zegt, tot de *Domeinen van Holland*, offchoon zij altijd afzonderlijk zijn gehouden en als zoodanig gebracht zijn onder eenen Afzonderlijken *Ontvanger* of *Rentmeester der Geestlijke Goederen* te Delft; wordt buiten alle tegenspraak gesteld door de stukken bij DE RIEMER (38) waar met ronde woorden, uit de *Hollandsche Resolutien 1577* gezegd wordt, dat alle de *Goederen van 't Capittel ten Hove en van Naaldwijk*, zullen *geapplianceert worden aan de Domeinen van Holland*, en, als voren, zullen *blijven geëigend, verbonden en geappropriëert tot betaling en onderhoud van de Predikanten, mids de lasten van alimentatie en de renten* — — en dat NB. OVERZULKS dezelve *Goederen* gebracht zullen worden onder den *ontvang* — van den *Ontvanger Generaal* over alle de *Geestelijke Goederen tot onderhoud van de Predikanten en Conventualen* gesteld enz. En dat de *Goederen van de Chartreusen buiten Geertruidenberg* — aan de *Domeinen van Holland* zullen worden ge-

(38) *Beschr. van 's Hage*, D. I. St. 2. bl 817. 818.

geëygend en geconsolideerd. Maar 't geen niet minder sterk is. Bij de *Instruë*, die den 20 Maart 1581. (bl. 89) den *Gecommitteerden van de Fianantie*, onder 't gouvernement van WILLEM I. voorgeschreven is, wordt hun Art. 18 ook *last en opzicht* gegeven op de *Administratie van de Geestelijke en geannoteerde goederen*, waar tegen echter (bl. 97.) die van den Briel de goederen, onder hun gelegen, voor zich wilden blijven *administren* tot onderhoud der Predikanten: terwijl uit de opgevolgde *Resolutie*, den 22 Maart, genoeg blijkt, dat men de *Geestelijke Goederen*, dat is met name de zulken, die nog in 't gemeen, of aan de *Natie*, verbleven, onder de algemeene masfa van *Landelijke middelen* bijeen bevatte; althans men heeft aldaar de *generale Instruë* voor de *Rentmeesters en Ontvangers van des gemeenenlands middelen, Impositen, Convoijen, Licenten, Ommeslagen, Contributien, Domeynen GEESTELIJKE ende WERELTLIJKE geannoteerde goederen in Holland*.

Die Ontvangers waren *dan van wegen* 't Land afzonderlijk! Maar de goederen waren 's *Lands* of *Nationale* goederen. En die afzonderiug heeft elders ook plaats gehad. Bij voorbeeld in Overijsel. Aldaar maakten de Geestlijke Goederen, volgens den *Tegenw. Staat van Overijsf. D. II: bl. 32.* uitdruklijk een gedeelte uit der *Domeinen*, en zijn bij de opkomst der Republiek en de afschudding der Spaansche Heerschappij en de daarmede gepaard gaande Roomsche Hierarchij, als zoodanig door de Staten, als Volks Representanten gebracht onder *het wereldlijk bestier*, en met der daad in

Lands Domeinen verkeer, doch zoo, dat over die *Geestlijke Goederen* afzonderlijk van de *Domeinen*, zijn aangesteld vier *Rentmeesters*, die van *Sipkela en Alberge*, van *Windesheim*, van *St. Jans Kamp* en van de *Pastorijgoederen in Zalland*, bl. 73, 80—88.

En wie erkent dan hier niet den *Eigendom der Natie*, de *Nationale Goederen* tot vaste gebruiken en eindens, door de *Natie* of wegens haargefchikt; en de wettigheid der handelingen der *Staten* als *bewindhebbers*, en niet als *eigenaers*, gelijk zij zoo ook waren van de *Domeinen*. En had dit nu alleen in *Holland* plaats? ganschlijk niet. Als 't noodig was, kan dit van de andere *Provincien* ook bewezen worden. En hiertoe dient de formele *Resolutie der Staten Generaal* van 1 jul. 1581; waarbij ieder *Provincie* in 't bijzonder (39) *geautoriseert is te mogen disponeren van de Geestelijke Goederen in hun Quartier gelègen*. —

Dit *disponeren* nu of *naasten* door het *Land* of de *Natie* steunde wel op den algemeenen *Rechtsgrond*, boven aangeroord, dat alle zulke goederen waren *bona vacantia*, zoodra de *vruchtgebruikers*, of de *Erfgenamen*, of *bewindvoerders* ophielden, en die dus aan 't *Land* vervielen of *Nationaal* wierden: maar ik kan ten aanzien van *Holland* wegens een groot deel van die goederen er nog een' *tweeden grond* bijvoegen: dat, zoodra bleek, dat de

vas.

(39) Zoo als dit gevonden wordt in A. MATTHAEUS, *Analect. med. aevi D. V.* bl. 956. 4°.

yaste goederen tegen vorige Lands-Wetten aan, door de Geestlijken aangeschaft of verkregen waren, die Goederen door den Vorst of de Natie wettig konden *genaast* of *aangeslagen* worden. Nu waren er, gelijk ik toonde, zulke Wetten, die de Geestlijken verboden, om vaste Goederen aantekooopen, en dezelve, zonder *Acle* van *Consent* en van *Amortisatie* te behouden. Hier over spraken de Staten onder Keizer KAREL reeds in 't j. 1524. en verzochten bij den Vorstelijschen Raad, *dat men sulmogen vernaasten Huysen ende Eryen den Geestelicheyt sichten der laetster nyewe Acquesten angedoomen bij COOP of SUCCESSIE, ende die Erfpachten, of noch ancomen sal mogen.*

Om nu de *Posfessie* daarvan op die gronden, voor de belijters van den Gereformeerden, van den toenmaal *Nationalen Godsdienst*, gerust te blijven behouden, en tegen de weinige overgeblevene Roomfchen, en zulken die bij de terugkomst volgens 't *Gentsch verdrag*, zich onder eede hebben verbonden, om niets tegen den *Hervormden Godsdienst* te zullen ondernemen, te handhaven, dewijl dezen toch nog altijd eene stille hope koesterden, dat bij eene Verzoening met Spanje, hun lot verbeteren konde: hierom, zeg ik, hebben onze Voorouders sedert de Afzwering van PHILIPS in 1581. tot 1648. dat is nog 68 jaren lang, tot aan de *Munstersche Vrede*, *blijven oorlogen*, en hebben er alles voor opgezet; zijnde het Historisch zeker, dat zonder dit hoofdpunt van de *Roomfche Religie* en 't geen er aankleefde, waarop Spanje altijd aanhield, de Vrede wel tienmaal had kunnen getroffen zijn; maar de Republiek, de Staten, de

Natie, of hoe men 't neme, wilden geene vrede maken, of de koning van Spanje moest dit *Artikel van de Roomsche Religie* en 't geen er aan vast was, laten varen; En dit heeft hij bij de Munsterfche *Vrede* gedaan; waar van straks.

Men verwondere zich over dat alles niet. De haat en afkeer tegen de Roomschegezinden en 't geen hun van leeringen strijdig tegen 't *Euangelie* en den *Christelijken* Godsdienst, volgens den waan dier tijden, wierd te last geleid, en om de beschuldiging, dat zij 't hoofd naar Spanje lieten hangen; was toen ter tijd geweldig groot, en men behoeft de Plakaten zoo van de *Staten* van Holland als die der *Staten Generaal*, tegen de *Pausgezinden*, hunne *Vergaderingen*, *Stoutigheden*, enz. federt de Afzwering van Spanje, van tijd tot tijd uitgekomen (40) slechts inteziën, om overtuigd te zijn van de driften, die toen heerschten, maar ook, dat, hoe meer de Roomschen van tijd tot tijd zochten intepalmen, of zich vrijheden, meer dan de wetten toelieten, veroorloofden; hoe driftiger en ernstiger men daar tegen waakte; zoodanig dat de Staten nog in 't jaar 1588. (41) hierop eene scherpe orde stelden, zijnde zij verzocht te verhinderen en te weren zoodanige oefeninge der *Pauselijke afgrijpselijke Afgoderije*; dewelke over zekere maanden herwaards, genoeg openbaarlijk in *Steden en Dorpen* — bedreven zijn en nog gedaan worden, tot groote onteeringe van den heiligen naam
Gods

(40) *Groot Plak. B. I.* 193. 211. enz.

(41) *Resol. van Holl.* 21 Jan. bl. 211 en 227.

Gods, verhindering der ware Christelijke Religie, en schadelijke verstoringe der gemeene ruste — — Ja de onverdraagzaamheid, afkeer, en verkeerde begrippen nopens de Roomschegezinden, waren toen nog zoo blakende, dat zij (42) genoemd worden *Godslasteraars en Sectarissen* — met scherp gebod aan den *Batjuw* van Kennemerland en den *Schout* van Hoorn, om persoonlijk aan te tasten *die hen vervordenden Vergaderingen te maken, en eenige Roomsche, verboden Pauselijke, Leeringen en Afgodische superstitieuse diensten te gebruiken*. En dit gebeurde onder den Advokaat van Holland, Mr. VAN OLDENBARNEVELD. Van wien of onder wien sedert 1585 die scherpe Plakaten zijn gevloeid, met alle de pogingen, om geene Vrede met Spanje anders te maken dan met uitsluiting van den *Roomschen Godsdient*. Hij verklaart dit zelve in zijne *Remonstrantie* van 1618. sprekende bl. 238 vgl. bl. 226 van de *Ordonnantien* der Hooge Overigheid, die *de Reformatie jegens de Afgoderijen Ketterijen en Tijrannije des Pausdoms aangenomen hebben*. Men moge zich schamen over de toenmalige Onverdraagzaamheid. Doch de zaak is toch waar, en uit de Historien bekend.

En zie daar hoe en op wat gronden zich dat alles hebbe toegedragen zoo ten aanzien van den *Roomschen Godsdienst* als van die *Geestelijke Goederen*.

Maar nu komt de steller van't *Request* eenen stap nader. Hij zegt met ronde woorden: „ *De Staten van Holland hebben* — OP EIGEN GEZAG — *durven bestaan,*
be-

(42) *Resol. v. Holl.* 17 Sept. bl. 369.

bestaan, de oefening van den R. Katholijken Godsdienst te vernietigen. Indien ik hier ook grootspraken of machtspreken wilde gebruiken; konde ik even zoo gemakkelijk zeggen: O neen! die Godsdienst heeft zich zelf vernietigd! — Der Staten gezag was daartoe niet noodig. — Zij behoeften slechts den aandruisenden stroom der Natie te volgen. — Vervolging was altijd het zaad der Kerk. — Het martelvuur ontstak het ijervuur der Hervormden — Hoe strenger strafwetten van Karel, Philips en Alba tegen de zoo genoemde ketters en geuzen, hoe grooter driften, om zulk eenen Godsdienst, die zich zoo onverdraaglijk toonde, uit te roeien — En diergelijke gezegden meer! Doch ik zoek de waarheid, en in ernstige zaken moet men ernstig en bedaard blijven. Ik zegge dan ernstig en bedaard: *het is onwaar*, dat de Staten dit op eigen gezag deden. Dit hebben zij nooit gedaan. Zij hebben dat gedaan op 't gezag der Natie, der gansche Natie, als *Representanten* der gansche Natie. En om dit te verstaan, moet ik dit denkbeeld van *Representatie* een weinig ontwikkelen. De Staten gebruikten in openbare aangelegenheden altijd, en toen, en te voren, en ook naderhand tot aan de tijden van den Raadpensionaris J. de Witt den titel van: *Ridderschap, Edelen, en Steden van Holl.* — REPRESENTERENDE de Staten van denzelven Lande. De Edelen en Steden waren voor en na dan *Representanten*. De Heer D. GRASWINKEL, dezelfde die over het *Recht der Opperste Macht der Staten van Holland* twee quarto Deelen geschreven, en die Oppermacht tot het uiterste gedreven heeft, zegt

zegt in dat zelfde Werk, D. I. bl. 770. ronduit;
 „ dat in den staat van de tegenwoordige Vereenig-
 „ de Nederlandsche Provinciën niets is, dat niet
 „ *Representatief is van het meeste tot het minste.*”
 De Heer VAN OLDENBARNEVELD zelve zeide in 't
 jaar 1591. (43) *dat de Staten representerden de*
Hooge Overigheid van dezen Lande. En onze WA-
 GENAAR (44) in zijn *Onderzoek van de Zugt van J.*
DE WITT zegt: *Dat de Souvereiniteit oorspronkelijk*
in 't Volk berust, en dat de Staaten de Edelen en
Vroedschappen der Steden, de Vroedschappen der
Steden de Gemeente van elke Stad verbeelden, of RE-
PRESENTEREN, is, mijns eragdens, zo kwaad niet,
mids voorzigtiglijk bepaald en niet kwalijk toogepast.
 Hij wilde dit beginsel dan voorzichtig hebben toe-
 gepast, en te recht, hij doet dit ook later bl. 435.
 maar hij ontkende het beginsel zelve niet. Zien
 we kort, hoe de zaak zich toedroeg voor de Op-
 komst der Republiek ten tijde van *Karel en Phi-*
lips! Toen bestonden de Staten in een *Collegie* van
 7 stemmen, *de Ridderfchap en de zes groote Steden.*
 Gelijk die Steden nu door Gemachtigden elk voor
 zich zelf opkwamen; zoo kwamen Ridderfchappen
 Edelen op voor de *kleine Steden en 't platte Land,*
 en vervingen dezelve. Dit behoeft bijna geen be-
 wijs. 't Wordt erkend door VAN SLINGELAND, VAN
 LEEUWEN en anderen. (45) Zie hier enkele staal-
 tjes

(43) BOR, *Ned Ber* XXVIII. 22. a.

(44) In zijne *Politike Traſtaten* D. II. bl. 434.

(45) VAN SLINGEL. *Staatk. Gefchr.* I. bl. 38. VAN
 LEEUWEN, *Batav. ill.* bl. 761—809.

tjes uit de *Staatsregisters*. Men vindt op 't jaar 1525 (46) dat de zes groote *Steden*, raadplegende over een gedane Geldbede, hebben eerst begeert te weten, waaryan deze f 5000 zouden komen, en dat de *Edelen* mede zouden worden *BESCHREVEN* verantwoordende voor de kleine *Steden* en *platte Landen*. In 't j. 1540 (47), dat het *Oëtroij* — den *Staten* gegeven — den *platte Lande* grootelijks toucheerde, daar de *Edelen*, als het eerste en principaalste lid voor verantwoordden. In 't j. 1553. verklaarden (48) de zes groote *Steden*, dat, alzo: deze sake het *platte Land*, zoo wel als de *Steden* toucheerde, zij niet vermochten *Resolutie* te nemen, zonder het bijwezen van de *Edelen*. En kan men sterker, dan 't geen ook van *SLINGELAND* aanhaalt, uit de *Procuratie* der *Edelen* 7 *Oët.* 1555. tot het bijwonen der *Overdracht* van het *Oppergebied* door *Karel* zijn' *Zoon*, welke op onder anderen medebracht: *Compareerden als Edelen van Holland* voor hen zelyen en *VERVANGENDE* al de andere *Edelen* mitsgaders de kleine *Steden* en *platte Landen* — en verklaarden gemachtigd te hebben. *NN.* uit den naam en vervangende alle de andere *Edelen* mitsgaders de kleine *Steden* en *platte Landen* als voren, met de *Gemachtigden* van de zes groote *Steden*. Dit wordt van 't *platte Land* zelfs nog na de *Utrechtsche Unie* 1579 stellig erkend, als

(46) *Register der Dagvaarten van de Staten van Holl.*
van *Mr. A. van der Goes*, 8°. D. I. bl. 42.

(47) D. I. bl. 604.

(48) D. III. bl. 441.

als er in de *Holl. Resolutien* (49) gezegd wordt: zonder dat van wegen de platte Landen eenige Gedeputeerden mochten toegelaten worden, alzoo de Ridderſchap en Edelen dezelye REPRESENTEREN.

Met deze Edelen dan maakten de zes groote Steden de Staten uit, of, om duidlijker en naar den geest en 't gebruik dier tijden te ſpreken: zij representeerden de Staten. Van hier het gewone en overal voorkomende formulier: *De Edelen en de Gedeputeerden van de zes groote Steden*, of, *de Edelen en de zes groote Steden's Lands van Holl. representeerende de Staten van denzelven Lande.* (50)

Wat wil dat nu zeggen? Ik kan daar geen' anderen zin aanhechten, dan dat *het Lighaam der Staten*, uitgemaakt wordende door de Edelen en zes groote Steden, deze Edelen en Steden, vertoonden, opkwamen, vervingen, en verbonden alle de bijzondere Staten, rangen, of ſtanden van Ingezetenenen zonder onderscheid; geestelijken, wereldlijken; edelen onedelen; militairen, burgeren; ambtenaren, ambteloozen; ſtedelingen, landbewoners; rijken en armen; met dien gevolge en verbindende kracht, dat zij grondwettig opkomende voor alle de ſtanden en conditien van menſchen, hunne beſluiten, hunne verbanden, hunne daden, uitmaakten de beſluiten, verbanden, en daden van de gansche Natie. En behoeft men tot bewijs van dien zin van 't Woord

Sta-

(49) VAN SLINGEL, II. 39.

(50) *Dagvaarten* V. DER GOES, D. IV. bl. 63. 67. D. VI. bl. 290.

Staten, wel iets meerder, dan 't geen de President van den Secreten Raad VIGLIUS in 't j. 1569 den *Lakenkooperen* toevoegde, toen hij hun afried het verzoek te doen op den name van de *Staten*, ALZOO (zegt hij) het zelve geen zake was, CONCERNERENDE generalkijk ALLE CONDITIEN van menschen, die DE STATEN REPRESENTEERDEN, maar alleenlijk de *Lakenloopers*; ook niet, het tweede POINT — om op den naam van de *Staten* te verzoeken betaling der *Crediteuren* — hoewel dat tweede point meer apparentie had — wezende onder de *Crediteuren* *Menschen* van ALLE STATEN EN CONDITIEN. (51) Kan er iets duidlijker zijn? maar hoe in later tijden? Dit is nu ligt te ramen. De *Staten*, bij de Beroertens en Opkomst der *Revoluzie* sedert 1572. de zaak, voor de *Natie*, opvatende, bleven, gelijk reeds meermalen voorkwam, die *Representatie*, tot den titel toe, behouden; alleen werd dezelve meer gewijzigd en geregeld, en om de grootheid van 't gevaar en den gemeenen nood, werden er zeer vele *kleine Steden*, met onderlinge toestemming in 't Lighaam der *Staten* ingenomen; en 't was op die wijze, dat zij in dat jaar 1572 die aanmerkelijke Verklaring van 't aangrijpen van 's Volks zaak, bij 't afzijn van 's *Graven* *Dienaren* en *Ambtenaren* afleiden; zich schrijvende, *De Edelen en de Groote en kleine Steden van Holland, Staatsgewijze vergaderd, REPRESENTERENDE de Staten van denzelyen Lan-*

(51) *Resol. v. Holl.* 16 Oct. 1569. fol. 67. [318.]

Lande — Als *Representanten* dan, en onder dien *titel*, hebben zij voords onder WILLEM I. alles gedaan, wat tot 'sLands welvaren en tot de Volkszaak behoorde. Zij stelden 1573 aanstonds orde op hunne Vergadering, en gaven ze den naam van *Ordonnantie op alle Vergaderingen der Gedeputeerden der Edelen en Steden, representerende de Staten van den Lande* — met de beleiding en uitrechting van des Gemeenen Lands zaken. Van wat kracht nu die *vertegenwoordiging*, van wegen, voor, in naam van 't Volk, gerekend wierd zoo in de *Voorrechten* als in de *Verplichtingen*, in de *lusten* en in de *lasten*, zoo voor zich als voor het Volk, is zichtbaar uit het VIIde Art., waar bij de *Edelen* en *Stedelijke Magistraten*, die ook weder niet anders dan als *Representanten* hunner *burgerijen* aangemerkt werden, zich verbinden, alle *Resolutie Staatsgewijs* genomen natekomen, en dit wel zoo voor zich als voor hunne *ingezetenen*, op straffe van verhaal aan beider *personen* en *goederen*: even gelijk dit onder de Vorsten ook had plaats gehad, toen *inwilliging* der *beden* door de Staten; toen *inhuldiging* der Vorsten door de Staten; toen 't verzoek van *Privilegien* door de Staten, was de *inwilliging*; was de *inhuldiging*; en waren de *Privilegien* van en voor het gansche Volk. En dit Grondbeginsel is sedert altijd het zelfde gebleven, en 't is daar uit, dat de ware aard en 't gevolg der *Vertegenwoordiging* moet verklaard worden. Als zoodanigen hebben de Staten van Holland in 't J. 1575. met den Koning zelf gehandeld over *Beyrediging*. Als zoodanigen zond de Koning aan Hun

en aan den Prins zijne Afgezanten. Als zoodanigen maakten zij in 't j. 1576. de *Unie met Zeeland*; gingen de *Pacificatie van Gent* aan; sloten in 1579 met de andere Gewesten de *Unie van Utrecht*. — als zoodanigen *zwoeren* zij van wegen 't Volk en uit naam van 't Volk, in 't j. 1581, den Spaanschen Koning af, voerden langdurig oorlog, sloten in 't jaar 1609 het twaalfjarig Bestand; en maakten eindelijk 1648 de *Munstersche Vrede*, waarbij de heele Natie alseene vrije en onafhanklijke Natie erkend wierd. Het gevolg van die *Vertegenwoordiging* was, dan, dat alles, wat de *Staten*, als zoodanig, deden, dat dit was, *de daad, de wensch, de wil*, en de *verbinding* van 't gansche Volk, ook van die Roomschegezinden, veel of weinig, in al dien tijd op den Nederlandschen bodem geduld wierden, aldaar woonden, en hunnen Godsdienst onder oogluikende toelating verrichtten. Dit alles behoeft geen breeder betoog. Wie dit ontkende, die moet ontkennen de gansche *Wettigheid* der Afzwering van Philips; die moet ontkennen de wettigheid der onafhankelijk verklaring der gansche Republiek; ja de wettigheid der *Munstersche Vrede*. De *Staten* toch als zoodanig en niemand anders, hebben, na lange raadplegingen, die plechtige *Afzwering des Konings* gedaan, niet voor zich alleen, maar voor en van wegen, en uit naam van 't gansche Volk; en 't gansche Volk heeft er de gezegde vruchten naderhand van getrokken. Zij, en niemand anders, hebben de *Munstersche Vrede* gesloten, waarbij PHILIPS de IV afstand doende van zijne en zijner voorouderen Rechten op deze lan-

Landen, Territoiren, en hun gebied, die *Staten* en het gansche *Hollandsche Volk*, zoo wel als dat der overige Gewesten, voor een *vrij en onafhankelijk Volk* verklaard heeft. Dit immers geschiedde niet door de *masfa* van het *Volk*, maar door de *Staten*, doch niet als *Eigenaars der Oppermacht*, maar als zoodanigen, die het *gansche Volk* *vervangende*, en daarvoor bij den Koning erkend wordende, alles voor en van wegen 't Volk bedongen, wat het gansche Volk zelve, de werkelijke *souvereine Grondmacht* uitoefenende, (indien dit op een uitgestrekten bodem mogelijk was), zoude hebben kunnen bedingen; en met die *Staten*, als zoodanig de *Natie* representerende, is gehandeld, is de *Vrede* gemaakt, is aan hun, en door hun, de *onafhankelijkheid* en *vrijheid* der *Natie* verzekerd.

Met dat alles stem ik den steller van 't Request volledig toe, dat de *Roomsche Godsdienst* hier te lande *vernietigd is*. Maar ik ontkenne, dat dit geschied is door de *Staten op eigen gezag*. Zij deden dit niet als *eigenaars* der macht, maar als *Representanten des Volks*. Doch als ik nu die *Vernietiging* toegeve, en de steller die *vernietiging* erkent (schoon hij ze verkeerdlijk aan 't gezag der *Staten*, aan *eigen gezag* toekent): dan is de vraag: wat is er dan van den *Godsdienst* der *Natie* geworden? Is het een algemeene *Godsdienst* geworden? Ganschlijk niet. Dat wijst de *Historie* anders uit. Is dan de *Hervormde*, in plaats van de *Roomsche Religie*, de *heerschende* geworden, o ja! maar niet in dien zin, gelijk voorhenen, toen over de *Conscientien* der menschen

schèn waarlijk *geheerscht* wierd , en de Plakaten met zoo vele woede brandstapels aanrichtten; noch in dien zin , waarin zoo haatlijk , (en zoo 't mij onder verbetering voorkomt , zonder reden) de *openbare* Godsdienst der Hervormden als eene *overheerschende* en *dwingende* Godsdienst afgeschilderd wordt; maar in den gezonden zin van 't Hollandsch woord , wanneer men spreekt van *heerschende gevoelens* , *heerschende ziekten* , enz. , om te beteekenen *algemeen bekende* , of *erkende* , *doorgaande gevoelens* , enz. en wat zegt dit dan anders , dan dat de *Gereformeerde Godsdienst* , onder 't *representatief* gezag der Staten , voor , in naam , bij en van wegen 't Volk , toen *ter tijd* , is gehouden voor 'den Algemeenen Godsdienst , den *Volks-Godsdienst* , den *Nationalen Godsdienst* , even gelijk de Geestlijke Goederen zijn geworden de *Nationale Goederen* . En nu dezen *Godsdienst* , toen *ter tijd* den *Openbaren Godsdienst* , noem ik *Nationaal* :

1°. Om dat dezelve op *publiek* gezag , der toenmalige *Staten* , als Reprezentanten der Natie , is gevestigd en gehandhaafd , en bij Verbonden en Verdragen gestaafd.

2°. Om dat de Natie , als Natie , voor dien Gereformeerden Godsdienst , jaren lang tegen Spanje gestreden , en goed en bloed hebben opgezet ; en , offchoon men niet ontkennen kan of wil , dat in den eersten tijd , 'er eenige Roomschen , wars van vervolging en dagelijksche moordschavotten , zich bij de Gereformeerden gevoegd en hen geholpen hebben ; is dit geheel anders geweest sedert de Afzwering des Konings 1581. , alzoo van dien tijd af

af de Roomschen het hoofd meer naar Spanje hangen lieten, en zij toen onder den naam van *Spaanschgezinden* of *gespanjoliseerden* begrepen wierden, en waardoor de Gereformeerden meer en meer zich sterkten en op hunne hoede geraakten.

3°. Om dat het, ook zelfs door de Volkstelling sedert 1795, bewezen is, dat verre het meerder deel der geheele Bataafsche Natie dien Gereformeerden Godsdienst is toegedaan, ja welligt, volgens het gevoelen der *Commissie van de Walsche Kerken* drie vierde deelen van het Volk van dien Godsdienst belijdenisfe doen. En 't is hier naar mijn inzien van bijzondere toepassing, 't geen ik leze in zekere *Consideration* van den overleden Leidfchen Profesfor BAVIUS VOORDA, op het Voorstel van den Kerkenraad te Leiden over de Kerkgebouwen aan de Gemeente den 5 Aug. 1798. van wegens de Municipaliteit gedaan, dat namelijk *het getal der genen die ten tijde der Hervorming* [hier te lande] *Roomschen gebleven zijn uitermate gering geweest is, en daarentegen de Hervorming genoegzaam algemeen is aangenomen.* (52)

(52) Dit betoogt hij in dat Geschrift, op eene wijze, die, schoon toen meest toepaslijk op de Kerkgebouwen te Leiden, echter ook op den Godsdienst en zijne belijders in 't gemeen kan t'huis gebracht worden. „ Nadat sedert „ en door de Hervorming in den Godsdienst (zegt hij) „ de bloei en welvaart der ingezetenen zoo zeer toenam, „ zijn er in 't laatst der 16de en gedurende de 17de „ Eeuw een groote menigte Roomschgezinde Vreemdelingen, meest zulken, die in hun eigen land geen be-

4°. Omdat de Munstersche Vrede 1648 met Spanje niet is aangegaan, dan nadat de Koning van Spanje, stilzwijgende afziende van zijne vorderingen en herhaalde pogingen, om den Roomschen Godsdienst met deszelfs aankleven, in dit Land te herstellen, zich bereid toonde, om van zijne zijde *de Natie* voor *vrij en onafhankelijk* te verklaren, en dus haar in 't genot te laten van *vrijheid en van Godsdienst*, zoo als hij *toen* gebruikt en beleden werd; en dat dit de geest der Munstersche Vrede mede-

„ hoorlijk bestaan vonden, naar de vereenigde Nederlan-
 „ den afgezakt, daar zij volkomen vrijheid van Godsdienst-
 „ oefening, en door arbeidzaamheid een ruimer bestaan
 „ genoten, en wel meest naar Holland, alwaar met
 „ koophandel en manufacturen het meest te winnen was.
 „ De nazaten nu dezer Inkomelingen, die thans verre
 „ weg het grootste gedeelte der tegenwoordige Roomsche-
 „ gezinden in Holland, en ook te Leiden uitmaken,
 „ kunnen voorzeker niet klagen, dat zij beroofd zijn van
 „ Kerken, door hunne voorouders gebouwd; overmits
 „ hunne Voorouders in dit land en in deze stad, toen die
 „ Kerken gebouwd zijn [voeg er bij, *ook toen de Na-*
 „ *tion. Godsdienst gevestigd is*] niet hebben gewoond. —
 „ Dat ook de Hervorming op dien tijd algemeen omhelsd
 „ is, en genoegzaam eenparig, zoodat er bijna niemand
 „ van de toenmalige ingezetenen dezes Lands bij de
 „ Roomsche Kerk bleef, en dat ver het grootste ge-
 „ deelte der Roomschegezinden, die er tegenwoordig in
 „ Leiden, ja in *geheel Holland* zijn, afstammen van late-
 „ re inkomelingen — — Dit alles kan nader blijken.*
 enz. Doch waartoe in klare zaken meerder betoog?

debracht, is zichtbaar uit het 19de Artikel, waar *van wederzijde* gezorgd wordt, dat *ten opzichte van de publieke oefening van Religie* geene reizende of inkomende ingezetenen, elkanders Godsdienst anders dan *met zedigheid* bejegenen zullen; 't is ook zichtbaar uit Art. 43. Maar allerduidelijkst blijkt dit uit het verhaal van WAGENAAR (53) die bij gelegenheid, dat in Art. 45. ook bekrachtigd waren twee Tractaten van den Prins van Orange met Spanje, en waarbij aan Zevenberge ook de *vrije oefening der Roomsche Religie* was toegezegd, ons vermeldt, dat Holland op het 45ste Artikel niet verstond, *bewiligd te hebben in iets, 't welk de Oppermacht van den vereenigten Staat of van eenig gewest in 't bijzonder, of DE ORDE OP DEN GODSDIENST* [dat is den Gereform. Godsdienst], EN HET BEWIND DER GEESTELIJKE GOEDEREN, *bij de Gewesten vastgesteld, eenigzins zoude kunnen benadeelen.*

Eindelijk 5^e. Ik noem hem *Nationaal*, om dat kort na de Munstersche Vrede op de Groote Vergadering der Bondgenoten in 1651. die Nationale Godsdienst verder bekrachtigd wierd, wanneer bij de Gewesten den 27 Jan. 1651. verklaard is, dat *de Staten van de bijzondere Gewesten elk in den hunnen, zullen vasthouden en met de macht van het Land hanthaven den waren Christelijken hervormden Godsdienst, zoo als dezelve alom, in de openbare Kerken geleerd werd, en door de Synode van Dordrecht bevestigd was, zonder te gedogen, dat*

dat ooit daarin bij iemand eenige verandering gemaakt werd. Dat de Gezindheden, die uitgesloten waren van de openbare bescherming, en alleenlijk gedoogd werden, zouden gehouden worden in alle goede orde en stilte — — Dat de Plakaten tegen de Pausgezinden enz. (54) En zulke Verklaring was na 't overlijden des Stadhouders WILLEM II. nu te meer noodzakelijk geworden, om dat in alle de Commissiebrieven der vorige Stadhouders, die nu ophielden, uitdrukkelijk en als 't eerste hoofdpunt bedongen was de zorg voor de bewaring en handhaving der ware Christelijke Religie tegen allen overlast. En hiermede was en bleef de Gereformeerde Godsdienst, met oogluikende toelating van anders denkenden, de Godsdienst van het Nederlandsche Volk, de Nationale Godsdienst, en dat wel op 't gezag der gansche Natie, als Natie, (hoe zeer 'eronder waren, die hier niet in mede stemden), en niet op eigen gezag der Staten.

De beantwoording dezer, in den eersten opslag, gewichtige tegenwerping van het *eigendunklijk vernietigen* van den Roomschen Godsdienst, kan ik dan nu besluiten met het zeggen van VERIDICUS, een' schrijver, die bij velen gehouden wordt voor den Predikant YSBR. VAN HAMELSVELD, voormalig *Representant van 't Volk*, daar hij in zijnen tweeden Brief, *ten Onderzoek, of de Rechten van den Mensch — strijden met de Leer der Hervormde Kerk?* bl. 12. toestaat,

(54) Zie verder WAGENAAR *Vaderl. Hist.* XII. 172 tot 176. AITZEMA *Herfst. Leeuw* bl. 157. enz. 169. en *Zak. van Staat.* D. VII. bl. 231.

staat, dat de Regering plagt belijdenis te doen van de publieke Kerke, en dat deze gehouden werd het gansche Nederlandsche Volk te VERTEGENWOORDIGEN, en hieruit afleidt, dat de Hervormde Leere en Godsdienst geacht werd de Leere en Godsdienst van het Nederlandsche Volk te zijn.

Maar nu komt de *steller* van 't *Request* tot eene tweede gewichtige tegenkantsing; doch die mij nu niet lang zal ophouden. Hij zegt, dat de Staten die Vernietiging van den R. Godsdienst op eigen gezag gedaan hebben, om zich door dien weg, van alle Kerken en Kerkelijke goederen meester te maken. Ik laat aan uw oordeel, en aan 't oordeel van ieder lezer over, of dit nu wel ernstige wederlegging behoeft. Ik kan er mij eenvoudig van afmaken, met te zeggen. *Dit is ook onwaar!* Want vooreerst, hebben zij die Vernietiging niet gedaan, om, ten einde, met oogmerk om die goederen te krijgen. Men kent hiermede den Staten zonder reden een boos opzet toe. De zaak zelve was een gevolg, maar geen einde of oogmerk. Doch waar het meer op aankomt. Zij hebben dit niet gedaan op eigen gezag, maar op 's Volks gezag, als *Administrateurs* van de Nationale Goederen. Zij waren 's Volks Representanten. En alle gronden, boven aangehaald, toonen, dat, zoo iemand in den haatlijken zin van 't woord zich meester gemaakt heeft; dat het dan de Natie zelve is, die dat gedaan zoude hebben. Dan 't geen onmiddellijk hierop volgt, is van geen beter allooi: om uit die vermeesterde goederen den Hervormden Godsdienst te onderhouden, deszelfs Leeraars daar door van hun afhanglijk te ma-

ken, en eene nieuwe heerschende Kerk in naam, doch overheerschte in de daad te sichten. Ik antwoorde het eerste, 't onderhoud voor den hervormden Godsdienst, was prijzlijk, wettig, plichtig en noodzakelijk! Men offerde hiervoor alles op. Dit bracht de geest dier tijden ook mede. De openbare Godsdienst was veranderd. Het overige zijn, haatlijke aantijgingen, die ik liefst onbeantwoord late. De hierbij aangehaalde plaatzen zijn boven reeds door mij verklaard, en alles wat bij den Steller meer volgt van *eigendom*, van *bewind*, van *bezitrecht*, laat zich nu gemakkelijk van zelfs beantwoorden. Het is blijkbaar genoeg, dat ik met alle die Verschillen van *posfessie*, *bezitrecht*, *praescriptie* of *verjaringsrecht* dier Goederen niets te schaffen hebbe. Het betalen der Predikanten enz. uit die Geestelijke Goederen, daar zij toch *ad pios usus* geschikt bleven, vloeide van zelfs uit de Nationaalverklaring van den Godsdienst voord. 't Was dan geen *welgevalen* der Staten, 't was *verplichting*, die de Natie hun opleide, in den gezonden zin van 't woord. Doch hiermede ontken ik niet, dat zij nog tot andere eindens, tot *Landweer*, tot *oorlogslasten*, tot *schuldbetaling*, tot *opbouw van Kerken*, tot *schadevergoedingen*, tot *armen-onderhoud* en andere eindens, hebben kunnen gebruikt worden. Dit gebruik heb ik boven in 't voorbijgaan aangewezen; en over die gebruikte, verkochte, of daartoe *vervreemde* GG. Goederen is thans geen verschil; maar alleen over de nog in wezen zijnde goederen en fondsen. Ook ontkenne ik niet, dat zij bij hoogen nood of om andere redenen door de Represen-

santen der Natie tot andere eindens en gebruiken, ook volgens het IVde Addit. Artikel, zouden kunnen geschikt worden; maar, als bewezen is, dat die Nationale Geestelijke Goederen en Fondsen eenmaal door de Natie, of van wegen, of op naam der Natie, door de Besturers op wettige gronden, en om wettige redenen, aan de Leeraars der Gereformeerden ten gebruike zijn toegewezen; en dat die toewijzing meer dan tweehonderd jaren bestaan heeft; zoo zoude ik aan uw oordeel overlaten, of even dit tweehonderdjarig gebruik (al kwame er niets meer bij) op eene nationale wijze hun vergund, geen recht en vrijheid zoude geven, om te verzoeken, en des noods te vergen, dat zij bij dat gebruik worden gehandhaafd, ten minsten zoo lange, tot dat men hun andere middelen, even geschikt tot instandhouding van hunnen Eeredienst, aanwijze. (55)

Maar nu kome ik tot het derde Bewijs! Dit haalt de steller uit het *Munstersch Vredeverdrag Art. 3. en 43.* Indien ik de meening wel begrijpe, zoo wil hij uit dat *Verdrag* bewijzen, dat de *Gereformeerde Gemeente qua Gemeente*; of wel de *Staten in verband met eenige Magistraten*, noch *eigendom* noch *bezitrecht* vorderden; maar enkel HET BEWIND dier
goe.

(55) Ik gebruike hier de woorden van den Profeslor **A. VOORDA** in zijne *Consideratien*, boven gemeld, voor zoo verre hij die op de *Kerken en Kerkgebouwen* toepaste.

goederen — welk eenvoudig BEWIND *alle bezitreecht uitsluit*. Ik wil met den Steller niet harrewarren. Ik zal alleen zeggen, dat ik niet begrijp, hoe de steller hier de *Munsterfche Vrede* heeft kunnen, heeft *durven* bijhalen. Die *Vrede* spreekt hem in 't aangezicht tegen. De Artikelen, bij hem aangehaald, spreken rondelijk van *de erkenenis van Souvereiniteit, en Superioriteit, niets uitgezonderd.* (56) Zij spreken van *verkoopen*, van *in betaling geven*, ja van 't BEZIT. Art. 43 zegt: *Aangaande de GOEDEREN van Kerken, Collegien, of andere pieuse plaatzen, gelegen in de Vereenigde Provinciën, de-*
wel-

(56) In zeker Request van Gecommitteerden der Roomscheatholijke Gemeenten — geteekend Rotterdam 16 Aug. 1805. wordt gezegd, dat het Art. 3. der *Munsterfche Vrede* — bijgebracht om op hetzelfde het vermeend *Recht van Eigendom (der Hervormde Gemeentens)* op de *Geestelijke Goederen te gronden, geen enkel woord bevat, het welk betrekking op die goederen heeft*. Indien hiermede de Verzoekers, gelijk het schijnt, willen zeggen, dat er van *geen' Eigendom van die Goederen* voor de Gemeentens, gesproken wordt: zoo verschille ik met hun niets, ik geef dit toe; maar zij zullen mij dan ook toegeven, dat de bewoording, NIETS UITGEZONDERD, toch den *Eigendom van dat alles*, ook met de *Souvereiniteit, aan de Natie*, of gelijk men eertijds sprak, aan de *Republiek* of aan den *Staat* verzekert, en hoe zoude ook anders in Art. 43. van *verkoopen* en van 't *bezitten* van de *Goederen van Kerken* enz. kunnen gesproken worden?

Welke leden waren, dependerende van Kerken, Beneficiën van Collegien, zijnde onder de gehoorzaamheid van den Koning, het geen voor 't besluit van 't tegenwoordige Traktaat niet is VERKOFT geweest [ziedaar 't Verkoopen zelfs van Geestlijke Goederen hier te lande aan buitenlandsche Gestichten behoorrende, stilzwijgende den Staten toeërkend] zal hunn. wedergegeven — worden; en zullen in 't BEZIT van dien komen, — —; maar voor de genen, die VERKOFT zullen wezen voor den voorsz. tijd, of bij de Staten van eenige Provinciën IN BETALING zullen gegeven wezen — — Van gelijke zal gedaan en geobserveerd worden van de zijde van den Heer Koning! Ziedaar het Artikel; en wat zegt dat Artikel anders, dan juist dat gene, 't welk ik boven bl. 53. uit de *Gentsche Pacificatie*, ten aanzien der inlandsche Goederen van buitenlandsche Geestelijken heb aangevozen. En daar dit wederkeerig is; zoo ziet men hier duidelijk erkend *het verkoopen*, en *het bezitten*! Maar waarom heeft de steller het boven aangehaalde 19de Artikel verzwegen, waarbij de *Onderdanen van den Koning* belast worden zich in *alle zedigheid* in dit Land te gedragen ten opzichte van de *Publieke oefening der religie*. 't Welk een duidelijk bewijs oplevert, dat de Koning van Spanje de handen los gegeven heeft ten aanzien van de overgeblevene *Roomschen* en hunne belangen hier te lande. (57). En hoezeer nu dit loslaten

(57) Vergelijk hiermede 't geen wegens de *Preliminai-re poincten van die Vrede* gezegd wordt bij AITZEMA *Herstelde Leeuw* bl. 145 en 146.

aan de Natie, of derzelver *Representanten*, de *Staten*, ter harte ging, leert ons het 27ste Artikel der *Instructie*, welke aan onze *Extraordinaire Ambassadeurs en Plenipotentiarissen tot de Munstersche Vredehandeling* is medegegeven; (58) welk gewichtig Artikel, rakende den *Ro. Godsdienst, de Kerken*, en de *Plakaten* dus luidt: *In cas dat aan de Heeren Extraord. Ambassadeurs ende Plenipot. voorgedragen mocht worden, een ofte meer POINCETEN, concernerende de admisie van de PUBLIYCKE EXERCITIE van de Roomsche Religie, sullen 'tselfde PLAT AFSLAEN, en in geenen deele admitteren eenige de MINSTE PROPOSITIE ofte STIPULATIE van den Vijandt, ten regarde van de Papisten gehoorende onder 't resort van desen Staet; ende sullen de gemelte — — Ambassadeurs forge moeten dragen ten eynde de KERCKEN ten platten lande, soo in de Baronnie van Breda, Marquisaet van Bergen, en elders, mogen wesen voor de Gemeente van de Gereformeerde Religie; ende wert de meergemelte — — mijs desen expresfelijk gelast, geene DISPOSITIE ofte MODERATIE, bij occasie van de aenstaende handeling tot MUNSTER toetestaen ten regarde van de Placaten van desen Staet jegens de Pausgezinde.* Wat verschilt dit niet van de opgave en voorstellingen van de zijde der Roomschegezinden uit de *Munstersche Vrede!*

En zoo kome ik tot de vierde en laatste stelling der

(58) Te vinden bij AITZEMA *Zaken van Staat* D. VI. bl. 109.

der Verzoekers. Dezelve is in eene groote omflagtigheid van woorden ingewikkeld. De Steller spreekt van den tegenwoordigen tijd; van den *val der Staten*, van den *val van hun bewind*; van *weder ont-weldigde Kerkgoederen*; van *hnnne herkregeue vrijheid*; van de *wederkeering tot hunnen oorsprong*; van *niemands eigendom te zijn*, van *hunne oude bestemming*, en meer diergelijke hoogklinkende woorden, maar die bij mij weinig afdoen, omdat zij 't stuk in verschil regelrecht betreffen, en juist het verschil uitmaken. Doch hoe ingewikkeld ook, 't is mij echter voorgekomen, dat des stellers denkbeeld hierop nederkomt: „Met de jongste Staatsomwenteling „is de zaak geheel afgedaan; en de *Ontwerpers* on- „zer aangenomen Staatsregeling verklaarden *die „Goederen Nationaal*, om tot een *vast Fonds* te „worden aangelegd voor de *Nationale Opvoeding*, „en ter *bezorginge der behoeftigen*.” Maar wie is er, die deze hunne Verklaring tegenspreekt, of aan dezelve, zoo als zij daar ligt, twijfelen zal of kan; hoezeer men met hem de *geheele afdoening* al niet moge toestemmen, uit kracht der vrijgelatene *Aanspraak*.

Maar de Requestrant voegt er, van en uit zich zelven en niet uit de Staatsregeling, ook nog twee *Stellingen* bij, die men, getrouw willende blijven aan den geest en aan de letter der *Staatsregeling*, niet geloven kan, dat Hij zelf in goeden ernst kan gemeend hebben, zonder het gezond verstand geweld aan te doen; of zelf ontrouw aan de Staatsregeling te worden. Van deze stellingen is de eerste deels *negatief*, de tweede *affirmatief*. De deels

negative is drieledig: „ *Zij verklaaren* (zegt hij) „ *de Kerkelijke Goederen* *NATIONAAL*, *NIET*, omdat ze nu der Natie in eigendom toekomen; *niet*, omdat ze de Natie onder zich, als eigen, zoude verdeelen; maar, omdat ze voor de Natie ongeschonden zouden worden bewaard, omdat derzelve vruchten ten nutte der Natie zouden verstreken.”

De stellige verzekering is deze: „ *Zij veranderen niets in het recht van oneigendom*; zij veranderen slechts, mogen wij het zeggen! *RES SACRAE* in *RES RELIGIOSAE*, als naastbelendende, om aan de grondstaatswet van Gelijkheid, om aan het algemeen welzijn der Republiek alzins te mogen voldoen.”

Zien wij eerst het stellige! *zij*, dat zijn dan de Ontwerpers der *Staatsregeling*, en diensvolgens ook nu de aangenomen *Staatsregeling* zelve, *veranderen de Res sacrae in Res religiosae!* — Kan de Steller dit nu in ernst meenen, en mag men hem niet afvragen, of die Verandering eene zoo geringe, zoo beuzelachtige Omkeering is, dat het door hem worde uitgedrukt met het verkleinend woordjen, *zij veranderden slechts*? Mij dunkt, de Steller heeft zelve hier iets gevoeld, als hij er onmiddelijk bijvoegt: *mogen wij het zeggen?* Wat toch moest hij hierbij voelen? Niets minder, dan, dewijl bij hem *Res sacrae* zijn *res nullius*, en dus aan geen *eigendom* onderhevig, dat dan ook niet geoorloofd zij, om zulke *Res sacrae*, zulken *oneigendom* te veranderen in *Res religiosae*, die *eigen-*
dom

dom erkennen. Door *Res sacrae* toch verstaat hij (en ik geef hem dit van dien vroegeren tijd toe) die goederen, welken op publiek gezag, ten dienste van God of Godsdienst, toegewijd waren, en niet door enkele perſoonen geëigend konden worden. En *Res religioſae* zijn zoodanige afgeſcheidene zaken of plaatzen, gelijk *Graſteden*, *Kerkhoven*, die wel tot afgezonderd gebruik dienen, maar toch eigendom zijn, en volgens de Romeinſche Wetten, bezeten kunnen worden; ja, een' *Eigenaar* of *Eigenaars* veronderſtellen, maar waarvan 't verkoopen tot andere eindens verboden was, of, gelijk H. DE GROOT (59) zegt: *Tot den Doodendienſt zijn Graſt-plaatsen, die de Burgers ofte Buuren van 't Carſpel in 't gemeen TOEKOMEN, ofte ook ſekere Geſlagten, enz.* Maar hoe durft men dan beweren, dat iemand, wie hij zij, zulke *Res sacrae*, dat is *Gode toegewijde zaken*, kan veranderen in *Res religioſae*, die eigendom van menſchen en burgers zijn, ja dat die *ad pios uſus*; tot GODSDIENSTIGE Gebruiken, konden verſtrekken; 't welk alleen de *Res sacrae* aangaat. En hoe kan de *Steller* van 't Request aan *Repreſentanten* toeſchrijven de macht, om dien on-eigendom der Geestelijke Goederen (*res sacrae*) te veranderen, wel in het naaſtbelendende, maar toch zeer verſchillende van het ongeëigende? En wie zoude de tegenwoordige *Repreſentanten*, op die gronden,

(59) *Holl. Rechtsgel.* B. II. D. I. n. 24. bl. 50. vgl. P. VOET *ad Inſtit.* L. II. t. I. §. 9. GROENEWEGEN, *de LL. abrog.* h. t. 8 et 9,

den, de vrijheid durven toekennen, om iets, 't welk de vorige Representanten der Natie, als *administrateurs*, nooit gedacht hebben te doen, thans te doen. Doch ook ontkenne ik, dat de tegenwoordige Representanten dit gedaan hebben, of hebben willen doen. Zij kenden te wel het onderscheid tusschen *res sacrae* en *religiosae*, voor zoo verre de eene tot *Godsdienstige gebruiken*, de andere tot den *Dooden-dienst* verstrekken.

Maar nu het andere! De Steller zegt, dat zij *Nationaal* verklaard zijn, NIET, omdat ze nu der Natie in eigendom toekomen. Maar, Mijn Heer! iets *Nationaal* verklaren, en niet nu in eigendom aan de Natie toekomen, zijn bij mij tegenstrijdigheden. De vraag is: als de Geestelijke Goederen de Natie niet toekomen, wien komen zij dan toe? Zij moeten toch nu een' eigenaar hebben. En komen zij der Natie niet toe, hoe kunnen dan de *Representanten der Natie* daarop bestelling maken? Een van beide is toch waar: Zij komen de Natie toe, en de Representanten kunnen er over beschikken. Of, zij komen de Natie niet toe; dan zijn ze ook geene *Nationale Goederen*; dan zijn ze verkeerd *Nationaal* verklaard; en de Representanten, als zoodanig, kunnen er dan niet over beschikken.

Ik omhels het eerste; maar wat nu de Steller? Dit laat ik aan hem. Hij kan toch niet stellen, dat zij aan de *Roomsche Ledematen*, 't zij enkele, 't zij in 't gemeen, moeten toekomen. Die *Ledematen* zijn geene *geestelijken*; zij zijn geen *Geestelijke Gestichten*; die *Gestichten* zijn vernietigd, aan wien zij

zij alleen, en niet aan de *Geestelijken*, en nog minder aan de *Leeken* behoorden! De grond zijner dwaling schijnt hierin te liggen, dat hij is blijven hangen aan 't verkeerd denkbeeld van *res nullius*; en om dit denkbeeld voltehouden, ontkent men nu, dat zij *Nationaal* zijn, of *niet in eigendom aan de Natie toekomen*. Dit had hij niet behooren te doen. Immers, door en na het invoeren der *Reformatie* hebben die Goederen bij ons opgehouden *res sacrae* te zijn; de Hervormden geloofden aan die Kerklijke inwijding niet; ten minsten zij schrijven aan dezelfde die kracht niet toe.

Als de Steller verder zegt, dat de GG. goederen *niet verklaard zijn Nationaal, omdat ze de Natie onder zich, als eigen, zoude verdeelen*; zoo stem ik hem dit volkomen toe. Ja, maar! zegt eindelijk de Steller, zij zijn *Nationaal* verklaard, omdat *derzelyer vruchten ten nutte der Natie zouden verstrekken*. En hierin ben ik het met den Steller volkomen eens. Dit hebbe ik boven in 't breede bewezen. En 't is alleen in de *toepassing* van dat algemeene Beginsel, dat ik van hem verschille.

Hier mede nu stap ik van dit zonderlinge *Request* af; en besluit, dat de Steller niets bewezen heeft van 't geen hij aannam te bewijzen!

Ik ga over tot de oplossing eener gewichtige *Be-denking*, die tegen dit mijn betoog, door sterk bevooroordeelden, mogelijk, gemaakt zal worden. Te weten, daar ik die *Nationaalverklaring der Goederen* volkomen toesta; maar dezelfde reeds vroeger, en van de oprichting der vrije Republiek hebbe

be

be afgeleid, en de eindens, waartoe die Goederen reeds toen door de voormalige Reprefentanten der Natie gefchikt waren, geleidelijk hebbe aangewezen; zoo is de vraag, of dit niet regelrecht aanloopt tegen de Staatsregeling, met name tegen het IVde Addition. Artikel; en of ik hiermede niet de Ontwerpers van de tegenwoordige Staatsregeling ingewikkeld befchuldige, of van Onoplettendheid, of van Onkunde; en dat mitsdien de Natie hierdoor in eenen verkeerden waan gebracht is, dat deze Goederen nu eerst nationaal zijn geworden, en zij daardoor bevoegd is geraakt, om die goederen door hare Reprefentanten tot andere eindens te fchikken, dan waartoe zij, zoo lang de Republiek geftaan heeft, geftrekt hebben?

Zie daar eene tegenbedenking, die ik liefst daarom in hare volfte kracht, en in haren haatlijkften zin, zelve heb voorgesteld, omdat ik vertrouwde, dat ik, met inhaefte en ondergefchiktheid aan de Staatsregeling, dezelve volledig kan beantwoorden en wederleggen.

De Hoofdzaak is: Dit gevoelen ftrijdt tegen de uitdruklijke bewoording van het IVde Artikel. En hierop antwoorde ik, met behoorlijke befcheidenheid en eerbiedige onderwerping aan de uitspraak des Vertegenwoordigenden Lighaams, en die der gansche Natie, dat het voorgesteld Gevoelen allerzekerst zoude aanloopen tegen het IVde Artikel, en tegen het pragmatifch daargeftelde, indien dat IVde Artikel, eenvoudig en zonder meer, behelsde de uitspraak der Natie en der Ontwerpers: *Alle geeste-*

geestelijke goederen worden Nationaal verklaard, om tot een vast fonds te worden aangelegd, enz. en indien er niet onmiddellijk bijgevoegd wierd: **BLIJVENDE nogtans ONVERLET DE AANSPRAAK**, welke eenig Lighaam of Gemeente daarop mogt maken: zijnde vooral hier opmerkelijk, dat dit Artikel het eenigste is van alle de *Additionele Artikelen*, hoe gewichtig die ook mogen wezen, waarbij een zoodanig *Additament*, een zoodanige *Limitatie*, of *Clausul*, of *Voorbehoedfel*, gevoegd is. En wat mag toch de reden daarvan zijn? Is die te zoeken in *onoplettendheid* of in *onkunde* der Ontwerpers? Geenfins! Maar veel eer, en naar alle gedachten, in de *kunde*, in de *oplettendheid*, en in de *schroomachtige angstvalligheid* en *huiverigheid* der Ontwerpers, om in eene zaak van zulk gewicht en gevolgen, een zaak, die verre de grootste meerderheid der Godsdienstige Natie, de ware belangen van haren Godsdienst, en de onbelemmerd voortdurende oefening van denzelven aanging; eene zaak, die zelf den voormaligen *Eigendom der Natie* kon betreffen; die zoo vele huisgezinnen van Predikanten enz. kon bederven; eene zaak, die eenmaal uit haar geheel gebracht, niet gemakkelijk weder te herstellen was; en eindelijk, eene zaak, (om met de *Commissie der Walsche Gemeentens* te spreken) van zoo veel gevaar, en nadeelige gevolgen, wanordres, verwarringen, haat en tweespalt, welken zeer mogelijk is, dat daaruit, zoo in 't Godsdienstige en Zedelijke, als in 't Burgerlijke konden geboren worden: om, zegge ik, in zulk eene gewichtige zaak

G

niet,

niet, dan met de uiterste omzichtigheid te werk te gaan, en de deur opentelaten voor alle mogelijke onderzoekingen, naspeuringen en *aanspraken*, die hierop konden gemaakt worden, niet alleen door enkele perfoonen, maar door geheele *Gemeentens* of *Lighamen*; zonder dat men beschuldigd konde worden de *Staatsregeling* te willen ondermijnen, en zonder dat daaruit eenig haatlijk gevolg behoeft gehaald te worden, dat hare Ontwerpers de Natie in eenen verkeerden waan gebracht hebben; dewijl even die burgers, *Roomsch of Onroomsch*, die de *Staatsregeling* en hare *Additionele Artikelen omhelsden*, insgelijks deze Nationaal-Verklaring niet gedaan hebben dan onder dezelfde *mits en bepaling*, dat aan ieder *onverlet gelaten werd het doen van AANSPRAAK*, en, dewijl het dezelfde Natie is, waarvan de grootste meerderheid thans door hare *Gecommitteerden uit de Gereformeerde Gemeentens* die Aanspraken instelt, en beweert, dat deze GG. Goederen (hoe men dan ook over den *Eigendom denke*) geene andere inrichting behooren te krijgen, of tot andere eindens gebruikt te worden, dan waartoe de *Natie* door hare toenmalige *Representanten* over meer dan twee honderd jaren dezelve geschikt heeft, en dezelve voortdurend heeft laten strekken; en waardoor die Hervormden, welken toen den *Nationalen Godsdienst* uitmaakten, naar mijn inzien, niet op *den eigendom der Goederen* zelf, maar op het *genot en gebruik der Inkomsten* voor de Predikanten enz. een wel, een wettig, een constitutioneel verkregen recht bekomen hebben, en welk

welk genot, gelijk boven gezegd is, hun zonder behoorlijke schadeloosstelling, niet weder schijnt te kunnen ontnomen worden, door dezelve opnieuws of op eene andere wijze *Nationaal* te verklaren, of tot andere *eindens* te verordenen.

Zie daar *de Aanspraken*, die ik meene, dat bij Art. IV. zijn *onverlet* gelaten. Indien die Goederen niet reeds vroeger *nationaal* verklaard waren; dan was *daarop* nu geene Aanspraak. Indien zij niet reeds te voren, van wegen de Natie, tot zekere eindens waren aangelegd; dan was *op die eindens* nu geene Aanspraak: Maar nu op beiden! Het komt er maar op aan, of overzulks tegen het IVde Artikel misdreven wordt? En dit is 't geen ik ontkenne op gronden, boven aangehaald.

En offchoon 't waar is, dat tegenwoordig *de Kerk* en haar beheer *van den Staat* is afgescheiden, voor zoo verre de Staat zich in geen en deele inlaat met de bepaling of bescherming van deze of geene bijzondere Leerbegrippen in 't stuk van den Godsdienst, noch ook eenige Voorrechten aan die bijzondere begrippen gehecht wil hebben (60): zoo neemt dit, onder verbetering, de Aanspraak niet weg, of geeft daarom, op zich zelve, geene bevoegdheid, om van het gene ~~eenmaal~~ *door de Natie*, of, van wegens de Natie door de *Besturers*, als de eer-

(60) Ik spreke hier in den geest van het Request der *Commissie van de Walsche Kerkgenootschappen*, zoo genoemd.

eertijds erkende Represen'tanten der Natie, ten aanzien van het gebruik en genot der Fondsen uit die Geestelijke Goederen, wettig en plechtig mogt zijn toegewezen, en tot vaste eindens verordend; daarvan op nieuws, en tot andere eindens te *disponeren*. Immers, daar 't nu bewezen is, zoo ik mij vleie, dat de *Natie* eenmaal door hare Represen'tanten, sedert het jaar 1572. en vervolgens, *gedisponeerd* heeft ten aanzien van 't gebruik en de *Applicatie* van die GG. goederen ten behoeve van de *Euangelische Gereformeerde Gemeentens*, die, in *masse* genomen, toen alleen de *Natie* uitmaakten; dat ook die *Natie* voor de Gereformeerde Religie tot aan 't j. 1643 als een *Corps morale* mede de wapenen voerde (offchoon onder haar vele anders denkenden, zoo Politiken als Godsdienstigen, en onder de laatsten ook Roomschen, Lutherschen, Mennisten, Joden, als *individuele* perfoonen, geduld wierden); zoo laat ik nu aan elks oordeel over, of die *Natie*, met eerbied gesproken, wel vermag die *dispositien*, door 't veranderen van *Representanten*, of door nieuwen vorm van *Representatie*, of anderszins, te veranderen, en die Euangelische Gereformeerde Gemeentens of hunne Predikanten, dus doende, te versteken van het recht of gebruik dier goederen, dewijl de *Natie*, als een *Corps morale* aangemerkt, altijd de *Natie* blijft, en zij over dezelfde *goederen*; hun *eind-oogmerk* en *gebruik*, niet meermalen op verschillende wijze, ten *prejudicie* van derdens, kan *disponeren*; en eene nieuwe *Representatie*, bij de Staatsregeling ingesteld, wel nieuwe wijzigingen kan geven aan alles, waar over dat *Corps Morale* door zijne Besturers

kan

kan beschikken; maar vorige erkentissen niet kan breken, ten minsten niet zonder *Aanspraken* van anders denkenden toetelaten, gelijk zij bij *Art. IV.* ook werkelijk toelaat. En indien al onverhoopt, omtrent deze gronden, of de wijze van *Aanspraak*, eenige *twijfel* mogte overblijven: gemerkt toch het verschil zelve loopen zoude over de toewijzing van *een meer dan tweehonderd jarig genot of bezitrecht van inkomsten* door de *Natie* zelve, of door de Besturers, hun gedaan: zoo zoude er niets natuurlijker en eenvoudiger schijnen te zijn, dan van de wijsheid des Vertegenwoordigenden Lighaams te verzoeken, en van hunne rechtvaardigheid te verhoopen, dat den twistenden Partijen (zij zijn dan wie zij zijn) de gewone weg van Rechten moge geopend, en hun eene onpartijdige Rechtbank zal aangewezen worden, om *deze vorderingen en aanspraken* der Hervormde Gemeentens te doen gelden, al ware het zelfs tegen *de Natie*, als den *Souverein*, of tegen *de Representanten* van dezelve. En hiertoe zij mij geoorloofd, mij ten slot te bedienen van de woorden der Gereformeerden in hun *Request* aan 't Vertegenwoordigend Lighaam (61), waar zij zeggen, dat het ten allen tijde, en te recht, voor een echt kenmerk der ware *Vrijheid* gehouden is, dat zelfs de minstvermogende *Burger* tegen den *Souverein* zijne goederen en eigendommen, langs den gewonen weg van *Rechten*, openlijk mag verdedigen, waartoe ook altijd een *Procureur Generaal* gelast was, om 't recut der *Hooge Overheid*

te-

tegen zulke Eifchers waartenemen. Hoe veel te meer dan nu, daar het een Verschil is van de grootste aangelegenheid en van het grootste getal der Ingezetenen dezer Landen te zamen genomen. Men kan dit van de Vaderlijke Zorg der Reprezentanten te meer gerustelijk verwachten, wanneer men lette op de meermaal gedane ernstige verklaringen in diergelijke gevallen, en nog kortsgeleden in een geval van A. SLOET van Old Rutenburg. Dees Heer had eene vordering op de *Goederen of Renten van het Huis van Nassau*, welke Goederen en Renten, door de Fransche Republiek *geabandonneerd*, aan de *Bataafsche Natie* gebracht, en dus nu ook *Nationale Goederen* geworden zijn. Hij eischte ook geen Nationaal goed, maar, eene uitkeering van verstrekte penningen, en dat de *pensioenen*, die uit zekere Gelden, ter dispositie van den laatsten Stadhouder gesteld, tot aan het jaar 1794 uit krachte daarvan waren genoten, zouden voortduren tot aan den dood der genen, die daarop meenden recht verkregen te hebben. Deze zaak ten onderzoeke gesteld zijnde in handen eener *Commissie*, om *daarover een Rapport* uittebrengen, hebben de *Leden van 't Wetgevende Lighaam*, die deze *Commissie* uitmaakten, geoordeeld, dat dit *judicieel* moest behandeld worden, als loopende over den uitleg van eenen uitersten wille, en van pensioenen daaruit voortvloeiende. Doch men twijfelde over den Richter, die hiervan zoude kennis nemen, alzoo dees bij de Staatsregeling niet was aangewezen; hopende die Rapporteurs, dat bij de herziening der Staatsregeling, omtrent
dis

dit belangrijk onderwerp, de noodige zorg zal worden gedragen. En offchoon dit merkwaardig geval van het tegenwoordige in zeker opzicht al mogte geoordeeld worden te verschillen: zoo toch verdienen velen der gronden, hierbij aangevoerd, alle aandacht, en zijn zeer toepaslijk tot mijn oogmerk. Onder de Aanmerkingen, die vooraf gaan, stellen zij als vaste en bekende waarheden ter neder, dat, wanneer eene geheele Maatschappij een Contract heeft aangegaan, zij zoo sterk gehouden is dat Contract te vervullen, als de burger, met wien zij gehandeld heeft, en dat de Maatschappij als dan gelijk staat met elk privaat persoon. En onder de Beweeggronden, om hiertoe eene Rechterlijke Uitspraak te gebruiken, wordt onder anderen aangemerkt, „ dat tot onder- „ werpen eener Rechterlijke Uitspraak behooren de „ vragen, in hoe verre de Boedel der door de Franschen geabandonneerde goederen van den Vorst van Nassau gehouden is de gemelde somme of „ den Interest van dien — te restitueeren; gelijk mede, in hoe verre zij, die eenig Pensioen, uit „ krachte van Testamentaire dispositie, hebben genomen, een verkregen Recht op derzelver voord- „ during hebben.” Dus dachten die kundige Rap- porteurs! De Uitslag zelve is mij wel onbekend, al- zoo het verder in een Comité General, dat is geheim, behandeld is: maar de gronden blijven toch de gronden, al ware hunne toepassing op die zaak al eens twijfelachtig of betwist.

Het eenigste, wat ten opzichte der Nationale Geestelijke Goederen, en de voortdoring der uitkeeringen en betaling aan de Predikanten, enz. tegen

zulk eene *Richterlijke Uitspraak* schijnt ingebracht te kunnen worden, (en waarom zoude ik dit verzwijgen) bestaat hierin, dat in 't IVde *Add. Artikel* zelve gezegd wordt, dat de *AANSPRAAK*, met de *noodige bewijzen*, aan het *Vertegenwoordigend Lighaam ter beslissing moet ingeleverd worden*. Maar al namen wij die woorden in eenen engen zin van *politieke beslissing*, zoo vinde ik niet, dat hier gezegd wordt, dat die beslissing zoo zal moeten gedaan worden. Men spreekt van 't *inleveren*. De *Aanspraak* (zegt men) zal moeten ter *beslissing INGELEVERD worden*; maar daar staat niet bij, dat de *Beslissing* zelve zal moeten gedaan worden. Ook verwijdert zich dit denkbeeld door de bijvoeging van *noodige bewijzen*; 't welk meer op *richterlijke beslissing* schijnt te slaan. Maar stellen wij eens, dat de meening inderdaad zij, dat het *Vertegenwoordigend Lighaam*, na 't zien der *bewijzen*, die *Aanspraak* zelf *beslissen* zal: zoude men dan nog beweren, dat het *Wetgevend Lighaam*, ziende de duisterheid en betwistbaarheid van wederzijdsche gronden, niet zoude vermogen, dat verschil *tuschen Partijen* aan de *Uitspraak* van onzijdige *Rechters* overtegeven? Iets dat den *Souverein* altijd eer aandoet! En konden de *Ontwerpers* van dit *Artikel*, hoe kundig ook, wel met mogelijkheid voorzien, (het geen nu gebeurd is) dat op dit *Artikel* langs zoo velerlei wegen zoo vele *Aanspraak* gemaakt, en *facta factis contraria* gesteld zouden worden: en dat er eene *Reclame* zoude geschieden door verre het *grootste Deel der Natie* zelve, eene *Reclame*, gelijk ik ze mij voorstelle, niet op den vas-

ten Eigendom dier Goederen, maar 1° op het vroegere aanzijn van die *Nationale* Goederen met zijne gevolgen; en 2°. op de *eindens*, waartoe die Goederen en *Fondsen* toen door de Natie of hare Besturers bestemd zijn, als een reeds toen gewettigd en gevestigd Fonds. En konden zij denken, dat de Vertegenwoordigers des Volks hierom welligt zwaarigheid zouden kunnen maken, om die zaak zelve te beslissen, en niet liever *parijzen in rechten* willen hooren: zonder dat evenwel, daaruit, dat haatlijk gevolg zoude getrokken worden, dat de Hervormden, hiermede de zaak op de lange baan wilden gefchoven hebben. 't Welk te haatlijk is om te wederleggen. Men voege hierbij, dat, daar *bij de Staatsregeling* over zulke en diergelijke gevallen *geen Rechter* was aangewezen, waarvoor de Rapporteurs in de zaak van *Sloet*, de noodige zorg bij de *herziening der Staatsregeling* wilden gedragen hebben, even dit de oorzaak kan geweest zijn, waarom de Ontwerpers de *beslissing* van dit Stuk der *Geestelijke Goederen* aan de Vergadering van het *Vertegenwoordigend Lighaam* wilden opgedragen hebben, om als dan te besluiten, zoo als zij zullen meenen te behooren, 't zij in Rechten, 't zij anders.

Kunnen deze mijne Aanmerkingen en Bedenkingen iets toebrengen, HEER EN VRIEND, tot opheldering van een Verschil, dat met zoo vele hevigheid en ijver gedreven wordt, en waar over reeds zoo veel gedacht en geschreven is, en ook strekken tot meerdere zachtzinnigheid onder

de twistende partijen ; en tot bedaarder overweging
van dien twist ; ik zal mij de uren , aan 't opstellen
dezer Bedenkingen , ten nutte van de Gereformeerde
Gemeentens , besteed , tot winste rekenen.

L. P.

B Y.

BYLAGE, A.

REQUEST TEN BEHOEVE DER ROOMSCHGEZINDEN TEGEN
DAT DER GEREFORMEERDE GEMEENTENS, WEGENS DEN
EIGENDOM DER GEESTELYKE GOEDEREN EN
FONDSEN.

GELYKHEID, VRYHEID, BROEDERSCHAP.

*Aan de eerste Kamer van het Verte-
genwoordigend Lichaam des Ba-
taaffchen Volks.*

BURGERS VERTEGENWOORDIGERS!

De Ondergeteekenden, allen Stemgerechtigde Burgers
deezzer Republiek, zagen bereids vóór vier Maanden,
niet zonder verwondering, dat de Gemagtigden der Ne-
derduitsche Hervormde Gemeenten te Dordrecht, Delft,
Leiden, Rotterdam, Schiedam, Gouda, Schoonhoven,
Gorinchem, 's Haage, Brielle, Breda, Haarlem, Hoorn,
Enkhuizen en Edam; als mede die van Utrecht, Amers-
foort, Rhenen, Wyck en Montfoort; nevens Zwolle en
Campen, hebben kunnen goedvinden, zo voor zich zel-
ve, als uit naam der meeste Gemeenten, welke gewoon
zyn Clasficaale Vergaderingen met dezelve te houden,
ter uwer Kamer hebben ingeleverd een Request en Byla-
gen, inhoudende met aanvoering van redenen, dat door
het Vertegenwoordigend Lichaam mogt worden gedecre-
teerd, dat de ten Requeste vermelde *Geestlyke Goederen
en Fondsen* zullen blyven het wettig eigendom der Her-
vormden, en alzo gedestineerd ten behoeve van de Ge-
meenten, welker Leeraaren, Weduwen en verdere on-
kor-

kosten van hunnen Godsdienst, daar uit pleegen betaald te worden enz. Eene aanvraag te *recht slydig met den geest, met den letter onzer Staatsregeling*, dan dat wy ons des tyds over derzelver gunstigen uitslag de minste bekommerning hebben gevoed. Wy hebben gezweegen, en ons rustig vertrouwen werdt twee maanden daarna door het hoogwys bericht van het Uitvoerend Bewind algunstig gestadigd.

Doch daar opgem. Gevolmagtigden derzelve Nederduitsehe Hervormde Gemeenten, ondanks het redemaatigste tegenadvys, zich hebben kunnen veroorloven andermaal hunne aanspraak te hernieuwen, met verdere voordragt, om, of de uitvoering van het IV. der Additiōneele Artikelen tot eene nadere herziening der Staatsregeling opstefchorschen, of de zaak in geschil aan een gewoon richterlyk onderzoek over te laten; beiden om tyd te winnen; zo kunnen de ondergeteekenden niet langer afzyn uwer wysheid hunne gegronde tegenbedenkingen by dezen te onderwerpen. Liet uwe omzichtige inschiklykheid toe een *Request, slydig met onze Staatsregeling*, te-aanvaarden: daar het uwe bescheidenheid zelve in den eersten opslag hadt mogen miskennen, uwe rechtvaardige onzydigheid zal ongetwyfeld niet minder gehengen, dat wy thans uwen aandacht, *over het Grondrecht der Kerkelyke Goederen*, een wyl tyds bezig mogen houden.

Zonder in byzonderheden te treden, kunnen wy ons in het algemeen niet genoeg verwonderen, dat meergem. *Requestanten aanspraak op oude Kerkelyke Goederen en Fondsen duven maaken, ten einde dezelve in eigendom te bezitten; daar die Goederen en Fondsen nimmer te vooren in iemands eigendom hebben geweest, en heden niet zyn, en voortaan daarin niet gerechtlyk kunnen ver-*

vervallen. Dit staat ons te bewyzen; daarmede is de zaak voldongen; en alle aanspraak vervalt.

Toen nog de R. Catholyken Bewindvoerers hunner Kerkelyke Goederen waren bezaten zy dezelve in diervoeg, en in dien zin, als ze hun by de Kerkelyke en Burgerlyke Rechten toegekend werden. Zy genooten derzelver vruchten, op voorwaarden, dat zy daarvoor die Kerkdiensten moesten verrichten, welke hun de wil des vermaakers, nevens de kerkordening voorschreef. Maar beide deze rechten houden, dat Kerken en Kerkelyke Goederen niemands eigendom zyn, Res nullius. Dit is het Grondrecht, om van het Jus canonicum niets te gewaagen; by de beschreevene rechten bekend. Inst. Jur. Libr. II. Tit. I. §. 7 & 8.

De R. Catholyken bezaten diensvolgens noch Kerken noch Kerkelyke Goederen in eigendom: zy waren 'er slechts Bewindvoerers van. Zy konden ze noch vervreemden, noch verkoopen, noch vermangelen, noch vermaaken. Hunne nakomelingen konden ze in eigendom nimmer bekomen, noch by gerechtlyk vermaak, noch by versterfrecht: men erft geene ongeëigende Goederen. De nagekomene Hervormden waren, of van dezelfde Kerk, die eer de Geestelyke Goederen bezaten, of waren van dezelfde Kerk, die eer de Geestelyke Goederen bezaten, of waren van dezelfde niet. In het eerste geval, waren zy dan ook aan dezelfde onëigendoms wetten gebonden. In het laatste, hadden zy niets te vorderen. En in beide gevallen sluit de hervorming, de verandering van Geeloofsleere en Godsdienstwyze geene verandering van eigendom in, veelmin vermag zy het oneigene tot eigen te maaken, of de verandering van eigendom en oneigendom zoude van de verandering onzer willekeurige denkbeelden afhangen; dat is, het recht van eigendom zoude geen recht meer zyn.

Toetsen wy verder dit onëigendomsrecht van Kerken

en Kerkelyke Goederen aan de Nederlandſche Geſchichten der beide verloopenen eeuwen, dan ontwaaren wy ſtraks, dat *de voormalige Staaten* des Lands *in deezen de Romynſche wetten* hebben behouden, en dat de Hervormde Kerkgemeente, als Gemeente, noch Kerken, noch Kerkgoederen, noch de vruchten van dien immer *in bezit*, veel minder *in eigendom* hebben gehad.

Het is bekend, *dat de Romynſche Wetten, als een gemeen volkerrecht, in de Nederlanden de kracht en het gezach van landwetten hebben verkreegen*, in zo verre zy door geene nadere beſluiten der wetgeevende magt zyn aſgeſchaft, of dat men door eene byzondere *gewoonte* van het Roomsche Recht is afgeweeken; of wel, zo niet dezelfde wet, echter *de rede* *dier wet* by genomene beſluiten of gewoonten niet meerder beſtaat. Doch geene *dier uitzonderingen* is op het onëigendomsrecht der Kerken en Kerkelyke Goederen toepasfelyk; en gevolglyk blyft hier het Romynſche recht in volle waarde en ſtand. Dit is de rede waarom de Staaten zich deswegens nimmer hebben verklaard: *zy wisten te wel*, dat zy geen recht hadden zich *het ongeëigende eigen te maaken*, veel min daarover ten voordeele van een ander te beſchikken; volgens den Regel des Rechts: „Dat geene verbintenis, nis iemand vermag eigenaar te maaken van het geene „niemands eigendom zyn kan.” *Reg. Jur.* 182.

Al het gene de Staaten van Holland *op eigen gezag* omtrend het Godsdienſtige hebben durven beſtaan, was, eerſtelyk de *oefening* van den R. Catholyken Godsdienſt *te vernietigen*; gelyk blykt uit hunne beſluiten, in den Jaare 1573 te Leiden genomen, *en door de Unie en het Verbond* tuſſchen de Staaten van Holland en Zeeland, den 15 April 1576 *nader bevestigd*. Het andere was, om zich door dien weg van alle *kerken en kerkelyke goederen meester* te maaken; gelyk blykt by de bevelen van

aanbrenging aller geestelyke goederen , by brieven van Placaate in 1573, by Placaat van 17 April 1577. en by renovatie van 21 Febr. 1577. Het laatste was, om uit die vermeesterde goederen den Hervormden Godsdienst te onderhouden, deszelfs leeraars daar door van hun afhankelijk te maaken, en eene nieuwe heerschende kerk in naam, doch overheerschte indedaad te stichten; gelyk blykt uit de ORDRE van 26 Nov. 1574 , 2 Maart 1575. 10 Jan. 1577. nevens de Resolutien van 23 May 1577. en 5 Sept. 1578. enz.

Uit dit alles blykt duidelykst , dat nooit de Gereformeerde gemeente, *qua* gemeente, *die oude kerkgoederen in bezit, veel min in eigendom gehad heeft.* De Staaten der respectieve Provinciën, in verband met eenige Magistraten, waren 'er ALLEEN de bewaarders van; uit wier vruchten zy de Gereformeerde Predikanten, *niet uit verplichting, maar naar hun welgevallen betaalden*; met het oud grondcapitaal altoos ongeschonden te laten. Zy vorderden, wat meer is, *noch eigendom, noch bezitrecht; maar enkel het BEWIND dier goederen*; gelyk blykt uit het 3 en 43 Artikel van het verdrag by den Munsterschen vrede in 1648. getroffen: en welk eenvoudig BEWIND *alle bezitrecht* en daaruit voortvloeiende *verjaaringsrecht* ten eenemaale uitsluit: om dat zy, die eenig bewind over *ongezigende goederen* voeren, en die niet voor zich zelven bewaaren, geenszins kunnen gezegd worden die te bezitten. Men zie L. 3. § 1. D. *de adq. amit. poss.* H. DE GROOT. Inleid. 2 B. 2 D.

In dien staat verbleeven de zaken, tot de jongste Staatsomwenteling toe, en met haar was *de val der Staaten, de val van al hun bewind.* De wederontweldigde kerkgoederen herkreegen hunne vryheid, en behoorden van toen af natuurlyk en gerechtlyk tot hunnen oorsprong
we-

weder te keeren , om te worden gebruikt *tot het einde* daartoe zy oulings waren beschikt. Doch zy , die daarop *eene gerechtlyke aanspraak* konden beweerē , vorderden niets ; berustten in de vaderlyke zorgē der nieuw verkoorene Landbestierers , en offerden stilzwygende het erfdeel hunner verstorvene geloofsgenooten aan het algemeen welzyn van hun Vaderland op ; onvermoedend dat eenmaal , zo als nu , en hun recht en hunne weldaad , zo vreemd , zo driest zouden worden betwist.

De ontwerpers onzer aangenomen Staatsregeling , inmiddels overtuigd , dat de kerkelyke goederen altyd niemands eigendom waren geweest , dat hunne oude bestemming door tyd- en zaakverloop , niet ware te herstellen , en dat 'er echter aan deeze bestemming , omtrent het vruchtgebruik , zo na mogelyk behoorde te worden voldaan , verklaarden die goederen , by het IV der Additioneele Artikelen , als nationaal , om tot een vast Fonds te worden aangelegd voor de Nationaale Opvoeding , en ter bezorginge der behoeftigen.

Zy verklaarden oude kerkelyke goederen nationaal ; *niet om dat ze nu der natie in eigendom toekomen ; niet om dat ze de natie onder zich , als eigen , zoude verdeelen : maar om dat ze voor de natie ongeschonden zouden worden bewaard ;* om dat derzelver vruchten ten nutte der natie zouden verstrekken. Zy veranderden niets in het recht van onëigendom ; zy veranderden slechts , mogen wy het zeggen , *Res sacræ* in *Res religioſæ* , als naast belendende , om aan de grondstaatswet van Gelykheid ; om aan het algemeen welzyn der Republiek alzins te mogen voldoen.

Een groote meerderheid der Bataaffche Burgers vondt deeze beschikkingen goed , en nam de Staatsregeling aan. Eene kleine minderheid , meer voor hunne byzondere,

re, en min voor algemeene belangen bezorgd, keurde haar af.

Ligt zyn het deeze laatsten, Burgers Vertegenwoordigers! (en wie toch zou zyne eigene aanneeming verraden!) die uwen zorglyken aandacht met Requesten vermoeijen, wier inhoud, en de grondwetten onzer Staatsregeling, en den openbaaren wil des Bataaffchen volks tart te betwisten. Doch uw verlicht gevoelen streeft onze herinnering verbij. Alleen is onze demoedige bede. Laat uwe wysheid zich verwaardigen alle de bewyzen der Requestanten, wegens hunnen gewaanden eigendom, bezit-en verjaarrecht, en wat des meer zy, aan den aêlouden toetssteen van onëigendom aller kerken en kerkelyke goederen te beproeven; en wy twyfelen geen oogenblik, of uwe rechtvaardigheid zal welras de zwakheid hunner gronden, de ongepastheid hunner bewyzen, de driestheid hunner betwisting, bevroeden, verwerpen, verachten. Zy zal, en eigendom en onëigendom, elk zyn recht laten genieten: zy zyn ons beiden gelyk heilig. Zy zal der leerzaame jeugd niets, tot haar onderwijs noodig, laten onttrekken: zy is der natie dierbaar. Zy zal niet gedoogen, dat de verzorging der noodlyden, in 't minste worde bekort: zy is het weldaadig geveeten te teeder. Neen — uwe verontwaardiging zal hen, die het Recht trachten te wringen, om hun belang te begunstigen; die hun belang trachten te begunstigen, om de Staatsregeling te ondermynen, rustig wyzen van de hand.

't Welk doende, enz.

Actum den July 1800.

A

BY-

B Y L A G E; B.

Bevel van [Keizer] Karel, waarby hy, op 't voorbeeld zyner Voorvaderen Graven van Holland, en uit kracht van verbod van aankoop der vaste Goederen en Erven, alle de Geestlyken van Holland beveelt, aantebrenge alle hunne sedert veertig jaren voor hunne Gestichten verkregen of aangekochte erven en goederen en derzelver titels, alzoo er velen onder waren, door hun verkregen zonder Brieven van Oëtrooi, Consent en AMORTISSEMENT; om daaromtrent, na onderzoek, nadere beschikkinge te maken.

Den 4 December 1515.

Onsen lieven getrouwen Stedehouder generael president ende luyden van onsen Raide in Hollandt, saluyt ende dilectie. Alsoe binnen veertich jaeren herwaerts die *prelaten, abten, prioers, cloesteren, conventen, proesten, dekenen, capittelen, collegien, heylichgeestmeesters, kerckmeesters ende andere gouverneurs ende regierders van capellen, goidshuysen, begghynhoven, ende andre geestelike persoenen* gebruycken waerlike goeden, in onse voirsz. landen ende graeffschappen van Hollant, *gecoft, geconquesteert ende vercregen* hebben gehadt, zoe by *ghiften, legaten, testamenten en ordonnantien* van *uyterste wille*, mits anvaerdende ende annemende in hoeren cloesters ende conventen beyde mannen ende vrouwespersonen Religieusen ende andersins veele ende diversche percelen van goeden zoe leenen, *achterleenen, landen, erven, beemden, boschen ende wateringhen, huysen, ho-*

ven *zoe in beſloten Steden als dair buyten* gelegen in onſen voirſz. landen ende graeffcappen van Hollant, hebbende vp die ſelve *huſſen ende crven* renten ende cheyſen erſlick te loſſen ofte niet te loſſen. In welke goedingen zy *geërft, ontfangen, geïnfeodeert* ende *verleent* ſyn geweest by den mannen van leenen ende gerechte van der plecken dair onder die ſelve huſſen ende goedingen gelegen ende forterende zyn, ſonder dair off vercregen te hebben brieven van *octroye, oirlove ende conſente* ende ADMORTISSEMENTE van ons ofte van wylen onſen voirvaderen ſal. ged. dair toe dienende. Alle 't welck merckelick geſchiet is tegen die *oude ordonnantien* ende *conſtitucie* by onſen voirſz. voorvaderen dairop gemaict tot groten ſchade interest ende achterdeel van ons, diminucie ende afneminge onſen rechten van Domeynen relieven conſiscacien, baſtaerde goeden, lage boeten, breucken ende ander vervallen, ende oock van onſen *beden ende ſubvencien*, ende als gelyck van onſen vaſſallen ende *van den gemeenen welvaert* van onſen onderſaten, ende noch meer ſal, woirde by ons hierop niet voirſien ende geremedieert tot conſervatie van onſen voirſz. rechten, hoocheyt, autoriteyt ende heerlickheyt. Waeromme wy deſe ſaicke voirſz. overgemerct begerende onſe rechten, hoecheyt, heerlicheyt ende domeynen voirſz. geheel te onderhouden. V ontbieden ende bevelen dairtoe committerende mits deſen, dat ghy van ſtonden aen doet ende laet condigen en vytroepen overal onſen landen en graeffſcape van Hollant ende Vrieslant, dair men gewoonlicken is publicacien ende uytroepinge te doen. Gebiedende zeer ſcerpeliken alle voirſz. *Prelaten, Abten, Prioers, Cloesteren, Conventen, proeſten, dekens, capitelen, collegien, kerckmeesters, heyligegeestmeesters* ende *andre gouverneurs*, ende regierders van *Capellen, Goids-*

huysen, Beghynhoven ende andere *geestelyke luyden*, wie die zyn mogen in onsen voirsz. landen ende graefcepe van *Hollant en Vrieslant*, hebbende binnen die voirsz. *viertich jaeren* herwaerts vercregen in den zelve landen ofte haeren toebehoren enige *hoven, landen, erven, cheynsen, beemden, boschen, wateren, huysen, erfrenten, losrenten* ofte *andre waerlike goeden* van wat natuere ofte condicie die zyn ofte wesen mogen. Dat zy binnen *viertich dagen* nae die publicatie van desen bringen off zeynden by goede declaratie in handen van *V* onsen neve ende *Stedehouder generael* ende van onsen lieven ende getrouwen meester *Aelbrecht van der Loe, Claes Lievensz. van Cats*, onse *Raiden Vincent Corneliszoon, onse Rekenmeester*, ende meester *Pieter van Sinte Pieters*, onsen *Secretaris* in *Hollant* die wy dair toe gecommiteert hebben ende committeren mits desen, alie die voirsz. partiën van *vercregen goeden* by heul gedaen in der manieren voirsz. den tyt dat zy ende elck huere dair *inne geërft* ende dair of *gebruyckt* hebben tot welken pryse ende laste, ende oft zy daar in gecomen ende geraeckt zy by *ghifte, transporten*, ofte anderfins, mitsgaders die *waerde van den leenen, landen, erven ende goedingen* voirsz. ende van den renten, cheysen, ende andere lasten dair op staende, vp peynen te verbeuren tot onsen profyte by den genen die in gebreken zyn zullen te volcomen 't gene des voirsz. is, die somme van *tfestich ponden paryfys van XX gr. vlaems 't pont*. Ende voirt in den selven gevalle stelt off doet stellen in onsen handen terstont, den tyt van de voirsz. *viertich dagen* overleden zynde, die selve *vercregen goederen* committerende tot regimente van dien onder die selve onse handt goede notable perfoenen gegoet ende machich zynde dair of te verantwoirden ende rekeninge te doen

doen als zy des versocht fullen worden sonder *eenige hantlichtinge* dair of te doene, ten zij bij onsen expressen bevel ende ordonnancie daar van v blycke by andre onse opene brieven gemaect en gegeven na den dato van desen. Ende die *declaracie* ende verclaringe van den voorsz *vercregen goeden* alsoo gedaen, overgegeven ende ontfangen bij denselven onsen commissarisfen die viere drie ofte twee van hem die dair best toe fullen mogen vaceren ende verstaen hem luyden dair op te informeren ende sonderlinge vp die *waerde natuere lasten* ende *condicien* van den voorsz. vercregen goeden. Ende dat gedaen huere informatie ende wat zy verder daer inne gedaen zullen hebben te stellen ende redigeren in geschrifte bij goede ordene ende declaracie, omme ons dit over te senden mit hoiren advyse vpt profyt, interest ofte achterdeel dat wij of 't gemeen profyt hebben zoude mogen, accorderende ende latende *in handen* van de voorsz. geestelike perfoenen *die leenen, achterleenen, landen ende andre goedingen* voorsz omme al 't selve bij ons gesien voirts daer inne geordonneert te worden alst behoeren sal. Des te doene geven wij v ende den commissarisfen, boven genoemt, volcomen macht, autoriteit ende sonderlinge bevel. Ontbieden ende bevelen allen anderen onsen Rechteren, Justicieren, Officieren ende ondersaten dat zy v ende denselven onsen commissarisfen dat doende ernsteliken verstaen ende v ende hem geven rait, troost ende byltant indien 't noot zy ende zy des versocht worden.

Gegeven in onse Stadt van Bruysfele den vierden dach Decembre in 't jair duyfent vyfhondert ende vijftiene.

Aldus ondergeschreven by mynen Heere den Prince in zynen Raide.

geteekent

HANNETON.

E R R A T A.

pag. 47 regel 6 staat *geene uitgezonden* moet zijn, *geene uitgezonderd*.

pag. 62 regel 5 staat *de Rentmeesters van (200 veel als Sint Pancras,* moet zijn, *de Rentmeesters van Sint Pancras.*